

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Qvistgaard, Jeppe Chr.; af J. Chr. Qvistgaard.

Efterretninger om Slagelse Bye og Skole i
ældre Tider

Udgivet år og sted | Publication time and place: Slagelse : trykt hos Peter Magnus, 1831

Fysiske størrelse | Physical extent:

81 s.

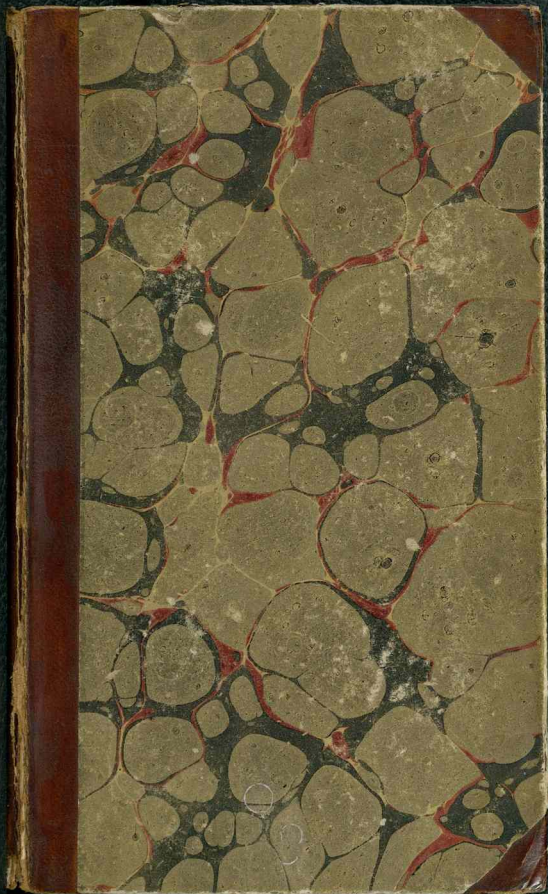
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

33,-90.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°

1 1 33 0 8 00931 5

+REX

1800

Monday.

Efterretninger

om

Slagelse Bye og Skole

i ældre Tider.

Indbydelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

i September 1831,

af

J. Chr. Qvistgaard,
Skolens Rector.

Slagelse.

Trykt hos Peter Magnus.

1831.

De Efterretninger, som Tid efter anden i Skoleprogrammer ere meddeelte om de lærde Skoler i Kjøbenhavn, Odense, Aarhus, Ribe, Bordingborg, Frederiksborg o. fl., have vaakt den Tanke hos mig, at der vel og fra Slagelse i saa Henseende kunde være Noget at meddele; og efter at jeg har søgt at gjøre mig bekendt med Skolens Archiv, har jeg troet at torde vove paa at gjøre Begyndelsen. Imidlertid forekom det mig, at Byen selv og det navnkundige Kloster, som for-
dum var Egnens Prydelse, kunde gjøre Forbring paa nogle Blade; og i hvor kort jeg end søgte at sammendrage, hvad derom i et Skoleprogram kunde være at sige, optog dog dette saa meget Rum, at Skolen, saa at sige, kun i en Fod indenfor Døren. Men maatte jeg faae Leilighed til at fortsætte disse Efterretninger, da vil Skolen saa temmeligen beholde Pladsen allene, saa at dens Historie snart kan være fuldenbt.

For at kunne oplyse, hvad Skolen egentligen har udrettet for Staten og for Kirken, eller med andre Ord, i hvilke Stillinger dens Dimittender ere komne, har jeg, efter Hr. Professor Thorups Exempel, besørget Lister paa Skolens Dimittender siden 1749 udsendte til adskillige af Skolens nulevende ældre Disciple og Bekjendte, for af disse at erhverve de Dplysninger, som Enhver desangaaende maatte kunne meddele. Det Dvrige, især om Dimittenderne ogsaa fra den ældre Tid, over hvilke der i Skolearchivet findes en Navnefortegnelse lige op til 1664, vil jeg, saa vidt jeg kan, søge i vore literairhistoriske Hjælpemidler.

Slagelse Byes Oprindelse vil, efter de derom havende Efterretninger, ei kunne sættes længere tilbage i Tiden, end til Slutningen af det 10de Aarhundrede ¹). Byen bærer Navn efter Stifteren, som skal have heddet Slau eller Slag, om hvis Herkomst Meningerne ere forskjellige, i det Nogle have antaget, at han har været af slavisk o: wendisk, pommerisk eller mecklenburgisk Stamme. Andre at han blot skal have udmærket sig i Krigsbedrifter imod de slaviske Folkelag. I sidste Fald blev Slau eller Slag blot et nomen ornans, paa hvilke Navne man saavel hos andre Folkelag i ældre og nyere Tider, som og hos vore gamle Forfædre, har mange Exempler. Han forekommer og under det Navn Uslac ²), hvilket synes at være

¹) Holbergs Geographie ved Jonge, 5 Deel, S. 155. Pontoppidans danske Atlas, 3 Tom. S. 17.

²) S Langebels Script. rer. Danicar. Tom. 4, P. 545 forekommer om ham følgende Note:

mere skandinaviske; Navnet Slag lod sig let danne af dette, og deslige Navneforkortelser, f. Ex. Stoffer af Christo p her ere ikke saa sjeldne. — Efter Suhm var denne Slag eller Aslac en Søn af Palmatole, hvis Stammefader Toke skal have været en rig Mand i Fyen og en af Danmark's vigtigste Mænd¹). Paa den Maade bliver det mere forklarligt, at Slag kan have eiet saa mange Jorder, og overhovedet have staaet i saadan Anseelse i Landet, at han kan have anlagt en Bye af den Betydning, som Slagelse allerede snart efter sin Oprindelse synes at have havt.

„Slag, sive Aslacus, cui originem et nomen urbs Slaglosia et quædam villæ debent, in colle juxta Slaglosiam sepultus jacet, quod ex vetustis monumentis affirmat Mart. Petri. Idem asserit, Slagum fuisse patrem Tockonis illius, qui Regi Haraldo Blaatand necem attulit. Ego, ut justior fiat temporis et graduum ratio, puto Slagum fuisse filium dicti Tockonis, sive Palma-Tockonis, et patrem alterius Tockonis, quem Tryllo cognominant, cujusque filius fuit Skjalmo Candidus. Slagus sub Haraldo et Svenone Regibus vixisse dicitur; an vero idem fuerit ac Aslacus Holmskalle, qui in praelio Jomsvicensium, A. 994, fortiter occubuerit (Sturl. T. 1, 253 — 255) incertum est.“ Suhm sætter hans Død efter 1014 i Knud den Stores Tid. Hist. af Danm. 3 T. S. 139.

Med Langebets Note stemmer Suhm. (Hist. af Danm. T. 4, 287) hvor han lader Skjalmo Hvibe medsamme i tredie Led fra Palmatole.

¹) Hist. af Danm. T. 3 S. 139 o. f.

Foruden Slagelse findes endnu en mindre Bye, der bærer Slags Navn, nemlig Slaglille, eller med det gamle Navn Slawelselittle, hvis for Handelen mindre fordeelagtige Beliggenhed, iblandt Andet, kan være Aarsag i, at den er bleven tilbage for sin i saa Henseende mere begunstige Soster. At Gaarden eller Byen. Slawelselittle og saa hørte med til de af Slag funderede Landelendomme, synes allerede Navnet at antyde, skjøndt den Omstændighed, at Biskop Absalon, en Descendent af Slag,¹⁾ deels ved Magelæg med Kong Waldemar I, som — jure hæreditario — eiede en Deel af Gaarden eller Byen, og deels ved Kjøb og Magelæg med Roeskilde Bispestol og andre Giere, maatte skaffe sig Gaarden til Eiendom, for at kunne skjenke den til Sorø Kloster, hvilken den laae beleilig²⁾, viser at den da maae være kommen ud af den Slagiske Families Eie. I Nærheden af Slagelse har der desuden været en Bye ved Navn Slagstrup, hvis Navn en Part af Byens Mark endnu bærer.

I et latinsk Program af Rector Rhud fra Aar 1769 sættes Slagelse Byes Oprindelse omtrent 100 Aar længere tilbage i Tiden, nemlig til Slutningen af det 9de eller Begyndelsen af det 10de Aarhundrede; men da Rhud antager Slags

¹⁾ Slag var Fader til Tofte Trylle, hvis Søn var Skjalm Hvide; denne var Fader til Ascer Rng, som var Biskop Absalons Fader.

²⁾ Langeb. IV, 469. Suhm 7, 629.

Søn Tofo ser at være den Tofo, der hjalp Svend Tvefjæg til at stille sin Fader, Harald Blaaland, ved Riget og Livet, synes det, efter de forhen anførte Kilder, at denne Byens angivne større Velde grunder sig paa en Misforstaaelse. I Henseende til Navnets Endelse antager Rhud at denne for det første kan have været: „løse“, (Slauløse), og støtter denne Hypothese paa flere sjællandske Landsbyers Navne med samme Endelse: hvorhos han dog yttre sig tilbøielig til at dele deres Mening, der antage, at Endelsen kan have været: „søe“, i Betragtning af, at der omkring Byen have været flere Søer, hvilke nu ere udtørrede. Saameget er vist, at gamle Folk her i Byen endnu vide at fortælle om flere Søer, s. Ex. Studentersøen, Vesterf søen o. fl., af hvilke nogle, som laae i Skoven østlig for Byen, stundom kunde flyde over og sætte de lavestbeliggende Gader, saasom en Deel af Slotstetgade, under Vand. Ved Rosted (Rostathe) har der været Vandmølle, og derfra til Slagelse skal man have kunnet seile med Baade. At der i Nærheden af Byen paa den søndre Side i ældre Tider har været Vandmøller, er af Terrainet og de der endnu værende Vandledninger temmelig sandsynligt, og Navnet: „Pis se beks Mølle“, som endnu findes paa Videnskabssekskabets Kaart over Sjælland (1777) synes at bestyrke denne Mening; dog vide de ældste Folk i Slagelse Intet om Vandmøller nærmere Byen, end i Skousø og Rosted. Endskjøndt Byen synes at ligge høit,

er Grunden dog temmelig vandrig, og kun faa Kjeldere, endog kun af maadelig Dybde, kunne holdes frie for Vand, saa at Ordet „Søe“ efter megen Sandsynlighed i den ældste Tid har givet Anledning til Bynavnets Endelse.

I sin første Tilstand har Slagelse vel kun været en stor Landsby; men at den dog snart har hævet sig mærkeligen over de andre Landsbyer, derom synes den Omstændighed at vidne, at Sanct Mikkels Kirke skal være anlagt allerede 1082 ¹⁾ af den bekjendte Roeskildske Biskop, Svend Norbagger, som i Kong Svend Estritsens Tid først søgtes latterliggjort af sine Misundere, der rigtignok fik beviist, at Capellanen, høiere stod Svend Norbagger vel dengang ikke, kunde, uden at forstyrres i sin fromme Andagt, læse mulus for famulus, men som siden ved Kongens Edelmødighed og Understøttelse uddannede sig til Kirkens Hæder ²⁾. Var altsaa den af Svend

¹⁾ Efter Huitf. Tom. 1 S. 91, skalde det være 1085.

²⁾ Saxo Lib. XII, p. 202. Langeb. T. VII, p. 156. Huitf. Bispeskronike S. 45. — Crantzius, Hist. rer. gest. regn. Daniæ Lib. IV. C. 33, fortæller herom saaledes: „Erat inter alios ejus ordinis viros, quos religiosa vita regi commendavit, Svено quidam Norvagicus, literis minus pollens, quem tamen pro sua virtute et vitæ sanctitate ad pontificium Rex provexit. Invidebant doctiores simplicitati, et ubi divinum coram Rege ab illo peragendum fuit officium, clam subducto ante codice, locum erase-

Norbagge anlagte Sanct Mikkels Kirke ei i Omfang en anden og langt mindre, end den nuværende, saa maa Slagelse Bye allerede da have været af betydelig Størrelse. I foranncævnte Program af Rector Rhud anføres, paa Grund af, at der allerede under Knud den Store vare 2250 Kirker i Danmark, den Formening, at Sanct Mikkels Kirke ei har været den ældste i Slagelse, og Forfatteren tilføier, at han har hørt sige, skjøndt, som han tilstaaer, incerta auctoritate, at Sanct Peders Kirke skal være ældre; hvilket maaskee endnu med større Sandsynlighed kan antages at have været Tilfældet med en Somsfru Mariæ eller vor Frue Kirke, hvis Navn Fattigvæsenets nuværende Kirkegaard og endnu mere et derved liggende før Tiden kun lidet bebygget Stræde, til denne Dag har bevaret. Dette Stræde kaldes nemlig endnu Frue Gade; og at dette Navn er ældre end et andet, som for en Tid næsten havde fortrængt det, men nu paa ny

rant, unde simplicitatem apud Regem iriderent. Ille quod reperit, putans emendatum, recitavit, aliorum perinde calumniis expositus. Sed Rex, inspecto codice, dolum deprehendit. Vir ille bonus, etsi ætate maturus, hunc tamen in se defectum singulari diligentia atque industria superavit. Nam elongatus paucis annis a suo grege, literis institit, et multis irrisoribus suis doctior est reversus. Hujus deinde viri atque Wilhelmi consilio Rex cuncta gerebat. (Malling „Store og gode Handl.“)

har maattet vige for det Gamle, derfor har man det Beviis, at Navnet; Fruegade findes i Skolens Regnskabsbog for Aaret 1666 under Specificationen over indkomne Liigpenge, og Kirken skal, efter Pontoppidan ¹⁾, endnu have været til i Aaret 1398, og har rimeligen været Byens første Kirke.

At Slagelse har været med iblandt de mange Eiendomme, som af Biskop Absalon og hans Broder Esbern Snare ere skjenkede til Sorøe Kloster, antager Suhm ²⁾. Men deels kaldes Slaulosa, hvor det hos Laugebeek forekommer iblandt Donationerne til Sorøe Kloster, Grangia, hvilket Drd Suhm selv ³⁾ forklarer ved en Ladegaard, et Navn der ingenlunde passer paa en By som Slagelse i Absalons Tid; desuden kunde vel Landsbyen eller Godset Slaulseboe, som forhen er omtalt, være det, som her ved menes; og at da dette Slaulseboe er den nuværende Sorøe Ladegaard, eller andre under Sorøe Academie for Tiden henhørende og Academiet nærmere beliggende Eiendomme, forekommer mig endog ei usandsynligt derved, at Slaulosa i Sorøe Klosters Tordebog hos Laugebeek nævnes ved Siden af Lynghø. Endelig sees af bemeldte Tordebog ⁴⁾ at Eiendomsbesiddere i Slagelse 1382 o. f. ei allene have

¹⁾ Danske Atlas, Tom. 3 S. 20.

²⁾ Hist. af Danm. T. 7, 655 og 8, 127.

³⁾ T. 7, 629.

⁴⁾ Laugeb. VII, 524.

kunnet bortskjenke faste Eiendomme i Byen til Sorøe Kloster, men ogsaa ellers ved Salg og Magelæg selvstændigen handle med deres Gaarde; saa at Byens Servitus til Sorøe Kloster neppe kan have været almindelig, eller engang betydelig.— Ut Slagelse Bye og Sorøe Kloster have ligget i Collision om Marken Lyngvænge, hvilken Sag Kong Hans i Karene 1489 og 1490 afgjorde til Byens Fordeel ¹⁾), vidner om, at Byen i Henseende til sine Fordeiendomme ei har været Klosteret underordnet.

De flere Kirker, som i gamle Tider allerede vare i Byen, og disses Størrelse synes at vidne om, at Byen forud har været betydeligt større end nu. Dens Indskrænkning kan for en Deel hidrøre fra de betydelige Ildsvaader, den til forskjellige Tider har maattet lide, af hvilke den første, om hvilken man har nogen Efterretning, skal være skeet 1515. Denne Tildebrand har, som det synes, maattet være betydelig og forarsaget en Deel Forarmelse i Byen, (da den af Kong Christian den Anden bevilgede Estergivelse af Skatten, som først var fastsat til 3 Aar, senere blev forlænget, saa at den ialt varede i 8 Aar ²⁾). Iblandt Kong Christian den Andens aabne Breve ³⁾ findes en Note, saaledes lydende: „Burgemeister vdi Clauelse Ffinge quittantiam at de hafue nu til

¹⁾ D. Atl. 3, 17.

²⁾ D. Atl. 3, 22.

³⁾ Suhms Saml. den danske Hist. 1 B. 1 S. 127.

gode rede ladet antwordet myn herre theris offuer-
 skatt oc byskatt som er iiii^e march tilhobe oc the
 nw til sancti mortensdag nest forleden skulle vds-
 giffuet Thesligest de och ladet fornøget och nw ant-
 wordet myn herre jc march penninge som the stode
 igen met aff theris byskatt fore i fjordt ther gudz
 aar screffuis mdxiiij cum clausulis consuetis Da-
 tum kalundeborgh ipso die sancte dorothe vir-
 ginis anno &c mdxv.“ — og fra samme Aar
 findes senere ¹⁾ følgende: Burgemester raad oc
 menighedt i Slaueise Ffinge breff at myn herre
 anseendis then store skade the hassue foet oc leedt
 aff illebrand oc theris armødt paa thenne tiidt
 hassuer vndt at the aarligen skulle giffue hans node
 oc kronen $j\frac{1}{2}$ c mark penninge theris rette byskatt oc
 ey mere fordragendis thennem thet halffhundert
 mark swo lenge hans node tilfiger Datum ands
 word skou g feria quinta post pasche anno
 mdxv.“ Af disse tvende Notater fremgaaer, at
 Ildbranden i Aaret 1515 er skeet imellem 6te
 Febr., som er Dorotheæ Dag og femte Søndag
 efter Paaske, ligesom det ogsaa deraf synes, at
 den af *P o n t o p p i d a n* anmærkede Skattefrie-
 hed ikke har været total.

Ildbranden 1652 skal være opkommen af en
 Pottemagerovn, og have ødelagt nogle Gader og
 deri henved 100 Huse og Gaarde ²⁾. At Ild-

¹⁾ I. c. 129.

²⁾ D. Atl. 3, 19.

branden 1669 ¹⁾ fortærede 36 Gaarde og Huse paa Bjergbyegade, beviser ei utydeligt, at denne Gade da maa have været større end nu, eller at det fra den til Slottetsgade løbende ubebyggede Stræde da har været bebygget og for en Deel hørt med til Bjergbyegade. — Iøvrigt finder man hyppigen i Gader og Haver, hvor der lægges Grunde eller graves Brønde, endnu Brolægninger og Spor af ældre Bygninger, hvilket viser at Byens indre Anlæg har været anderledes end det nu er, samt at mange af de nuværende store Havespladser have været bebygte. Dog er derhos at bemærke, at egentlige Gader af Betydenhed af andre Navne, end de nuværende, hvilke for det meste nævnes efter de Byer eller Steder, til hvilke de lede ud, ei synes at have været i Byen, i det mindste ikke i de tvende sidste Aarhundreder; thi i Specificationerne over Skolens Liigpenge allerede fra 1660 findes ikke andre Navne paa Gader, end de nuværende. Dog nævnes i Supplement til Danske Atlas, 6, 291 Friisgade og Bøddelstræde.

Om Ildbranden 1740 udtrykker Pontoppidan ²⁾ sig saaledes: „Saa gjorde og i vor Tid den tredie Ildbrand 1740 ikke liden Skade paa nogle Snese Gaarde midt i Byen, men skaanede til Bykke begge Cognekirkerne, samt andre publique Huse.“ Men at denne Ildbrand dog ikke har skaanet Raadstuen, sees af et trykt latinsk Program

¹⁾ l. c.

²⁾ D. Atlas 5, 19.

af Rector Rhud, uden Aarstal, hvis Ord berom
 ere disse: „Sed alio vocor: de curia oppidi
 hujus verbum nnum alternimve afferam Sita
 antea fuit in coemeterio Divi Michaëlis
 curia Slaglosiana, cuius relictæ rudera adhuc
 includunt hortum, cui usui divendita area pri-
 dem cessit. Hodierna curia, in foro*) sita,
 privata antea domus fuit Olai cujusdam Col-
 dingii ex numero Decurionum oppidi hujus,
 quæ incendio deleta A. 1740 munificentia Re-
 gia surrexit pulchrior, quam fuerat. Neque
 tamen temperare nobis hic possumus, quin
 lugeamus casum funestum, qui simul cum
 aliis oppidi domibus irreparabili damno ab-
 stulit quicquid superior ætas scriptum nobis
 reliquerat de oppido hoc; pereuntibus illic,
 cum curia ipsa, publicis, quas tabularium ejus
 servabat, literis.“ — Aar 1772 brændte hele Skou-
 søgade, som bestod af 22 Huse og Gaarde.

Byens sidste store Ildbrand, 1804, er endnu i
 Manges Minde, og har for en stor Deel givet An-
 ledning til dens regelmæssigere Anlæggelse og ind-
 vortes Forstjønneelse.

I de første to Aarhundreder efter sin Anlæg-
 gelse synes Slagelse ei egentligen at have været
 Kjøbstad, men meest at have bestaaet ved Ager-
 brug. Dog har dens Beliggenhed saa nær ved

*) Det nuværende Sammelstov, som indtil Byens
 Opbyggelse efter Branden 1804 var Hoved-
 torvet.

Soen, førend Corsøer blev anlagt, uidentviol allerede tidligt givet den adskillige Fordele i Henseende til lettere Omsætning og Ufsætning af dens Producter, hvorved dens Anseelse og Velstand maa have tiltaget, saa at den er bleven Middelpunktet for Commercen i sin Egn. Kong Waldemar I opholdt sig i Slagelse efter at han, paa en falsk Efterretning, der var bleven ham bragt til Skaane om et Indfald af Saxerne i Danmark, havde udskrevet Tropper og Skibe af Skaane og Sjælland, og lod Absalon kalde til sig til Slagelse for at beraadslaae med ham om disse Anliggender.¹⁾ Absalon laae paa den Tid i Hulvims Havn, som har været i Mundingen af Waarbye Aae²⁾. Denne Havn er vist nok den samme, som Byen senere benyttede under Navn af Skibsholm, hvor Pakhuse have været anlagte, og hvorfra Aaen i hine Tider rimeligen har været seilbar for Dramme op til Waarbye Broe, fra hvilket Sted der ei er stort over $\frac{1}{2}$ Miil til Slagelse. Denne Havn, som Slagelse en Tidlang benyttede, først ene, siden i Forening med Corsøer, er senere bleven nedlagt A. 1694, da Corsøer kunde have Lodse- og Ladeplass endnu nærmere, og en Sidehavn til Fordeel for Slagelse vilde have gjort Corsøer Afbræk; hvorom Pontoppidan yttre sig saaledes: „Siden Toldvæsenets ordentlige Indretning i de nyere Tider henvises Indbyggerne til

¹⁾ Saxo 14, C. 288.

²⁾ Langeb. 7, Kaart over Sjælland.

Corsøer, der at tage deres Kjøbmandsvare, følgende kan Handelen ikke være den samme." I et trykt Program af 1774 udtrykker Rector R. Hub sig herom saaledes: „Desiit enimvero, jussu Regio, usus ejus (sc. portus Skibsholmensis) invitis civibus, quibus lucro fuerat: quo commodius vectigalia et Crusisorana et Slaglosiana in portu eodem et publicano eidem solverentur, quam si pluribi a pluribus exciperentur. Omnis itaque hodierna oppidi hujus mercatura ejusmodi est, ut oppidanis et circumjacentibus divendant mercatores merces, vel per portum Crucisoranum advectas et hinc curribus huc translatas, vel Haunia et aliunde itinere terrestri huc apportatas: ex mercibus autem suis terræque nostræ nihil aliud exportent, nisi quod et hodie aliquantum hordei in Norvegiam mittunt: impendentes reliquum hordeum, cujus non exiguum modum coemunt, conficiendis potibus, quos domi quisque suæ consumunt venduntque.“

Efter Pontoppidan og Holberg, som begge støtte sig paa Resens Beretning, skal Byen have faaet sine ældste Privilegier af Kong Erik Slipping, 1280, hvilke atter ere stadsfæstede og næiere bestemte af Kong Waldemard den Tredie, 1348. I Aaret 1376 er Dronning Margrethes Søn, Kong Oluf, hylbet paa en stor Rigsdag i Slagelse. Paa Byens Raadhuus havde Lybekkerne i ældre Dage Børs, Valhuus og Apothek.

Byen har betydelige Marker; de skulle, efter Pontoppidan og Holberg, udgjøre omtrent 250 Tdr. Hartkorn; i hvilken Anledning Pontoppidan anfører som et Ordsprog fra gammel Tid: Slagelse Møgagen faaer aldrig Ende. Efter Traditionen skal en Sognepræst ved Navn Hellig Anders i Kong Waldemars den Andens Tid have tilvendt Byen en Deel af disse Jorder, i det Kongen skal have tilstaaet Byen saa megen Jord, som Præsten, imedens Kongen var i Bad, kunde omride paa et Føl, som var ni Rætter gammelt. Præsten kommer paa sit Føl saa flux aasted, at Kongen, advaret ved sine Tjenere, maatte forkorte Badetiden, for ei at fortryde sit Løfte. Om denne Præst Hayes en Bise iblandt vore gamle danske Kæmpeviser, saaledes lydende:

1.

I Slagelse var en Sognepræst,
 Vor Herre gav ham stor Naade;
 Han tjente Gud som han kunde bedst,
 Sanct Peders Sogn mon han raade;
 Af Slagelse han selv tolvte Mand,
 Foer bort til det hellige Land,
 Jerusalem han søgte,
 Hellig Anders er hans Navn,
 De Slagelse Mænd gjorde han Gavn,
 Han vilde deres Trinde rygte.

2.

Ubi den hellige Fastetid,
 Til Jerusalem monne han komme,

Han tjente Gud, det var hans Tid,
Det er os alle til Fromme,
Han lofvede Gud alt for hans Død,
Der os haver frelst af ald Nød,
Med sin haarde Pine;
Han bad og for al Kristendom,
At Gud vilde vende dem til sig om,
Græd for Synderne sine.

3.

Dypaa den værdige Paaskebag,
Alt men han Messen sagde,
Den Bør faldt dem saa vel i Lag,
Alle fra hannem ublagde.
Den Bør drev dennem saa snart fra Land,
De ventede at komme hjem før han,
Men Gud det monne omvende:
Thi men de seglede paa det Hav,
Da var han paa den hellige Grav,
Til Messen var ad Ende.

4.

Han holdt Messe høitidelig,
Som Gud stod op af Døde,
Han lovede ham ydmygelig,
Al Verden frelsste af Nøde.
Saa gik han ud og saae sig om
Der han til Strandbakkens kom,
Da vare de borte alle,
Han lagde sig ned, hans Sorg var stor,
Da var hans Hu i Englechor,
Paa Gud han monne kalde.

5.

Af ret Sorg faldt han i Søvn,
Hans Sorg fik snart god Ende,
Det han da drømte, var ei Løgn,
Men skeede ham for sande:
Han tokte en Mand alt paa en Hest,
Hørde hannem, som han kunde bedst,
Efter sin egen Willie:
Hon vaagned op og saae sig om,
Paa Hvilehøi sad han vel sum,
Det duer ei Saadan at døllie.

6.

De Hyrder ginge saa raskelig,
Til hannem at husvale,
Han blev saa meget underlig,
Han hørde dem danske tale,
Han meent' han var i Jerusalem,
Han vidste ei hvor han kom hjem,
Efter saadan Ro og Hvile,
Han lovede Gud i Himmerig,
Der ham havde ført saa underlig,
Saa mange hundrede Mile.

7.

Saa stod han op og var saa glad,
Det kund' ei andet være,
Saa gik han ind i Slagelse Stad,
Det var et stort Nymere:
Han sagde Messen i Jerusalem,
Samme Dag kom han end hjem,
Aftensang at sjunge.
Ingen Mand kan sige deraf,

Hvor han kom fra den hellige Grav,
Det han havde mange Tunger.

8.

Anden Dag som var næst,
Han vilde ei længer dvælle,
Gud var hannem i Huen bedst,
Han vilde de Mile tælle;
Til Sanct Jacob og Trundhjem,
End kom han alt hjem igjen,
Førend hans Staalbrødre vare.
Hans Hest var snar og ikke seen,
Fordi kom han saa snart igjen,
Hans Bene var' ganske snare.

9.

Fattige laante han gjerne Huus,
Naar de vilde hannem gieste,
Mad og M, Ild og Lys,
Gav han dem af det bedste;
En Qvinde gav han sit Syn igjen,
En Krøbling gav han Hænder og Been,
Med Guds Hjelp og Raade;
Alt det han i Guds Navn gav,
Det kom igjen som Vand til Hav,
Der fik han af stor Baade.

10.

Alle de i Slagelse boe,
Han agtede deres Bedste,
Han flyede dem Græs til deres Roe,
Og Vand til deres Heste.
Alle de nu Gud kalde paa,
Hjelp af ham de visfelig faae,

De Fattige med de Rige.

Snar Dags Reise og Aften god,
 Forkæn os Christ med et frit Mod,
 Vi finde slet ingen hans Ege.

11.

Nu ligger hellig Anders i sorten Muld,
 Alt i St. Peders Kirke;
 Enhver, sin Gud er tro og huld,
 Dem vil Gud hjælp' og styrke,
 Hellig Anderses Sjæl nu glædes med Gud,
 Fordi han holdt hans hellige Bud,
 Mens han var udi Live.
 O Jesu Christe med Din Bøn,
 Lad os i Himlen faae god Løn,
 Lad os der med Dig leve.

I Suhms Historie af Danmark, 8, 614 og 615, findes en heel Deel af de gamle Beretninger om ham sammendragne, saasom: at Een førte ham paa en hvid Hest fra Jerusalem til Slagelse paa en Eftermiddag, og sang derhos saasødt over ham, at han sov hele Reisen igiennem. Paa en Høi, ei langt fra Slagelse, Hvilehøien kaldet, hvor Hellig Anders befandt sig, da han vaagnede efter denne hurtige Reise, staaer endnu et Kors til hans Minde. Paa dette læstes i gamle Dage den Inscription: „In memoriam divi Andreæ, quiescentis Joppæ et heic loci expergefacti.“ For Tiden er der ingen Inscription, men et Trækors er endnu vedligeholdt paa Høien. Han skal have været gavmild og giestfri

imod Fattige, hvilket han saa meget lettere kunde, som Alt, hvad han bortgav, efter Sagnet, igjen kom tilbage til ham. (I Grunden blot en noget vel katholicke Variation af den Sandhed, at Almiser, givne i Guds Navn, ei forarme). Iblandt hans Mirakler anføres, at han gjorde en Blind seende og en Krøbling gaaende, og at han, naar han paa aaben Mark vilde bede, tog Hatten af og hængte den paa en Soelstraale etc. Efter Suhm, 9, 77, skulde han være begravet i Antvorskou Kirke, og en Vigsteen der have ligget over ham; men andensteds, 8, 615, betvivles det (af Kall) og det med saa meget mere Føie, som Hellig Anders var Præst i Slagelse, og som der i St. Peders Kirke har været flere Mindesmærker om ham. Det Træbillede, som endnu ved denne Kirkes sidste Reparation blev fundet i Kirken og opsat i Muren indvendig i Korsbygningen paa Kirkens søndre Side, er rimeligviis det af Pontoppidan og Suhm omhandlede Hellig Anders's Billede. Det skal have holdt en Kalf i Haanden. Denne er der nu ikke; men den høire Haand er afbildet lukket saaledes som naar man holder en Gjenstand lodret i Haanden, og igjennem Haanden gaaer et lodret Hul af omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme i Diameter, hvorigjennem en Cylinder efter alle Kjendemærker har gaaet, for at sammenholde Bøgeret og dets Fod. I Hovedet af dette Billede blev der, da det ved Kirkens sidste Reparation blev trukket frem af Støvet, funden en Mynt

fra Kong Christian den Andens Tid *) Huitfeldt ¹⁾ mener, at hans Reiser fra Tøppe til Slagelse og underveis til St. Jacob i Compostella og St. Oluf i Trondhjem, maae have været i Tanker, og — som han udtrykker sig — „ikke væsentlig;“ og paa den Maade maa man tilstaae, at de vel kunne være troværdige. Messenius ²⁾ er her noget mere lettroende end Huitfeldt; thi efter at han har fortalt, hvorlunde Hellig Anders, som ei vilde drage fra Tøppe, forinden han havde bivaanet Bonnen, blev forladt af sine Reisefæller, som afsøilede imedens han i Kirken forrettede sin Andagt, samt hvorlunde han derpaa sov ind paa Stedet og vaagnede i Danmark længe før hans Reisekammerater vare hjemkomne, slutter han saaledes: „Quod paradoxum arbitraret, nisi S. Anastatus in vita B. Antonii persimile de quodam Hermogene narraret exemplum.“ Messenius synes her at antage, at naar en vidunderlig og paradox Fortælling finder et Sidespylke af nogen Autoritet, kan dens Urimelighed bortfalde.

Slagelse har i Nærheden havt en udmærket og classisk Prydelse i Klosteret, senere Slottet, Antvorskou. Dette Klosters Beliggenhed paa

*) Mundtlig Meddelelse af Hr. Pastor, Ridder Bastholm.

¹⁾ 1, 174.

²⁾ Scand. illustr. 2, 20.

en høi Banke ved Eiden af en Dal, omgiven af Skove og Søer, maa have bidraget med til at gjøre det høitideligt og ærværdigt. Nutiden og Eftertiden maa nøies med at beskue det i de saa Billeder, som endnu deraf kunne være tilbage, f. Ex. hos Thura, Pontoppidan o. a. St. Endnu lader dets Bygningsmaade i dets Belmagtsperiode sig for en Deel slutte af en liden endnu tilbageværende Levning af den ene Fløi, hvor der ere massive Mure, suffisant Tømmerværk, og en hvelvet Kjelder med en fortræffelig Bue. Ved at oprydde Banken have Gierne Tid efter anden under Jordens Overflade fundet flere svære Mure og faste Hvelvinger i forskjellige Retninger; men til betydelige Opdagelser har det Fundne, saa vidt mig er bekjendt, ei kunnet lede. Den af saa Mange omtalte underjordiske Gang, der skal have naaet til Sorøe, er ikke funden, men der ere paa flere Steder i Jorden fundne nedadgaende murede Trappetrin, hvis fortsatte Undersøgelse vel vilde vorde for byrdefuld, uden dog at lede til noget lønnende Resultat.

Om Oprindelsen til Navnet Antvorskou havees forskjellige Gisninger, af hvilke den, at det skulde være Anderskou, efter Hellig Anders, nok er den mindst sandsynlige, eftersom Klosterets Navn i de ældste Diplomer slet ikke bærer Spor af denne Derivation. Hos Langebek¹⁾ hedder det: „*and est contra, worrb forte idem ac*

(¹ T. VII. 596 not. 817.

wore, ore et scogb est sylva, significat ergo sylvam e regione locorum petrosorum.“ Pontoppidan¹⁾ har endnu et Par andre Gisninger, nemlig: Skovens Overantvordelse eller Overlevering af de ældre Eiere, eller og, at Munkene, som eiede denne og Sorøe Skov, skulde have kaldet denne vor anden Skov eller anden vor Skov, efter det gamle Vers: Sora decora quidem, melior tamen altera sylva. At denne Forklaring er meer end tvungen, behøver neppe at anmærkes. Daugaard²⁾ siger: Om Navnets Derivering kan man vel sikkerst sige: non liqvet; thi ingen af de forsøgte, nemlig, at overantvorde, eller af Hellig Anders, eller at Munkene i Sorøe skulde have eiet dette Sted, og kaldt det: anden vor Skov, synes fyldestgjørende at forklare det. Suhm er ei utilboielig til at antage, at St. Hans Dal har været Klostersets ældste Navn³⁾; og i saa Fald har Situationen her bidraget til Navnets Dannelse. Læser man nu det gamle Ordsprog: Som man raaber i Skoven, saa er man Svar — lidt til Hjælp, saa synes det rimeligt, at der i Dalen under Slotsbanken kan have været Steder, hvorhen der fra de omliggende Skovbevorede Banker faldt stærk Echo, og at Stedet deraf har faaet det se-

¹⁾ D. Atl. 3, 24.

²⁾ Daugaard, om de danske Klosters i Middelalderen, S. 274.

³⁾ 7, 426.

ner og almindelige Navn, paa hvilket man i gamle Papirer har adskillige Variationer ¹⁾).

Om Tiden, da dette Kloster er stiftet, ere Beretningerne ikke overeensstemmende. Efter Pontoppidan ²⁾ er det stiftet 1177 af Kong Waldemar den Første. Suhm, som citerer denne Angivelse hos Pontoppidan, modsiges den ikke, men anmærker, at Petrus Dlai og Bartholin antager, at det er stiftet nogle Aar tidligere. Biskop Absalon havde virksom Deel i dets Oprettelse, og det skal være indviet to Dage efter Peder Fiskers Dag, altsaa sidst i Februarii, til Tre for Treenigheden, Jomfru Maria, St. Clemens og St. Hans den Døber ³⁾. Efter Hofmann skulde det først være stiftet af Waldemar den Anden, hvilket Suhm aldeles modsiges.

At Antvorskou Kloster, som af Kong Waldemar den Første blev stiftet af hans eget Arvegods ⁴⁾, snart, eller maaskee endog strax efter sin Oprettelse er gaaen over i Johanniteriddernes Bærg, er ved flere Diplomer oplyst; men at Klosteret af Kongen med alle dets Herligheder, saaledes som det oprindeligen var udstyret og funderet, ligefrem skulde være skjenket Johanniterordenen, dette synes deels at maatte have været en noget for stor Gæmildhed, i Bes-

¹⁾ Daug. 1. c. og Hofmann 8, 111.

²⁾ D. Atl. 3, 24.

³⁾ Suhm 7, 504.

⁴⁾ Daug. 6. 273.

tragtning af de øvrige til Landets Lyve og Kollig-
 hed fornødne Anstalter, som fra Kongens Side vare
 at søie, deels leder et Sted i liber census
 Daniæ¹⁾ til den Formening, at Kongen har faaet
 noget Bederlag for Antvorskou, i det det hedder:
 „Tornburgh cum Halsebye et Bræcnæs, quod
 datum est pro Andworhscogh“, med mindre der
 ved dette datum est blot skal forstaaes et Mage-
 læg imellem Kronens og Kongens Eiendom, hvis
 ellers en saadan Distinction i de Tider er at gjøre.
 Suhms Klage²⁾, at fast alle Klosterets Docu-
 menter, endog indtil Afskrifter, ere bortkomne, saa
 at man ei med Visshed kan udfinde dets Stiftel-
 sesaar, lader sig her gjentage med det Tillæg, at
 det vil være vanskeligt nøie at udfinde, hvorledes
 og af hvem alle dets Fonds og Indtægter Tid ef-
 ter anden ere oprettede. — At der imidlertid paa
 Klosteret maa have hvilet visse Servituter til Kro-
 nen allerede før Reformationen, er klart af mange
 deels almindelige, deels specielle Anordninger, saa-
 som, om at stille Heste til Kongens Tjeneste, om
 hvor mange Jagthunde Klosteret maatte holde, o. s. v.
 Overalt vare Klostrenes Privilegier og Friheder fra
 Kongernes Side i Middelalderen blotte Benaad-
 ning, som Kongerne ved deres Haandfæstninger
 eller andre Diplomer gave; og skøndt man vel
 maa indrømme, at det, efter hine Tiders Begre-
 ber om Klostrenes Hellighed, kan have været be-

¹⁾ Langeb. 7, 530.

²⁾ 7, 504.

tænkeligt for Kongerne, at holde deslige Benaadninger tilbage, og skjøndt Klostrenes mægtige Forsatte, med Paver og Erkebisper i Spidsen, ei forsømte at sægte for, at disse Benaadninger maatte ansees for Rettigheder: saa findes det dog, at Kongerne kunde lade sig saadanne Benaadninger betale, og deri gjøre visse Indskrænkninger ¹⁾ ja endog udskrive temmelig positive Contributioner ²⁾

Til de af Daugaard P. 274 anførte og omhandlede Diplomer og Brevskaber, henhørende til Antvorskou Klosters Historie, kan endnu tillægges et Skjøde ³⁾ af 22de Januar 1241, som i den Arnemagnæiske Samling er aftrykt in extenso, med Overskrift, saaledes lydende: „Othonis, Ducis de Brunswik litteræ, qveis domui Beati Johannis Baptistæ in Andwortschov villam Ramsøe cum stagno ejusdem nominis et duobus molendinis, censum VII orarum in Bothorp et unius marchæ in Gammelruth, unusqve oræ in Salohön. pro CCCXX marchis argenti puri vendit.“ Ogsaa dette Document viser Kongens Myndighed og Formynderskab over Klosteret, i det Sælgeren ei allene beraaber sig paa Kong Eriks og hans Brøders Samtykke og Billie, men og lader Documentet forsyne med Kongens og hans Brøders Segl.

Johanniterne, eller, som de ogsaa kaldes, Hospitalsbrødre og St. Johannis

¹⁾ Daug. 52.

²⁾ Samme 278.

³⁾ Diplomatar. Arna-Magn. T. 1, 133.

Hierosolymitani Orden, vare inddeelte i 3 Classer, Ridderne, som vare adelige og bare Baaben til Troens Forsvar og Pilegrimes Beskyttelse, Præster, som skulde forrette Gudstjenesten i Klosterkirkerne, og tjenende Brødre, som ikke vare af Adels, men dog bestemte til Krig. Ordensreglen er fastsat af Raimond de Puy, og stadfæstet af Pave Calixtus den anden 1120. Ordensdragten var sort med et hvidt ottekantet Kors paa venstre Side af Brystet. Baaben et Sølv Ordenskors i rødt Feldt. Foruden Antvorskou havde Johanniterne i Danmark St. Hans Kloster i Odense, Dueholm paa Morsøe og et i hver af Byerne Lund, Viborg, Horsens og Ribe. Af disse var Antvorskou det fornemste og Hovedet for alle Johanniterklostere i Danmark, Norge og Sverrig. Hvert Kloster bestyredes af en Prior, men alle stode de under Ordens Stormester paa Rhodus. — Johanniternes egentlige Niemed, at pleie Pilegrime og andre lidende Christne i Palæstina, kunde Brødrene hertilands ikke umiddelbart opfylde; deres Kald synes altsaa at have været, at samle Penge til Ordens Understøttelse, hvilket Hver de ei altid have iagttaget. Thi i Aaret 1347 har Ordensmesteren fra Rhodus ladet udgaae Erindring til alle Priorerne i de nordiske Riger, om at svare deres Afgiwt, og i Aaret 1463 blev der atter fra Stormesterens Side klaget over, at der vare saa mange Brødre i Klosterne, saa at Udbyttet til Rhodus blev formindsket; hvorfor det blev paalagt, at der ei maatte være

flere Munke end Gudstjenesten fordrede, og ført derpaa blev befaleet, at der i hvert Kloster skulde indrettes et Fængsel til Straf for de dovne Brødre, for at betage dem Lykken til at blive i Klosteret.

Om der have været Riddere af denne Orden i Danmark, er ei ganske oplyst. Suhm antager det, men Münter nægter det¹⁾. Daugaard holder til Suhms Mening, i det mindste hvad Antvorskou angaaer, og citerer et Diplom, som, efter hans Skjønne, synes at stadfæste den. Diplomet, om hvilket Suhm handler²⁾, er af Aaret 1311, men det lader endnu, saa vidt jeg kan skjønne, Sagen i Mørke, skjøndt deraf meget rigtigheden fremgaaer, hvad Daugaard bemærker, at der i Antvorskou har været en Corporation foruden Præsterne. Meget mere synes den Omstændighed, at Prioren, som allerede tidligt kaldes Johanniternes Prior i Dacia, Norge, og Sverrige, var Medlem af Kongens Raad, jevnlig om Kongens Person og brugt ved mange vigtige Leiligheder, at tale for, at Prioren selv har været Ridder, og at hans Anseelse følgelig tildeels har hidrørt fra hans Stilling, og ei blot fra hans personlige Duelighed³⁾.

At Antvorskou Kloster iøvrigt ligesom andre Klosters i Middelalderen, har maattet give

¹⁾ Münters Reform. Hist. 1, 109.

²⁾ 11, 670—671.

³⁾ Daug. 277 og flere Steder af Suhm 10 og 11.

Reisende Herberge, og især yde Adelige frit Natteleie og Forspand, derom kan saa meget mindre tvivles, som den første Lehnsmænd paa Antvorskou efter Reformationen, Peder Keetz, 1580 blev forpligtet til, som hidtil, at yde Reisende af Adelen disse Præstationer, naar de ville nøies med daglig Kost og dansk M. Det er sandsynligt, at disse Byrder i de ældre Tider kunne have været trykkende, og at de i Forening med Klostersrets Bidrag efter Ordensreglerne, med Fleertalligheden af Brødre, maaskee og stundom med mindre god Huusholdning, til enkelte Tider kunne have bragt Klosterets oeconomiske Anliggender i Ulave. Saaledes var Klosteret 1311, da det nysnævnte Diplom, som egentligen er et Skjøde, blev til, geraadet i Gjæld; og 1327 maatte Prioren klage over, at Brødrene af Armod gif med forrevne Klæder.

Af Navnet Hospitaliter fremgaer ei utvetydigt, at Johanniterklosterne for saa vidt have fulgt deres Ordensregel, at de have indrettet Hospitaler til Syges Pleie; og at der ved Antvorskou Kloster har været et saadant Hospital, er klart af Kong Frederik den Andens Fundats for Slagelse Hospital og Skole, hvilken herefter paa sit Sted nærmere skal berøres. Om der med Klosteret har været forbunden nogen egentlig Skole, er derimod ikke saa klart af denne Fundats, som Rector Rhud i et trykt Program af 1771 har meent at finde det. Meget mere maa man af Sagens egen Natur uforgribeligen kunne slutte, at

der ved alle Klosterne have været Underviisningsanstalter for dem, som til de gudstjenstlige Klosterforretninger skulde opdrages; thi paa anden Maade var den i saa Henseende fornødne Underviisning ikke at erholde, og ligesaa lidet den foreløbige Forberedelse for dem, som siden søgte at uddanne sig udenlands. Daugard antager som utvivlsomt, at der ved alle Klosterne i Middelalderen have været Skoler for Novitier, og skjøndt dette sikkert og maa have været Tilfældet ved Antvorskou, saa findes der dog, saa vidt mig er bekjendt, hverken noget offentligt Document, eller nogen speciel Underretning, der for dette Kloster kan oplyse en saadan Indretnings Oprindelse eller Forsatning.

Imedens Magister Eskild var Prior for Antvorskou, kom Hans Tausen ind i Klosteret, og gjorde sig snart ved sine Talenter og sin Flid elsket af sine Foresatte. I Aaret 1518 blev han af Prioren forsynet med Penge til en Udenlandsreise, paa hvilken det dog var ham forbudt at komme til Wittenberg. Dette Forbud overtraad han, og tilbragte et heelt Aar i Luthers og Melancthons Skole. I Aaret 1521 kom han igjen tilbage i Klosteret, og skjulte sine reformatoriske Grundsætninger saa vel, at Ingen fattede Tvivl om hans catholske Rettroenhed, førend han i Aaret 1524 i en Prædiken røbede sig, og blev af Eskild forvist til Johanniterhuset i Viborg, for der at holdes under Opsigt, hvilket dog kun lidet frugtede.

Antvorskou har vist, ligesom de andre større Klostere, udøvet sin egen Jurisdiction over sine underhavende Klosterlemmer og Klofærtjenere, Forpagtere (Brydier) og Bønder; og hvor fort man i de Tider, endog hvor Parterne ikke vare hinanden underordnede, kunde gjøre en Proces, oplyser iblandt Andet den i en af Kæmpeviserne besungne Historie, da Lehnsmanden Duf Pant paa Corsøerhuus med 9 Svende besøgte Bonden Mads Buurmand i Gjerløv, og udøvede Voldsomheder imod ham; i hvilken Forlegenhed Bonden tyer til sit Herskab, Prioren paa Antvorskou, som strax med bevæbnede Følk følger Bonden hjem, og sælger alle de urolige Gjester.

Om Klosterets allerældste Bygning har jeg egentlig Intet kunnet finde. Det synes endog at været blevet ganske ombygget i Aaret 1462 eller 1472, efter en Inscription, som skal have været anbragt paa en Muur, og citeres baade af Suhm¹⁾ og Daugaard²⁾, dog med et Par Variationer, saaledes lydende: „In nomine Domini Amen! Anno ejusdem Domini MCCCCLXX secundo (Daugaard, MCCCCLXII.) ædificata est ista arx (Resenius og Daugaard, domus) in gloriam et laudem Sancte Trinitatis, Beate Marie & Beati Johannis Baptistæ, imperante serenissimo principe Christierno Dei gratia Rege Dacie

¹⁾ 7, 504
²⁾ 277.

per venerabilem priorem Jacobum Martini.“

Uf Ordet *arx*, hvis Bæsemaaden ellers er rigtig, slutter Suhm, at Inscriptionen først maa være opsat efter Reformationen. Denne Slutning er, som det synes, noget fin, da Forfatteren af Inscriptionen vel kan have tilladt sig Bencævnelsen *arx*, i Betragtning af den Anseelighed, den nye Bygning kan have havt fremfor den gamle, og desuden maaskee med Hensyn paa, at Klosteret var Bolig for ridderlige Mænd. Ei at tale om, at man sandsynligviis efter Reformationen vilde have taget i Betænkning, at forevige Indvielsen af et Slot til Helgene.

I alt Fald tør Inscriptionen upaatvivleligen ansees som et paalideligt Vidnesbyrd om, at Klosters Bygninger omtrent til den anførte Tid, og under den nævnte Prior af Nytt ere opsørte; og vist er det, at saa vel den af Bygningen tilbageværende Levning, som de af Klosteret i det Hele havende Afbildninger, siensynligen vidne om en langt nyere Bygningsart, end den, som ved Klosters første Anlæggelse kan ansees at have været almindelig. Den saakaldte *Munkport* i *Sorøe*, s. E. bærer Præg af en ganske anden Ælde. Det bliver derfor endog tvivlsomt, om Noget mere end Kirken egentligen er blevet tilbage af Bygningen fra 1462 eller 1472, eller om ikke alt det Øvrige er ombygget i Slutningen af det 16de Aarhundrede, da Kong Frederik den Anden forandrede Klosteret til et Slot. Dette Sidste er i

det Mindste Daugaards Mening¹⁾). Dersom de af Hofmann²⁾ angivne Aarstal for Prior Jacobi Martini Død, nemlig 1470, og for Johannis Jani Død, nemlig 1467, ere rigtige, saa har Jacobus Martini enten ikke været Prior, da den nye Klosterbygning opførtes, hvis man nemlig antager Aaret 1462, eller og han ikke har oplevet dens Fuldførelse, hvis man antager 1472. Men da Bygningen rimeligviis maa have medtaget flere Aar, kan den være begyndt 1462 under Johannes Jani og fortsat, om ei fuldført, under Jacobus Martini. At denne Klosterbygning fra 15de Aarhundrede maa have været anseelig, lader sig deels af Klosterets egen Anseelse slutte, deels afgang dets gamle Kirke, som ved Ombygningen i Aaret 1585 blev uforandret, herom et ei usikkert Vidnesbyrd. I denne Kirke vare adskillige anseelige Mænds Liig begravne, saasom Erkebisp Peder af Lund † 1228³⁾, desuden Mange af Familierne Bilde, Rud, Tidemann, Lunge, o. fl.⁴⁾. Af disse ere Mange blevne begravne allerede i den ældste Klosterkirke, fra hvilken en Deel af de i Slotsbanken deels fundne deels vist nok endnu forborgne Hvelvinger upaatvibveligen forskrive sig.

Den sidste egentlig catholske Prior i Antvorskou Kloster var den forhen omtalte Mag.

¹⁾ 280.

²⁾ Suppl. til D. Atlas, 6, 295.

³⁾ Suhm 9, 571.

⁴⁾ Hofm. l. c.

Esild, som først yndede og understøttede, men siden habede og forviste Hans Tausen. Esild døde 1538, og de følgende af Klosterets Forstandere bleve endnu en Tid lang kaldte Priorer. Nogle af disse skulde endog have befordret Reformationen, og 1546 blev paa Antvorskou holdt et Nationalsynode angaaende Kirkeordinantsen¹⁾. Men efterhaanden blev Prioren kun at ansee som Kongens Forvalter over Klosteret og dets Gods, hvoraf han skulde yde visse Præstationer. Saaledes befaler Kong Frederik den Anden, 1577, Prioren Bartholdus (Berthel Sørensen) at han skal af 2½ Læst Malt lade brygge Kongen til Bedste 20 Læst Ml, og dertil lade kjøbe gode Mtonder og Humle, tagende til hver 8 Tønder Ml et Pund Malt og 4 Skjepper Humle, og besørge Kongen det tilskifftet til Midfaste Søndag. Ligeledes skal han levere Eiler Grubbe, „Vor Mand og Raad“ 5 Læster Malt, Eiler Kraft 1½ Læst Malt og Borgemester og Raadmænd i Skjelskjør ligesaa meget, som de skulde lade brygge Ml af. Endeligen skal han strax sende til Kjøbenhavn hvis Brød og Gryn, han tilforn han har faaet Skrivelse om i Forraad at skulde bestille og lade bage²⁾.

I Aaret 1580 gif Klosteret aldeles over i Kongens Bærg, og blev tilligemed Sorø Kloster forlehnet Peder Keeg. Af det forhenværende Convent vare da, foruden Prioren, Hr. Jesper, kun tre

¹⁾ Myerup, Lat. Skol. Hist. S. 13.

²⁾ Daug. 279.

Brødre tilbage. Disse fire Skulde underholdes til deres Død, og desuden skulde der underholdes 12 Skoledisciple. Kort efter tog Kongen selv Klosteret i Besiddelse, lod det ombygge og indrette til et Slot, 1585, og forbød under Straf af en feed Dre (Hofmann siger: en Fierding Dre) Nogen herefter at kalde det Kloster¹⁾. Kong Frederik den Anden residerede ofte paa Antvorskou for den skjonne Beliggenheds og for Jagtens Skyld. Han døde paa Antvorskou 1588. Kong Christian den 4de opholdt sig undertiden her, men siden blev Slottet Bolig for Amtmændene, og 1720 blev det for en Deel indrettet til Qvarteer for Ryttere.

Fra 1580 til 1720 stod Kirken øde og ubrugt, men 1720 lod Kong Frederik den Fjerde den istandsætte, og fra 1722 begyndte igjen Gudstjeneste at holdes i Kirken. Hofmann²⁾ hjemler denne Beretning med en Tavle, som skal have været anbragt over Kirkedøren; men Pontoppidan maa have betjent sig af andre Beretninger, i det han fortæller, at Kirken indtil 1722 kun havde staaet tilluft i 35 Aar. Efter 1722 var Sognepræsten til St. Peders Kirke i Slagelse tillige Slotspræst; men om han og har været det i den tidligere Periode, i hvilken Kirken, efter Pontoppidans Beretning, skal have været benyttet til Gudstjeneste efter Reformationen, veed jeg ikke:

¹⁾ D. Atl. 3, 25.

²⁾ Sund. 8, 111.

men at Gudstjenesten i Kong Frederik den Andens og Kong Christian den Fjerdes Tid skulde have været nedlagt ved Slottet, er i det mindste ikke sandsynligt.

Kirkespiret var indtil 1759 saa høit, at det kunde sees til Nyborg, og tjente til Sømærke; men i bemeldte Aar blev det, som brøstfældigt og faldefærdigt, nedtaget, og Taarnet dækket med Tag. I Aaret 1774 afhændede Kongen Slottet, og dets første private Eier var Finantsraad Koes, som lod den gamle skønne Kirke nedbryde, der udgjorde den fjerde Fløi af Bygningen, og hvorved de mange gamle Monumenter iblandt Andet ere gangne forlorne¹⁾

I Marmora Danica og Thuras Vitruvius findes en Deel af Inscriptionerne og en Optegnelse paa de fornemste der Begravne.

Den nuværende Eier, som har opryddet og jævnet betydeligt paa Slotsbanken, — den eneste Fremgangsmaade, ved hvilken Banken kunde gøres skikket til ny Beplantning og Bebyggelse, saafremt Saadant, formedelft dens historiske Mærkværdighed og dens endnu skønne Beliggenhed, engang maatte vederfares den, — har i en muret Gang fundet nogle henkastede Liigliste-Hanter og enkelte Liigliste-Deforationer, nemlig et Dødningshoved af Malm, omtrent en Tomme i Diameter, anbragt paa forsviis liggende Been, og et Crucifix, ligeledes af Malm, 6 a 7 Tommer langt; des-

¹⁾ Suhm, 7, 504.

uden trende Plader, hvis Insriptioner han ven-
skabeligen har tilladt mig at affkrive. Disse, som
kun angaae nogle af de senere i Antvorskou Kirke
Begravne, ere følgende:

- 1) En feldtformig tynd Kobberplade af 10 og 12
Tommeres Diameter, med beskadiget Forsølv-
ning. Insriptionen, hvis Orthographie jeg
ikke har forandret, lyder saaledes:

Alhier Ruhet Der Weyland Wohlgeborne
Und Gros-Manhaffte Obrister Herr Egidius
Christoph
Von Lützow Welcher Anno 1630 Den 13 De-
cember
Zur Hulseburg in diese Welt Gebohren —
Sein Seel. Herr
Vater ist Gewesen Der Weylandt Wohlgeborne
Und Gros-Manhaffte Obrister Herr Joachim
Von Lützow
Seine Seel. Frau Mutter Die Wohlgeborne Frau
Anna
Bluhmen Und der Allerhöchste Gott Verleyhe
Dem
Hochsel. Gorper in Der Erden eine sanffte
Ruhe
Und am Jüngsten Tage eine Sel. Aufferste-
hung Zum
Ewigen Freuden-Leben.

So Ruhet Libster Mann Numehr in Süßen
Freuden —

Weil ihr verlassen hier angst Qvaal und bit-
ter Leyden —
Für Jesus Denn Ihr habt Von Jugend auff
Geliebett
In Groosser Krigs Gefahr und Was auch Sonts
Betrübet
Wnd itz ins Himmels Reich Euch wie ein
Sieger Schmücken
Und Mitt Dem Himmel Brodt Recht Seelig
Satt Erquicken
Was Kugel Kraut und Schwerdt. Was Krygs-
Habidt Noch List
Ahn Euch nicht Raben ¹⁾ Kunt Gott voorbe-
halten ist
In Euwers Konigs Stadt Wer Sagt Das ihr ge-
storben
Der Kent das Leben Nicht das Euch der Todt
erworben *
Mein WüncH Soll dieses Sein mein halber
hertsen Theyl
Das ich bald bey Euch Komm in aller See-
len heil *

ist Ao. 1678 Den 23 Augusty in Copenhagen sehlig
gestorben Seines Alters is er gewesen
48 Jahr.

- 2) En oval convex Kobberplade, hvorpaa Spor
af Forgyldning ere kjendelige, omtrent 5 og 7
Tommer i Diameter, med Indskrift:
Otto von Lützow 1684.

¹⁾ Formodentligen Rauben.

- 3) En ovalformig Kobbertavle med næsten af-
falden Forsølving, 7 og 10 Tommer i Dia-
meter, med Indskrift:

Hic situm est Corpus pie defuncti

Generosi et Strenui maxime Viri

DN. GEORGII HARTWIGI DE WACKERBART

Antiquissima in Megapoli Prosapia oriundi
Tribuni Militum Equitatis quondam fortissimi
et tandem Tribuni locum tenentis

Custodiae Militaris Equestris Regiae

Cujus vitæ **DEVS** et **Dies VIII Mensis Aprilis**
Anni CIOCCC

finem imposuit desideratissimum
et beatissimum

Postquam variis Calamitatibus pressus
Miseriarum hanc Vallem obambulasset
Annos natus **XLIII.**

Requiescat in Pace.

Af de ved Kirkens Nedbrydelse erholdte Muur-
steen skal en Deel være anvendt til Opførelse af
Hovedbygningen paa Gaarden Falkenstein, som
før under Navn af Debringe hørte med under
Antvorskoues Besiddelser.

I Holbergs Geographie angives Antvors-
koues Hovedgaardstørrelse til 207 Tdr. 6 Skpr. 3
Fdkr., Skovskuld 15 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.,
hvortil der, efter mundtlig Beretning af Folk, som
have kjendt Eiendommen samlet, skal have været
et Areal af 1500 Tdr. Land Ager og Eng, og i
det Hele med Skov og Dverdrev, omtrent 2500

Edr. Land. Godset skal have bestaaet af 120 hove-
 riegjørende Bønder, foruden en stor Deel Huus-
 mænd. Under Grev von der Rath som Eier skal
 Begyndelsen være gjort til Godsets Opløsning, i
 det at nogle Bønder fik Eiendom, Andre Arvesæste.
 De betydelige Hovedgaardsjorder ere senere ind-
 deelte i Parceller og bebyggede. Disse besiddes nu
 af forskellige Eiere. Paa Parcellen *Dasgaard's*
 Mark skal have ligget en Bondebye ved Navn
Gjækelund, bestaaende af 7 eller 9 Gaarde,
 som i en af de svenske Krige skal være bleven øde-
 lagt. Ved at grave en Blanding har den nuvæ-
 rende Eier fundet Spor af de gamle Bygnings-
 pladser. Etatsraad, nu Geheimeconferentsraad,
Bruun gjorde, imedens han eiede *Antvorskou*,
 betydelige Bekostninger paa Slottets Bedligehol-
 delse og paa dets og Terrainets Forskjønnelse; men
 efter denne Tid er Slottet selv gradviis gaaet den
 Forfatning imøde, i hvilken Stedet nu tilhviſter
 den Forbigaaende et traurigt: „Fui!“

Til Slottets sidste Levning hører nu egentli-
 gen ei meget mere, end den Banke, paa hvilken det
 fordem hævede sig over Trætoppene; en stor Deel
 af Skovene er ikke mere, og de mange Søer, som
 maae have givet Situationen de herligste Varia-
 tioner, saasom: *Nysø*, *Kørsø*, *Kalsø*, *Grønsø*,
Klare sø, *Tresøerne*, *Hælsø*, *Svinesøerne*, og
 maaskee flere, ere for længe siden udtørrede. Paa
 den anden Side lader det sig ikke nægte, at hvad
 Egnen har tabt i naturlig Skjønhed og Afverling,
 har den igjen vundet i Frugtbarhed, og hvor Skov

og Søe forhen kappedes om at forhøie Terrainets
Ynde, der gives nu Arbeide for mange Hænder,
og avles Brød for mange Munde.

Jordebog over Slottet med dets Tilliggende,
imedens det var samlet, har jeg ikke seet; men i
Schlegels Samlung zur dänischen Geschichte
etc. 1 B. S. 3 o. f., findes en Beregning af 24de
Decbr. 1602 over Rigets Indtægt og Udgiot, hvil-
ken — som Schlegel beretter — König Chri-
stian IV. zum eigenen Gebrauche gehabt, und
in der Absicht von seinem Rentmeister verfertigen
lassen, um auf einen Blick den Zustand seiner Staa-
ten zu übersehen. Denne Beregning lyder ¹⁾ saa-
ledes:

Understov:

Jordebogen renter aarligen	Daler	13706½
Stigtens Indkomst	—	106

Indtægt Daler 13812½

Udgift.

Lehnsmanden Ebbe Munk ha- ver paa sig, sine Svenne og Folk	Daler	500
--	-------	-----

Haver Lehnsmanden Foder og Maal paa 4 Gerustheste og 2 Bognheste, beregnet for	—	156
--	---	-----

Slotsfolkenees aarlige Løn og Besoldning beløber	—	320
---	---	-----

Bateris Daler 1176.

¹⁾ 1B. S. 37, 38.

Transport Daler 1176.

Udspiisningen beløber paa Lehnsmændens og Slottens daglige Folk	—	2503.	
Item til Slottens Bønder og Tjenere, som arbeide paa Slottet	—	113.	
Gives til aarlig Genant af Slottet til Hospitalet og Andre	—	1210.	1 Ort.
Gives fattige Folk for Porten og nogle Skolebørn i Slagelse	—	45.	$\frac{1}{2}$ Ort.
Ombrages med dennem, som have K. M. Frihedsbreve og ellers med Herredsfog- der og Skrivere	—	146 $\frac{1}{2}$.	
Ombrages aarligen Landgils- den af Seebygaard, som i Tordbogen er til Indtægt, thi K. M. selver lader bru- ge Vølen, og ellers i andre adskillige Maader afortes	—	30 $\frac{1}{2}$.	
Udføringen paa Slottens og Fogdens Heste beløber	—	114 $\frac{1}{2}$.	
Omkostningen, som aarligen opganger paa K. M. Støed og Føder der paa Slottet, kan regnes	—	1670 $\frac{1}{2}$.	$\frac{1}{2}$ Ort.

Udgift Daler 7009 $\frac{1}{2}$.

Saa haver K. M. heraf fri Daler 6803.

Slagelse lærde Skole, hvis Historie egentligst skulde være Gjenstanden for Indholdet af disse Blade, kan ikke dokumentere en saadan Ælde, som mange af de andre lærde Skoler i Danmark. Nyerupst beklænder¹⁾ at Slagelse Skoles første Stiftelsestid er uvis, og Thura²⁾ siger; Schola Slaglosiana, celebris alias Musarum palæstra, a quo sit fundata, non constat. Her var det altsaa let at gjøre Slagelse Skole ældgammel, naar man kun ikke vilde bevise, hvad man angiver. Af de Ord i Kong Frederik den Andens Fundats for Slagelse Hospital og Skole: „udj fremfarne Konninger her udj Bort Rige Danmark Deres thiid. s. v.“ vil Rector Rhud, med Andre, ulede, at Skolen skal have bestaaet under flere Konger førend Kong Frederik den Anden, og Sandsynligheden heraf lader sig vist nok ikke nægte, naar man tager Hensyn til den Rang, Slagelse Aarhundreder i Forveien har havt; men hiint Udtryk gaaer dog egentligen ud paa Hospitalerne ved Antvorskou og i Slagelse, og det senere følgende Udtryk: „til den christne Menigheds bedste“ beviser endnu ikke, at her juster tænkt paa Skolen, efterdi Syges Pleie og Armes Forsørgelse allerede i og for sig selv hører til den christne Menigheds Hovedformaal, og laae desuden som oprindelig Basis baade for Antvorskou Kloster og det gamle Hospital i Slagelse. Om altsaa Slagelse Skole

¹⁾ Historisk. stat. Skilbr. 3 B. S. 35.

²⁾ Valvæ scholarum apertæ.

i ældgammel Tid har staaet i nogen Forbindelse med Antvorskou Kloster og derfra havt nogen Understøttelse, eller hvilke dens Hjælpeskilder overhovedet i hiin Tid have været, derom ville paalidelige Efterretninger vistnok altid høre til pia desideria; thi at Skolen skulde have havt Hjælp fra det gamle Sanct Jørgens Hospital i Slagelse, synes ikke ligefrem at have ligget i dette Hospitals oprindelige Niemeed, og findes heller ikke, saa vidt mig er vitterligt, nogensteds med Tilforladelighed oplyst.

At der imidlertid har været en latinff Skole i Slagelse før Reformationen, er i det mindste derved beviisligt, at den berømte Dr. Niels Hemmingsen har været Skolediscipel i Slagelse¹⁾. Naar man nemlig beregner, at Hemmingsen 1542 blev immatriculeret ved Kjøbenhavns Universitet, efter at han i Forveien havde været i Wittenberg i 5 Aar, tidligere gaaet i Skole i Lund i 3 Aar, og endnu tidligere i Roeskilde (hvor længe, vides ikke), saa fremkommer det Resultat, at de 2 Aar, hvilke han, før han drog til Roeskilde tilbragte i Slagelse Skole, maae have været endte i det mindste førend 1534, altsaa 2 Aar førend Reformationens Indførelse i Danmark. Torde man nu ligefrem antage, at Hemmingsen, som samlede sin videnskabelige Forberedelse i flere Skoler, just er gaaen over fra de mindre til de mere fuldkomne, saa kunde denne Forudsætning

¹⁾ Gjesfings Jubellærere, 3 D. 1 B. S. 3.

atter lede til den Slutning, at Slagelse Skole endnu inden 1534, har staaet høiere i Anseelse end Nysted, Raaskov, Nykjøbing paa Falster og Nestved, hvilke Hemmingsen havde frequenteret førend han kom til Slagelse, og at Slagelse Skole følgerigen allerede da maa have været vel organiseret og have overlevet sin Barndom. Men det kan ikke nægtes, at et saadant Argument for Skolens Ælde kan have betydelige Brøst, deels fordi en ny Skole let kunde lokke just ved sin Nyhed, og deels fordi en enkelt Mand ved Skolen kan have bragt Hemmingsen til at tye til Slagelse, ligesom han siden tyede fra Roeskilde til Lund, for at lære Græsk hos Mag. Bente. Saaledes veed jeg for nærværende Tid intet videre om Skolens Ælde, end at den har været til før Reformationen, og inden den Tid havt Niels Hemmingsen som Discipel.

Hvad den Periode angaaer, som forløb fra Reformationen indtil 1585, da er denne, hvad Slagelse Skoles Organisation og hele Forfatning angaaer, endnu omtrent lige saa dunkel, som Skolens Tilstand før Reformationen; thi den ældste Skoleprotokol eller Regnskabsbog som findes ved Skolens Archiv, begynder først Aaret 1663. Den er paa Bindet betegnet No. 4. hvilket forudsætter, at der maa have været ældre Documenter, Skolen angaaende; men da Skolearchivet udentvivl i hiin Tid har været forenet med Byens, saa ere de gamle Documenter sandsynligviis tilintetgjorte i Ildbranden 1740, om ei tidligere. Smidlertid havees fra

denne Periode Kong Christian den Tredies Fundats, dateret Kjøbenhavn St. Margarethe Dag 1551, ved hvilken Heininge Sogns Kongetiende er skjenket til Skolemesteren i Slagelse. Af denne Fundats, som er aftrykt i Hofmanns Samlinger havez i Skolearchivet tvende meget gamle Afskrifter.

At der isørigt i denne Periode er fra Antvorskou givet Bidrag til fattige Skolebørns Underholdning i Slagelse, lader sig i det mindste analogisk slutte af Kong Frederik den Andens Brev til Lehnsmanden paa Gallundborg Slot, dateret Antvorskou den 10de Junii 1587, hvor det hedder: „at der paa Slottet en tiid lang ubi fremsfarende Lænsmands Tid saa vel som ubi din tiid haver været huldet fire Skolepersohner med Kost;“ og ved Antvorskou Klosters endelige Secularisation i Aaret 1580 blev bestemt, at 12 Disciple der skulde holdes, — en Bestemmelse, som, efter megen Sandsynlighed, grunder sig paa lignende ældre Godgjørenhed fra Klosterets Side. Desuden blev der strax ved Kirkeordinantsen 1537 sørget for at Degnetjenesten i de ved Skolerne nærmest beliggende Landsbykirker skulde besørges af fattige Skoledisciple, paa det at Degneindkomsterne kunde komme disse tilgode. Da adskillige Sædebegne imidlertid vare blevne ansatte paa Landet til Skade for Skoledisciplene, befalede Kong Frederik den Anden ved sit aabne Pergamentsbrev, dateret Frederiksborg den 28de Januarii 1574, at alle Sogne her i Sjellands Stift, som laae paa

to Mile nær nogen Kjøbstad, skulde have deres Degne af Skolerne, saa og at, hvor Sædedegne til saadanne Sogne siden Ordinantzen udkom vare blevne beskikkede, skulde disse for deres Livstid beholde deres Embede, imod deraf til Skolen at betale en fjerde eller femte Deel, efter som de derom med Superintendenten kunde enes. Men saasnart saadanne Degneembeder atter bleve ledige, skulde Disciple fra næste Skole dertil beskikkes. Af denne Anordning findes i Skolearchivet en Afskrift, som er læst ved Antvorskou Birketing d. 2den April 1661. Anordningen selv er communiceret af Biskop Poul Madsen.

Her seer man altsaa den egentlige Oprindelse til de saakaldte Degnepensioner, som endnu udgjøre en Deel af de lærde Skolers Indtægter.

I sit Udkast til en Historie om de latinske Skoler, S. 5, siger Nyerup: „At vise paa hvilken Fod det lærde Skolevæsen blev sat ved Kirkeordinantzen 1557, kan ikke skee bedre, end ved at anføre denne Lovs egne Ord i denne Materie, hvorpaa han citerer Capitlet om Børneskoler, og senere S. 13 Synodaldecretet af Antvorskou 1546 i Paladii formula visitationis provincialis, udgiven 1555; hvilke Lovbestemmelser jeg her, da den andensteds findes, maa forbigaae.

Skolens egentlige Historie vil altsaa begynde fra 24de October 1585, paa hvilken Dag Kong Frederik den Anden paa Antvorskou Slot ved et kongeligt Gavebrev sunderede Skolen i Forbindelse med Slagelse Hospital.

Hvor Originalen af denne vigtige Fundats, som skal have været nitid affkreven paa Pergament, er at finde, veed jeg ikke. I en Specification af 11te September 1744 over Skolens Documenter, findes derom følgende Nota: „Kong Friderich den 2dens Foundation angaaende Slagelse Hospital, dat. Antvorskov den 24de Octobris 1585, er i gjemme hos Hr. Borgemeester og Hospitalsforstandere Seigr. Wohnsen, som om dens indhold og forandring giver forklaring.“ I Slagelse Hospitals Archiv gjemmes en Affskrift deraf, og i Skolens Archiv tvende, hver med denne Paategning: „Læst paa Antvorskov-Birche-Ring den 24de Augusti 1680, saa vidt Brorup Kongetiende er angaaende.“

I 8de Tome af Hofmanns Samling af Fundatser findes alle til hans Tid bestaaende offentlige og private Fundatser og Gavebreve, Skolen vedkommende, Ord til andet indrykkede, men den oprindelige Fundats er udeladt, fordi den nyere af 1751 havde afløst den; og da hiin gamle mærkelige Fundats, saa vidt mig er bekjendt, kun er bleven aftrykt i tvende af Rector Rhud for omtrent 60 Aar siden udgivne Programmer, af hvilke neppe mange Exemplarer ere tilovers, vil det vel ei findes overflødigt, at man i disse Blade fornyer Erindringen om denne gamle Kongelige Foranstaltning, ved her at meddele det Væsentligste af Fundatsen, hvilket lyder saaledes:

„Vii Friderich Thend Anden med Gudh
„Raade Danmarkis, Norgis, Wendis och Gottis

„Konning, Hertug wdi Sleswig, Holsten, Stor-
 „marn och Dyttmerken, Gressue wdi Diben-
 „borg och Delmenhorst, giøre alle witterligt:
 „At effthersom wdi fremsfarene Konningers her
 „wdi wortt Riige Danmark theris Thit haf-
 „suer werit stiftit och funderit ett Closter och
 „Hospital her wdi Anduorskouff, saa och ett
 „andet Hospital wdi wor Riobstedt Slangelse,
 „huorthill hassuer werit laugit och igiffuit at-
 „skilligt Fordeguodts och anden Rente och Inds-
 „kompt her wdi wort Land Sieland. Och wii
 „nu effther billig Betenkende hassue os til Sin-
 „de forit, att huis wdi saa Maade thill Gudh
 „Ehre, fattige Menniskers Hielp och Trost, och
 „thend christne Menigheds Bedste hassuer werit
 „wndt och forordnit, icke christelig tilbørlig og
 „rett och thill thend Ende som thett hassuer
 „werit bethenct er brugt och anvendt, men mere
 „stoer Misbrug ther wdi indfaldit, thi paa thet
 „saadanne fremsfarne Konningers och andre christ-
 „ne gott Folkis christelig Forsett therudinden
 „icke skulle were forgiefflig saa och paa thet fat-
 „tige gamble Siuge och wansøre Gudh Lemmer
 „kunde wdi theris Siugdoms och Alderdoms
 „Thid hassue noggen Hielp, Trost och Tilflucht,
 „sammeledis paa thet huilcke Persoener som
 „hender wnder Disciplin och lerre att komme
 „wdi Schollen wdi wor Riobstedt Slangelse,
 „och hielpeløse ere, og dog kand were guod For-
 „hovning om, icke aff Armod skulle nødis the-
 „ris Scholle att offuergiffue, men mue hassue

„noggen Hielp och Frembracht wdi theris Stu-
 „dering, och wdi saa Naade huis til fornte.
 „Hospitaller tilforn haffuer werit funderit, Wi
 „och nw haffue bethenct therthill att giffue,
 „thill Gudh Ehre, Religionens Forfremmelse,
 „fattige Menniskers Hielp och Menighedgens
 „Bedste, maa tilbørlig forwendis. Tha haffue
 „wii wdi thend hellige Trefoldighedh Navn, och
 „hannem till Loff, Priiß og Ehre, saa och be-
 „melte arme siuge och skrøbelige Mennisker thill
 „Hielp, Thrøst och Husuallelse, thisligest och
 „paa thet Ungdommen wdi Gudh Frycht, guode
 „Seeder, Verdom och boglige Konster Religio-
 „nen thill Forfremmelse och Forbedring kunde
 „wnderwisis, ophuchtis och fremdragis, aff en
 „synderlig Gunst och Naade wnde, bevilge och
 „forordne, att forne. thuende Hospitaller, som
 „thill thes werit haffuer her paa Anduorskouff
 „och wdi wor Kiøpstedt Slaugelse, skulle met
 „theris Rente, Indkompst og Thilliggelse were
 „och bliffue tilsammen holden wdi Hospitals
 „Hus wdi fornte. wor Kiøpstedt Slaugelse,
 „effthersom thet nu allereede skicket er, och skulle
 „effthernte. Gaarde, Guodh, Rente och Ind-
 „kompst, huilcket en Part haffuer werit tilforn
 „ther thilliggendis, en Part och nu aff os ther-
 „thil naadigst giffuit och beuilgit er, herefter
 „were funderit, bliffue och ligge, annammis
 „och oppeberis thill samme Hospitall, som er
 „effterne. Gaarde och Guodh wdi Løffue-Herrit
 „wdi Kielstrup thre Gaarde, paa the tho boer

„Niels Møller och Anders Olsen, giffuer huer
„aff thennem aarlig xxx s. pendge ij Pundt Rug,
„ij Pundt Biug, thend thredie Rasmus Peder=
„sen iboer, giffuer xij s. j Pundt Rug, xxj
„Skiopper Biug, wdi Bildze then Gaard Pe=
„der Anderssen paaboer, giffuer xxx s. pendge.
„ij Pundt Rug iij Pundt Biug. Stem Ras=
„mus Chrestensen sammesteds giffuer aff en
„Haffue iij Skpr. Haffre. Et Gadehus An=
„ders Hansen iboer, skylber j Tonne Haff=
„re. Wdi Hersløff en Gaardt Oluff Pedersen
„iboer giffuer aarlig iij Pundt Biug. Wdi
„Oster Stillinge en Gaardt Niels Ingmersen
„paaboer, giffuer j **S** Pendge iij Pundt Rug,
„ij Pundt Biug, et Lam, en Gaas. Wdi Glau=
„gelse Herrit wdi Holbye en Gaardt Mougens
„Lauridzen iboer, giffuer j Pdt. Biug. Wdi
„Stude en Gaardt Thyge Sørensen iboer gif=
„fuer j Pundt Rug i Pdt. Biug. Wdi Thiere=
„bye en Gaardt Boe Olsen iboer giffuer j Pdt.
„Rug j Pdt. Biug. Wdi Wemmelof en Gaardt
„Sep Røck iboer giffuer xij s. Pendge, et Lam,
„en Gaas, ij Høns. Wdi Skousøe en Gaardt
„Niels Sørensen paaboer, giffuer aarlig ij
„Pundt Rug ij Pundt Biug. Christen Jensen
„sammesteds giffuer aarlig viij s. vj Skpr. Rug,
„viij Skpr. Biug. Wdi Landhgraff en Gaardt
„Hans Rytter iboer, xij s. et Lam, j Gaas,
„ij Høns. Wdi Hyllerup thre Gaarde, Peder
„Nielsen, Søren Michelsen och Peder Sorgen=
„sen iboer, giffuer thennum aarlig j Pundt Rug,

„j Pundt Biug, j Lam, j Gaas. Wdi Holm-
 „strup en Gaardt Michel Pedersen iboer, giffuer
 „aarlig j Pundt Rug, j Pundt Biug, aff en
 „ode Tordt giffues et halfft Pundt Rug, j Pundt
 „Biug, aff en Haffue viij ſ. Stem af en Tordt
 „wdi Slagstrup Mark naar Bong er giffues ij
 „Pundt Biug. Wdi Lundforlund en Gaardt
 „Peder Nielsen iboer, giffuer j Pundt Rug, j
 „Pundt Biug, j Lamb, j Gaas, ij Høns. End
 „giffuer Hans Andersen 1 Ld. Hauffre. Wdi
 „Gryderup en Gaardt Anders Ibsen iboer, gif-
 „fuer j Pundt Rug, j Pundt Biug, j Lamb, j
 „Gaas, ij Høns. Wdi Brorderup en Gaardt
 „Northen Lauridzsen iboer, giffuer 1 Fg. Smør.
 „Wdi Flackebiergs Herrit wdi Flackebierg Bye
 „en Gaardt Peder Schredder iboer, giffuer j
 „Pundt Biug. Wdi Kirckerup en Gaardt Jens
 „Pedersen iboer, ſkylder iij Fg. Smør, end aff
 „Thestrup 1 Fg. Smør. Wdi Wemmelose en
 „Gaardt Torgen Nielsen paaboer, giffuer 1
 „Pundt Biug, 1 Ld. Hauffre. Wdi Eydhloff-
 „lille en Gaardt Esbern Nielſøn iboer, j Pundt
 „Biug, j Ld. Hauffre. Aff Slagstrup Mark
 „Walbye øſtre Knolleuog Hans Synboe giffuer
 „xvi Skpr. Biug, Chriſtoffer Andersen giffuer
 „xvj Skpr. Biug, Jens Hansen giffuer xvj
 „Skpr. Biug af Mellom-Bong, Oluff Laurigz-
 „sen och Madz Hansen giffue ij Pundt Biug
 „af Lille-Bong, Anders Jude wdi Thrinstrup gif-
 „fuer aff en Holm j Pundt Biug, Jens Ibsen
 „wdi Landzgraff giffuer och aff en Holm xxj

„Skpr. Biug. Aff Dfire Mark aff en Holm
 „som Peder Nielsen och Sofren Olsen, som boe=
 „de wdi Gieckelund, bruge, och gaffue theraff
 „fran Philippi och Jacobi Dag Aar 82 thill
 „same Aarsdag 83 viij Edr. Hauffre. Item
 „Peder Andersen och Oluff Ibsen wdi Bierrebye
 „haffue och fornte. Aar giffuit aff en Holm
 „vj Edr. Hauffre. End giffuis aff Slaugelse
 „Bye af Erwe Lycke och suore Bong forst Jens
 „Kimsnider j Pundt Biug, Anders Lauritsen
 „j Pundt Biug, Hans Biornsen j Pdt. Biug,
 „Madz Guldsmed j Pundt Biug, Madz Jude
 „ij Pundt Biug, Thomas Nielsen vj Skpr.
 „Biug, Niels Suer j Pundt Biug, Herr Mi=
 „chel vj Skpr. Biug, Oluff Rødt j Pundt
 „Biug. Framdellis thenne efftherfr. Jordt=
 „skylt aff fornte. Slaugelse Bye, forst giffuer
 „Herr Jens Lercke ij **H**, Michel Grydstøber ij
 „**H**, Hans Bødicker x **ß**, aff Hans Bødickers
 „haffue iij **ß**, Jens Pedersen xxiiij **ß**. Herr
 „Jens Lercke xxiiij **ß**, Oluf Rødt xxiiij **ß**,
 „Peder Pedersen aff et øde Byggestedt viij **ß**,
 „Madz Guldsmed viij **ß**, Rasmus Smed viij
 „**ß**, Madz Jude ij **H**, Peder Jørgensen viij
 „**ß**, Jens Kemsnider aff en Haffue viij **ß**.
 „Lauritz Badskier af hans Gaardt iij **H**, Peder
 „Laug iij **H**, Birgitte aff thend Haffue ved
 „Priors Gaardt viij **ß**. Thisligeste haffue Wii
 „och thill fornte. Hospital beuilgett och tillaugt
 „Wor och Cronens Part aff Thienderne aff
 „thisse efftherne. Sogner her wdi Wort Land

„Sielland, hvilke nu effther Vor Forordning
 „thill viffe Personer for viffe tilbørlig Afgifft
 „ere bortfeste, som er først her wdi Andwor=
 „skouff Birk aff Bierebye Sogen, Sludstrup
 „Sogen, af Haffrebierg Sogen, aff Wemmer=
 „løf Sogen, aff Brorup Sogen, aff Sørbye=
 „magle Sogen, aff Norderup Sogen, aff Sol=
 „bierg Sogen, aff Backinderup Sogen, aff Gior=
 „løff Sogen, aff Dttestrup Sogen, aff Sønde=
 „rup Sogen, aff Gierløff, aff Lundsforlundt So=
 „gen, aff Hemmise Sogen, aff Gynlinge So=
 „gen, aff Halaggerlille Sogen. Wdi Soer
 „Birk aff Brobye Sogen, aff Guddum Sogen,
 „aff Sortherup Sogen, aff Kindertoffte Sogen,
 „aff Brumo Sogen, aff Bierebye Sogen, aff
 „Biernet Sogen, aff Slaulille Sogen. Wdi
 „Flackebiergs Herrit aff Pierre Sogen, aff Il=
 „linge Capell, aff Drøstøff Sogen, aff Høffue
 „Sogen, aff Ballenkued Sogen, aff Eigekløff
 „Sogen, aff Thierebye Sogn, af Bændhøf So=
 „gen, aff Flackebiergs Sogen, aff Binding og
 „Dvislemark Sogner, aff Marredt Sogen. Wdi
 „Løffue Herrit aff Giesløff, aff Dersløff Sogen,
 „aff Finderup Sogen, aff Seebye Sogen, aff
 „Keersløff Sogen och af Skiellebierrig Sogen.
 „Hvilke fornte. Gaarde och Guodh med ald
 „theris Herlighedt, Rente och Indkomst, hode
 „aff Tordeguodh och Tordshyldt och Wor och
 „Gronens Parther aff Thiender aff fornte. Sog=
 „ner med ald Rettighedt och Herlighedt al=
 „thid hereffther thill euige Thiid maae och skal

„bliffue thill fornte. Hospitall wdi Slangelse
 „uden ald Giensigelse aff Ds eller Wore Eff-
 „therkomere Konninger wdi Danmark. Dog
 „skulle the som ere med noggen fornte. Thiender
 „forlegte, thennum haffue, niude, bruge och be-
 „holde for then Afgift af thennum bør att
 „giffuis wdi theris Liffs Thid och saa lenge the
 „lessue, effther the Bressuis Liudelse Wi then-
 „num therpaa naadigst giffuit haffue, och naar
 „noggen døer och affgaaer som same Thiender
 „haffue hafft wdi Feste, skal forn. Hospitalls
 „forordnede Forstandere, som nu er eller hereff-
 „ther kommandis vorder, Fuldmacht haffue, sa-
 „me Thiender igien at forpachte och bortfeste
 „thill thennem theraff mest giffue ville, och huis
 „Stedzmaal therpaa oppeberis, skal forvendis
 „the Fattige allene thill Bedste, effther gott och
 „klart Regenskab, och icke thill noggen anden
 „Brug, och haffue Wii for got anseet, ville och
 „hermed funderit och forordnit haffue, att wdi
 „fornte. Hospitall aff fornte. Rente och Ind-
 „kompst althiid skulle wnderholdis først XL hiel-
 „pelose, siuge och skrobelige Mennecker, saa och
 „aff Schollen xxiiij Persoener, blant huilcke
 „Hospitals Prædickant, Schollemesteren ther i
 „Schollen i fornte. Slangelse och tho Hørrer,
 „om the same Kost ther wdi Hospitalet vilde
 „søge. Sammeledis thi Personer som skulle
 „forrette Hospitalls Bestillinge och rochte och
 „ware the Siuge.

„Och efftherdi Wii well kunde bethencke att
 „fornte. Rente icke will til recke at fornte. Anthall
 „Lxxiiij Persoener nochsom ther aff kunde bliffue
 „besspissit och wnderholditt, wden the med meere
 „Rente och anden Nøttørffst bliffue forsørgit,
 „tha haffue Wii thend Leylighedt betenckt och
 „offuerweyitt och naadigt wndt og bevilgitt, och
 „nu med thette wort obne Bress och Fundat
 „wnde och beuilge for os och wore Efftherkom=
 „mere Koninger wdi Danmark, thette Effthernte.
 „thill fornte. Lxxiiij Persoener wdi fornte. Ho=
 „spitall, huilket Leensmanden her paa Wortt
 „Slott Anduorskouff, som nu er, eller her effther
 „komendis worder, aarligen her effther thill euige
 „Thiid skall her aff Slottedt lade yde och for=
 „skaffe Forstanderen paa theris Wegne, som er
 „Thi Yester iij Pund Hartt-Korn, och naar Ol=
 „den er, skulle the mue bekomme paa fornte. An=
 „duerskouff Skouffue frii Olden thill eet halff hun=
 „dritt Guin; Sameledis skulle the och aarligen
 „mue bekome aff fornte. Anduorskouff Skouffue
 „fem hundrede Les Weedtt thill theris Ildbrand,
 „huilke Wor Leensmand her samestedt thennem
 „skall lade føre och yde wdi Hospitalls-Gaarden.
 „Och paa thett att thenne fornte. Rente, som
 „Wii nw wdi saa Maade til fornte Hospitall
 „haffue forordnitt giffuit och sunderit, maa wdi
 „alle Maade tilbørligen forwendis fornte. wed=
 „tørfftige Mennisker, saa och fornte. Anthall
 „Skolle-Personer thill Bedste, saa thennem in=
 „thett ther aff skall forforthes. Tha skall ther

„altheid tilskiffes aff Leensmanden her paa
 „fornte. Wort Slott Anduorskouff, thend som nu
 „er eller her effther Kommendis worder, en gud-
 „frygtig, from og forstandig Mand thill en For-
 „standere for fornte. Hospitall, som skall haßfue guod
 „grandgiffuelig Dyseende med thenne gandtffe
 „Wnderholdning, att then thilborligen admini-
 „streris och wdspifis, saa althingest ganger ther
 „med ligeligen och well thill, att fornte. the Fat-
 „tige och Skollepersoener mue fange guod Spif-
 „ninge thill All och Mad, hvilcken Forstanderen
 „och skall were forpflicht att wdfordre och indkressue
 „ald huiß Rente Hospitallit wdi the Maader er
 „tillagdt, saa och thilhielpe att forsuare Hospi-
 „tals-Bønder och Eiendomme thill Herritsthing,
 „Landsthing och andenstedß naar och huor be-
 „hoff giøres, och althingist lade sig were befallit
 „med ald fornte. Rente, at thend fornte. the
 „Fattige och Skolle-Persoener thil Gaffn och
 „Fordeel bequemelign. och rett wddeellis och wd-
 „spifis och icke forwendis thill noggen anden
 „Brug, eller hannem selff thill Proffit och Bed-
 „ste wdi nogre Maade. Thifligiste skal och fornte.
 „Forstandere were wgiftt eller wdi Echteskab en-
 „lig med sin Høstrw att han icke haßfuer Børn,
 „och haßfue hans Wnderholdinge, Woninge och
 „Werelse wdi Hospitallit, paa thett hand med
 „althingist kan haßfue ther wbinden theß bedre
 „Tilsiun, och skall hand aarligen for hans Tliid
 „och Wmage mue bekomme thill Lon xxx Dal-
 „ler, som hannem af fornte. Hospitalls Rente skall

„fornøiis. Skulle ochsaa mue giffuis thill
„Loen the Thi Persoener, som skulle holdis thill
„the Fattigis Thienniste ther wdi Hospitallit
„att røchte og ware the Siuge offuer aldt LX
„Daller, en mere, en anden mindre, effther
„huer sin Thienniste. Kand och Hospitals-For-
„standere med mindre tilkomme, skall hand
„therudinden wiide the Fattigis Bedste. Framb-
„dellis skall och fornte. Hospitals-Forstandere
„were forpflicht aarligen om Sctorum Philippi
„och Jacobi Aþlorum Dags Thiid inden fior-
„then Dage ther nest effther wdi thett seeniste
„att giøre Leensmanden her paa fornte. Wort
„Slott Anduorskouff och Superintendenten wdi
„Siellands Stigt wdi Sognepresterne, Borge-
„mestere och Raadmendz ther wdi Slangelse
„theris Dffueruerelse gott och clart Regenskab
„for all Indtheft, Wdgiffit och Wdspiþninge,
„huilcke skulle haffue med same Regenskab och
„fornte. the Fattige og Scholle-Persoeners Wn-
„derholdning sliq tilbørlig Gliid och Tilsiun,
„som the for Gud aldmechtigste wille andsuare
„och for Os were bekiendt. Och huis ther tha
„kand nogget were thill offuers og Bedste, som
„icke forspisit och fortheritt er, thet skall aldene
„komme fornte. the Fattige och Scholle-Persoener
„thill Forraad och Fremtharff och thill ingen
„anden Brug. Ther skulle och icke heller nog-
„gen tilstedis att indkomme wdi fornte. Hospi-
„tall, med mindre end the wdi Sandhedt findis
„att were saadanne Almise werdt. Icke skall

„heller Hospitals-Forstanderen mue noggen ther
 „ind annamme, wden thet fier med fornte. Wor
 „Leensmandh och Sognepresternis ther samestedh
 „Raad, Beuillinge och Sambthytte. Huad be-
 „langendis er the fire, och tiuffne Schollepersoeners
 „Eilighedt och Wnderholdning, thermed skall
 „forholdis som efftherfølger. Forst att iblandt
 „samme Persoener skall beregnes effther som til-
 „forn formelditt er, Hospitals-Predickant, huil-
 „cken och for hans Wmage ossuer hans Kost,
 „skall aarligen hassue thill Kon af Hospitals Rente
 „wdi Pendinge XXX Daller. Ther nest Schol-
 „lemesteren med tho Herrer wdi Schollen om
 „the same Kost wdi Hospitalit søge wille, och icke
 „ellers. Och skall forn. Forstandere lade koge
 „och anrette thuo Maalthiid om Dagen for
 „fornte. Anthall Scholle-Persoener, thill x Slet
 „Formiddag och thill v Slet om Afthenen, och
 „till huer Maalthiid lade giffue thennum thre
 „Ketter Mad well tilfliid, och huer Persoen en
 „Pott Dll. Dog skal forn. Predickant, Schol-
 „lemestere och Hørere giffuis Dll till Nøttørstt.
 „Sameledis skal och the Scholle-Persoener som
 „thill same Kost indthagis, thend icke lenger
 „niude end paa sex Mars Thiid, och naar nog-
 „gen hassuer hassit thend wdi sex Mar, skulle
 „andre som wedtørsttige ere wdi thet Stedt
 „igien tilskickis. Dog skal ther ingen maa
 „thilthagis, wden hand tilforn hassuer lerdt
 „hans Donat. Thisligiste skall och ingen thil-
 „thagis till samme Wnderholdinge, som hassue

„synderlig formuendis Foreldre, som selff kunde
 „afftedt komme thennum at wnderholde, ei hel=
 „ler noggen som bruge Thalsmend eller andre
 „wtilbørlig Middel. Men the som er widthørff=
 „tige, och dog en guod Forhobning om, saa
 „ther wdinden aldellis icke ansees noggen Gunst
 „Gaffue, Wild, Wenstab, eller noggen anden
 „slig Fordeell. Dch naar noggen af same
 „Schollepersoener, som denne Kost haft og nyt
 „haffue, drage ther fran thennum paa andre
 „Steder viidere att forfremme, tha skall Schol=
 „lemesteren giffue thennum sit Testimonium
 „och Beuiis, hvorledes the thennum wdi Wind=
 „skibelighedt og Dmgiengffel forholditt haffue,
 „ther wed the paa andre Steder thes bedre
 „mue och kunde fremdragis. Item skulle fornte.
 „XX Schollepersoener, huer Søndag och andre
 „hellige Dage och saa offthe the herom tilsiiges
 „naar Gudz Drdz Tienniste skal holdis wdi
 „Kircken her paa fornte. Wort Slott. Anduor=
 „skouff, were tilstede och siunge, och i andre
 „Maade thilhielpse thil Gudz Tienniste wdi Kir=
 „cken att giøre, och skall Hørene folgis med
 „thennum wdi Kircken och aff Kircken og haffue
 „Tilsiun med thennum, och att thend Sang,
 „Lefning och Gudz Tienniste wdi Kircken gan=
 „ger ordentlig och rett for sig. Thifligiste skall
 „och Superintendenten wdi Siellands Stigt aar=
 „ligen naar han viliterer fornte. Scholle och
 „synderligen forfare om fornte. Scholle-Perso=
 „ners Leylighedt, huad Forhobning ther er om

„thennum, och huorledes the wdi Verdom och
 „Gudsfrycht forfremmis. Och thersom tha
 „noggen ther eblandt befindis uskickelig och wdu=
 „elig, som icke kand were guod Forhobning om,
 „tha skall hand thend fran same Kost affwisse, och
 „forordne andre att thagis ther thill igien, som
 „skickelig ere, og kunde om sig giffue bedre For=
 „hobning. Och skall fornte. Superintendent sig
 „synderlig lade were betroet och befallit naar
 „Schollen vaccerer och leedig er, ther thill att
 „forordinere och tilskicke guode, fine, skickelige
 „och wel lerde Persoener thill Schollemester,
 „som rettelligen kunde informere och ophuchte
 „Wngdommen in artibus dicendi, fundamen=
 „tis Religionis, och andre nyttige Verdomme
 „och guode Seeder, paa thett thenne Wor M=
 „nisse, Gassue och Befostninge icke skall were
 „forgiefflig, men thill thend Ende, som er thill
 „Gudg Ehre og Menighedens Bedste, effthersom
 „thet bethenkt och meent er, wdi alle Maade
 „anwendt. Skall og fornte. Superintendent tha
 „wdi ligemaade besøge fornte. Hospital och for=
 „fare huorledes althingist wed Macht holdis,
 „och thersom han formercker nogen Brost eller
 „Forfømmelse att were paaserde, wdi hwis
 „Maade thet were kand, tha skall hand thet
 „giffue Leensmanden her paa Slottit thilkiende
 „och hand plichtig att were att føre ther Raad
 „wid. Och efftherdi Wii nu, effthersom foruit.
 „staar, hassue naadigt beuulgitt och wblaugdt
 „thill fornte. Hospital saa megen Rente, som

„fornte Lxxiiij Persoener well kunde med wnderhol-
„dis, tha skall fornte, Wor Leensmand, thend som
„nu er eller hereffther komendis worder, hassue
„guod Indseende med, att fornte. Antall althiid
„bliffuer holdit, och naar noggen fornte. siuge
„Mennisker dæer och affgaar, att tha andre,
„som ere rett Hospitals-Lemmer, mue komme
„wdi Stedditt egien, saa Renten wdi ingen
„Maade till anden wnyttige Brug forwendis. —

Da Slagelse Skole, i Henseende til sine væsentlige Fonds og Eiendomme, ifølge den her anførte Fundats, slutter sig saa nøie til Slagelse Hospital, maa et Ord om denne høist velgjørende Stiftelses Oprindelse og Forsatning anses at høre med til Skolens Historie, hvorfor samme ei her kan eller bør forbigaaes. De mange Gamle, Affældige, og af den øvrige Verden forladte Mennesker, som i dette ved Kongelig Mennekkerlighed stiftede og vedligeholdte Asyl have fundet, finde og herefter ville finde Læe og Brød og Pleie, gjøre Slagelse Hospital til et af vort gode Fædrenelands skønne Prydelser; og hvad man maaffe lægger mindre Mærke til, end det fortjener, er den Omstændighed, at denne Stiftelses betydelige Capitalformue sætter mangan brav og virksom Borger og Eiendomsbesidder istand til at soutenere sine Besiddelser, og saaledes drive sin Næringsvei og bære sine Byrder.

Fra meget gammel Tid af har der i Slagelse været et St. Jørgens Hospital for Spedalske; og allerede i Aaret 1261 har Peder Duffsen af Calværis (Carise) betænkt Hospitalet i Slagelse med en liden Gave ¹⁾. Dette Hospital har, som det synes, været forenet med det ellers saakaldte Helliggeistes Kloster i Slagelse ²⁾, som i Aaret 1385 magelagde adskillige Landeiendomme med Sorøe Kloster ³⁾.

Om denne Stiftelses egentlige Tilstand, Omfang og Virksomhed har jeg ingen videre Oplysning kunnet finde; men at den har bestaaet og udøvet Godgjørenhed længe førend Kong Frederik den Anden funderede Slagelse Hospital, er klart af Fundatsen, og Navnet Helliggeistes Kirke var endog i det Mindste indtil 1767 Hospitalskirkens Navn ⁴⁾. I Aaret 1580 henlagde Kong Frederik den Anden de Fattige, som forhen havde nydt Forsørgelse paa Antvorskou til Hospitalet i Slagelse, til hvilket han derpaa allerede under 5te August og 24de November 1582 henlagde adskillige Tiender.

Ved Fundatsen af 1585 blev oprindeligen fastsat, at 40 fattige Mennesker skulde have Forsørgelse i Hospitalet, og desuden 10 Personer, som skulde besørge deres Underholdning og Pleie. Forsørgelsen skede oprindeligen ved Naturalfor-

¹⁾ Suhms Hist. af Danm. 10, 425.

²⁾ Daug. 212.

³⁾ Langeb. 7, 515.

⁴⁾ D. Atl. 3, 18. Grundt. af Slagelse.

pleining, saa vel for Hospitalslemmerne, som for Skoledisciplene og disses Lærere; men denne Forsørgelsesmaade var, som Fundatsen af 17de September 1751 ¹⁾ viser, allerede da ophørt, og Hospitalslemmernes Antal forøget til 57, hvilket Antal atter fra 1ste Mai 1752 skulde forøges til 60, hvorfor det og ved bemeldte Fundats fastsættes, at de af Hospitalets Bygninger, som til Uolingen og Naturalforsørgelsen forhen havde været fornødne, efter daværende Hospitalsforstanders Afgang skulde nedbrydes, og de Torder, som forhen til Hospitalets egne Fornødenheder havde været benyttede, bortleies, hvorimod ordentligere, bekvemmere og rummeligere Indretning til flere Lemmers Indtagelse samt Gaardens sømmelige Indlukkelse blev overgivet til Directeurernes Besørgelse. For det Hospitalet ved den ældre Fundats tillagte Korn og Brænde fra Antvorskou blev fastsat Bederlag fra Antvorskou Amtstue.

Fra den Tid, da Bespiisning i Hospitalet blev given, haves her i Skolearchivet et gammelt Regulativ, uden Datum og Underskrift, saaledes lydende:

Till de Fatige Och Gaardgens Soldt.

1. Brøed till de Fatige en Wgge til huer person Femten Bismer **B** baget Brød och til Gaardgens Soldt efftersom dj hassue Stoer Arbeide huer person om Moltidet tiuffue loed Bagget brøed.

¹⁾ Hofm. Fund. 8, 120.

2. Och til di fatige lige som Beduanligt paa huer person om dagen Doe poter øll och aff huer pund Malt Nie trr. øll til Gaardhens Følch, Tilgemaade øll som Seduanligt. Nemlig huer om maaneden Dll aff 2 skepper Malt.
3. Fleest paa huer person om Moltiden En bismer H Fleest.
4. Dre Kiseb paa Huer person om Moltiden Tisfue og femb Lod.
5. Lamme Kiseb af en Krop 20 Moltider.
6. Silb aff en tønde som er Goed stor Silb och Kan de werre 16 ølle udj tonden — 426 Moltider. Det er paa en person trej Silb i et Moltid.
7. Aff en tønde som er Maadelig Silb och Kand werre 20 Ølle udj tønde 400 Moltiden. Det er paa en person 4 Silb.
8. Aff Smaa Niebesild som Kand Berre 24 ølle udj tonden der eyter och silden paa Moltiderne at forandres och giffuis dennem flerre silb. torsch aff en tønde 320 Moltider.
9. Och maa de fatige hereffter Spises med Torsch och ingen Grosey.
10. Islands eller bergesisch af et Lpd. 64 Moltide.
Af de Andre Speciehus Nemlich, Smør Biuggryn Erter etc. giffues dennem Lige som de tilforn haffuer bekommet och som forsuarligt Kand Berre. Doch Wdj Wgge Kaaeste aff salte huor mange Moltider, deraff huer Slags bekommes och er Dennem saameget forundet, formedelst de Faar ichon huer Moltid tou Ret Mad.

Hospitalsbygningens forbedrede Indretning blev iværksat i Aarene 1768 og 1769, i hvilke Aar den nuværende meget suffisante og rummelige Bygning er opført, og har, efter en her i Archivet forefunden og af Rector, Professor Wøldike forfatter Dypgjørelse imellem Hospitalet og Skolen, kostet af den fælles Fond noget over 23000 Rdlr. dansk Courant. Til Efterretning om denne Ombygning er paa den mellemste af trende til Gaden vendende Frontespidsen anbragt en Table i Muren med følgende Indskrift:

En

Asylum

Valetudine, senectute, mente laborantibus,

Qvod

Imperante

Rege Augustissimo

CHRISTIANO SEPTIMO

Annis MDCCLXIX & MDCCLXIX

e pristina vetustatis ruina resurrexit

cura et auspiciis

Summorum Virorum

Dni, ECCARDI CHRISTOPHORI DE KNUTH,

Comitis de Knuthenburg, Equitis aurati,
ab intimis S. R. M. Consiliis Conferentiæ,
in cubiculo Regio Clavigeri, Dioeceseos Siæl-
landiæ & Præfecturæ Roeskildensis Præfecti,

nec non

Domini

Eminentissimi, summe Venerabilis, & perillustri

Dni, LUDOVICI HARBOE

Dioeceseos Siællandiæ Episcopi,
a sacris S. R. M. Confessionibus,
& Generalis Ecclesiarum per utrumqve regnum
Inspectoris.

Ved denne Ombygning er, foruden nogle hvælvede Kjeldere, Hospitalets gamle, solide, lyse og smukke Kirke bleven uforandret. Om dens Velde har jeg ingen Efterretning; men efter Retningen af dens Side til Gaden at slutte, synes den at maatte være bygt til to forskjellige Lider, da denne Side fra eet Punkt omtrent paa Midten danner en fjendelig Ufvigelse fra den rette Linie. Dens Bygningsmaade synes at røbe en yngre Alder end enten St. Mikkels eller St. Peders Kirke.

Fundatsen af 1751 fastsætter, at Udbyttet af samtlige Hospitalets og Skolens fælles Fond skal deles i tre lige Dele, af hvilke den ene anvendes til Lemmernes Ugepenge, den anden til Hørrernes og Disciplenes Kostpenge og den tredje til aarlige Lønninger og andre Udgifter, Hospitalet og Skolen vedkommende. Denne Disposition er ved Kongeligt Reskript af 22de Decbr. 1812 saaledes forandret, at Fælledsfondens aarlige Revenue, efter Fradrag af de paa samme hvilende Skatter, deles paa saadan Maade, at fem Niendedele tilfalde Hospitalet, og fire Niendedele afgives til Skolens specielle Kasse; ved hvilken Fordeling de respective Stiftelser ere satte i et saadant Forhold til hinanden, at deres gjensidige Lørv i Overensstemmelse med Fundatserne er nøie iagttaget og fyldestgjort.

Antallet af Hospitalslemmerne er siden 1ste Maii 1776 forøget til 100, og deres Vilkaar ere i

de senere Aaringer betydeligt forbedrede; saa at dette Hospital kan ansees for en af Landets fortrinligste Forsørgelsesanstalter i sit Slags.

Vi vende nu tilbage til Skolens specielle Historie, og finde da i den gamle Fundats fastsat, at 20 af Skolens Disciple, foruden Hospitalets Prædikant, Skolemesteren og tvende Hørere, skulde have Kost i Hospitalet.

Herom haves i Skolearchivet et Spisereglement fra 1672, saaledes lydende:

Conrector.

Deignene.

Søndag.

Middag

Brød

Flesch

Kaal

Hønseskød

Smør

Brød

Flesch

Kaal

Grosenbrød

Aften

Brød

Melchsuppe

Steg

Flønder

Smør

Brød

Grosenbrød

Kaal

Lorsch

Senup och S:

Mandag.

Middag

Brød

Sild

Belling

Lorsch

Smør

Brød

Sild

Belling

Lorsch

Senup och S:

5*

Conrector.	Deignens.
Afften	
Brød	Brød
Grosenbrød	Grosenbrød
Grod	Grod
Lorsch	Lorsch
Smør	Senup och S:

Tirsdag.

Middag	
Brød	Brød
Flesch	Flesch
Kaal	Kaal
torsiff	torsiff
Smør	Senup och S:
Afften	
Brød	Brød
Grod	Lameliod
Lameliod	Kaal
Lorsfisch	torsfisch
Smør.	Senup och S:

Onsdag.

Middag	
Brød	Brød
Sild	Sild
Belling	Belling
Lorsch	Lorsch
Smør	Senup och S:
Afften	
Brød	Brød
Grod	Grod

Conrector.

Grosenbrad

Torsch

Smør

Deignene.

Grosenbrad

Torsch

Senup och S:

Torsdag.

Middag

Brød

Flesch

Kaal

torsfisch

Smør

Brød

Flesch

Kaal

torsfisch

Senup och S:

Aften

Brød

grød

grosenbrad

Eg

Smør

Brød

grosenbrad

Kaal

torsfisch

Senup och S:

Freitag.

Middag

Brød

Sild

olsuppe

Torsch

Smør

Brød

Sild

Belling

Torsch

Senup och S:

Aften

Brød

Grød

gaasekiød

Torsch

Smør

Brød

grød

gaasekiød

Torsch

Senup och S.

Conrector.

Deignene.

Lofverdag.

Middag

Brød

Brød

Sild

Sild

Belling

Belling

Lorsch

Lorsch

Smør

Senup och S:

Aften

Brød

Brød

grød

Grød

Kal

grofenbrød

grofenbrød

Kal

Smør

Dette er effter taxten och forrige aaringers Ind-
lesuerede Regskber, Huor effter Schollen och her effter
schal blifue Spiset, och Allige uel taxten iche til-
lader, Schollemester och de — 4 Hørrer, meere
end — 3 Ketter Mad, Saa er dog hid indtil
Spist, meestendeel huer maaltid med — 4 Ket-
ter, och scheer der nogen Forandring paa Spisen.
Da schal det iche schee til for Ringelke, mens til
forbedring, och Vil jeg Besuere hans Høy Er-
uerdighed Bispen en Eige her effter Gienpart
Huor af Fornemmis Kand, paa huad maade,
och huorledis Schollen blifuer Spiset.

Aff Slagelke Hospital den — 21de Nouember
No. 1672.

Jens Ebbesen.

Angaaende denne Bespiisning haves endvidere
i Skolearchivet en gammel Ordinants, hvorefter

Hospitalsforstanderen havde sig at rette i Henseende til Portionernes Qvantitet. Da denne kun er libet afvigende fra det nyeligen anførte Regulativ for de Fattiges og Hospitalstyendets Bespiselse, saa er dens Meddelelse her overflødig, uden for saa vidt at den bestemmer, at hver Person til et Maaltid skal have 20 Lod Brød, og at der af en Skieppe Meel skal leveres 75 Bismar-Mark Brød. Fremdeles haves angaaende bemeldte Bespisning en Copie af en Contract, der lyder saaledes:

1.

„Forstanderen Skal Spiese Karligen Femb og tiusue Personer af Skolen, og Riude for huer Persons Kaast vgendtlig

2.

Som ved dette Hospitall Intet Inventarium findes, saa at Forstanderen maa bruge Sit Egit, daa huis hannem Noget Inventarium herefter Skule blifue lesuerit skall hand det ved hans af-tredelse lige saa got, og ued liege Taxt igien fra sig lesuere, dog at hannem noget Karlig till dis wedlige holdelse beuilges,

3.

De som spieses af Skolen Skall selv forskafe Skeder, og tallerchener, huilket siden ved stedet schal forblifue,

4.

Forstanderen Effter Fundatzen Nyder fri Huus Berelse til sig og Folchene, udj der til forordnede werelser, og som hospitables Grund med des Betienter, hidindtill hafuer werit fri for huis

som ellers er paa budet, saa formodis Aller Underdanigste Eders Kongl. Mayts Allernaadigst forunder dem samme friehed fremdelis, Eige som Andre fattiges huuse

5.

Inted mad maa udbæris af Clostered, men huis ved Bordene Dfuer blifuer nyder Exspetantes. De Siuges portioner tagis af Kiochenet,

6.

Rector Scholæ. tilligemed de tuende Dfuerste Collegis Skall holde Rigtig Mantall huer Mandag ofuer de Personer som dend Wge Spiis schall, og deris Nafne i Een dertil forordnede Bog, ved dag og datum vnder deris hender indfører,

7.

Rector Scholæ maa ingen Introducere i Closteret ei heller tilstede nogen som hafuer Verit forkeist at betvæde sit Sted i gien vden om Mandagen,

8.

Naar enten Forstanderen Tragter sig ei lenger at kand Spiise Effter denne Sluttede Contract, heller Inspectores icke med hannem kand Vere fornøedt, Skal opsigelsen Skee ved St. hansdag, Paa begge sider, og hvis da ingen Nermere Accordt Imellem dennem kand Slutis, af treder hand till Michels dag der effter,

At de Skoledisciple, som saaledes sit Kost i Hospitalet, ved Fundatsen vare forpligtede til at synge og assistere ved Gudstjenesten i Antvorskou Slotskirke, beviser i det Mindste, at Kongen ei

har villet have Gudstjenesten i Slotskirken nedlagt (S. 34). Men om den egentlige Gudstjeneste stadigen er bleven iagttaget, er vel endnu derved ikke beviist; — Kjøndt jeg i Archivet har fundet en Regning af 20de October 1655, hvor der er anført $3\frac{1}{2}$ Rdlr. 16 s. for Vin og Brød til Slotstens Kirke, hvilket synes at vise at Kirken paa den Tid har været i Brug.

For Kostgængerne bleve i Aaret 1598 forfattede Love paa Latin, hvilke Myerup ¹⁾, har havt liggende for sig. Disse findes indførte i Skolens gamle Protocol, og lyde som følger:

LEGES SCHOLASTICORUM
ELEMOSYNA REGIA IN NOSODOCHIO
SLAGLOSIENSI VIVENTIUM.

I.

Qvonia *FREDERICUS II.* Daniæ etc. Rex optimus et piissimus, pro suo in bonarum literarum studiosos amore, multos insignes reditus contulerit, ex quibus 20 Scholastici, præter Concionatorem Nosodochii, Ludimagistrum, et Hypodidasalos duos liberaliter ali debeant, in Nosodochio Slaglosiensi: convenit omnino, ut singuli primum et ante omnia Deum ter Opt. Max. ex toto corde venerentur. Deinde apud omnes vitam pie so-

¹⁾ Udkast til de lat. Skolens Hist. S. 36.

brie modesteque, quantum per Divinam gratiam licuerit, instituant. Denique ut Ludimagistro, sub cujus ferula militant, et Collegis Hypodidascalis, debitam reverentiam et obedientiam solvant, quocunque loco fuerint. Quisquis igitur sacras conciones aliquoties neglexerit, et ebrius ad mensam, vel in templum accesserit; aut bellum alicui moverit, minatus fuerit; vel voluntarie læserit, quocunque tandem ultionis instrumento, seu Convictorum aliquem, deve reliquo grege quemvis alium; iudicium dabitur a singulis Convictoribus tribus verberibus esse caedendum et mensa dimidii mensis spatiò privandum.

II.

Ingressi portam Nosodochii tempore prandii, vel coenæ, non se alio conferre, sed recta domum ingredi debent, ubi cum silentio moram facient et expectabunt, quod ipsis erit apponendum, quo junctim ante prandium, vel coenam, preces Deo dicant; sub prandium, vel coenam conjunctim dona Dei excipiant; post prandium vel coenam preces Deo dicant, canant, efficiantque reliqua, quæ ipsis injunguntur, et tandem his omnibus finitis, junctim exeant. Qui secus fecerit à mensa per diem excludetur.

III.

Ac ne causam aliquam habeant peccandi in hanc legem, haud licebit cuiquam eorum a pran-

dio vel coena, absque venia Rectoris, abesse. Deinde duo, qui omnium novissime ad hanc Regiam Eleemosyam admittuntur, tantisper mensas sternent, panes et reliquum cibum adferent, donec alii duo in eorum locum fuerint recepti. Interim tamen omnes ex æquo adesse, et singuli suam profiteri operam coguntur, ubi vel cerevisia e coctorio in cellulam est deportanda, vel alius aliquis communis labor fuerit injunctus, quem poscente necessitate subterfugere non licet. Quisquis igitur hunc laborem se laturum recusaverit, aut subterfugerit absque venia Rectoris, triduum mensa excludatur et inobediendiæ dignas poenas luat.

IV.

Constitutum quoque est, ut ingressi Nosodochium semper et omnino ut in templo, Schola et alibi, ita et hic loquantur latine. Siquis sermone vernaculo usus fuerit, poenæ in Scholis consuetæ subjacebit.

V.

Atque ut etiam in capiendo cibo ordo aliquis servetur, convenit ut supremus loco, primus in patina et patera sit, post alii ordine succedente etiam attingant et hauriant. Quare superiores hic meminerint, ne genio suo nimium indulgentes, portiunculas delicatiores sibi eligant, neve, helluonum more, plus justo sibi arripiant, nulla inferiorum habitâ ratione.

VI.

Si quid demenso Convictorum defuerit, aut cibus male sit præparatus, aut deniqve cerevisia non satis probe cocta, haud licebit cuivis pro lubitu Oeconomum objurgare; sed querela ad Ludimagistrum per supremum apud mensam est referenda, ut is Oeconomum moneat.

VII.

In prandio, et coena ordine recitabitur lectio aliqua ex sacris Bibliis; diebus vero festis Evangelium cum explicatione Hemmingii; vel alii alicui vacandum exercitio, prout Rectori videbitur utile.

VIII.

Diebus Dominicis et Jovis ex Scholasticis hisce, ordine succedente, tres Diacono Nosodochiano in ministerio sunt affuturi: quicumque officium neglexerit et spreverit, mensa arcebitur.

IX.

Delinquentes quoque modo contra leges aulicas, quibus inscriptio est Gaards-Nættten, subjecti erunt poenis, istarum legum transgressioni constitutis: nisi Rector Scholæ ex æquo et bono judicans, voluerit ab earum legum rigore summoque jure vindicare censueritque ex antea vita consilio prudentum hominum melius cum ipsis agendum esse.

X.

Præterea Hypodidascalos e sohola in arcem comitari debent, ibiqve una cum Concionatore ministerio interesse, quoties ipsis fuerit injunctum, et significatum; atqve cum Hypodidascalis peractis sacris descendere. Qui igitur vel satis mature non accesserit, vel omnino non advenerit, vel si advenerit, cum Hypodidascalo non descenderit, vel gregi se suo, aut in arce, aut extra subduxerit, ad ocridium Nosodochio excluditor.

XI.

Et quia Scholasticis his, ob commodiorem studiorum ipsorum tractationem concessum est, ut sacra illa, quæ in arce singulis profestis diebus, hactenus peracta sunt, posthac in templo D. Michaelis canant, pro recepta consuetudine, et ex sacris Bibliis aliquid recitant, quemadmodum Ecclesiarum ordinatio Regia requirit. Igitur, qui hac in re, vel negligens fuerit, vel contumax, justis poenis a Ludimagistro afficietur, et insuper prandio atqve coena privabitur.

XII.

Hæc poena ipsis etiam erit constituta, qui diebus Dominicis et festis diebus, debito tempore, non exhibuerint se præsentés matutinis et vespertinis precibus.

XIII.

Quod vero ad officium in Schola præstandum attinet, fas est, ut singulis horis intersint prælectionibus, aliisque Scholasticis exercitiis. Proinde qui antemeridianis horis in Schola non adfuerit, ad prandium non accedet: et qui pomeridianis abfuit coena privabitur. Et hic negotii expediendi gravitas absentiam non excusabit sine venia Rectoris.

XIV.

Si cuiquam iter in patriam ad Parentes, vel amicos est suscipiendum, Rectori Scholæ bona fide pollicebitur, se intra mensis spatium esse rediturum. At si fidem datam non liberaverit, et diutius se ibi continuerit, mensa privabitur, nisi literis et signis docuerit, se graviorebus de causis fuisse retentum.

XV. (XVI.)

Atque hoc ipsum iudicium de eo ferendum erit, qui absque venia ad quatrimum abfuerit. Hæ itaque sunt Leges, ad quarum normam Scholastici, qui fruuntur liberalitate Regia in Nosodochio Slaglosiensi, vitam et mores, intra, et extra Nosodochium, in Templo, Schola, et alibi component, quas qui violaverint punientur ex legum præscripto. At si sæpius peccaverint, poterit Ludimagister Præsidem una cum Pastoribus et Oeconomo ea de re edocere, ut, ita ex eorum consensu ac iudicio, Regia

Eleemosyna priveritur, et ex Schola absque testimonio exturbentur.

Priusquam autem Regiis alumnis ascribatur aliquis, ad sequens jusjurandum adstringetur.

„Ego *N. N.* in conspectu Dei, et hujus coetus venerandi, cujus membrum fieri desidero, polliceor, me ne minimum apicem harum legum præscriptarum unquam improbaturum, sed, quanta per Deum licuerit, industria, his omnibus præscriptis haud gravatè obtemperaturum. Quibus si non parvero, convictus, imo sine omni controversia, poenæ legibus additæ subjacere volo: ita me Deus Pater adjuvet cum Filio et Spiritu Sancto.”

Quisquis v. in horum alumnorum Regionum numerum recipiendus erit necessum habet in Schola Slaglosiensi integrum annum cum semestri militasse; in studiis se diligentem præbuisse; et Præceptori atque Collegis debitam reverentiam et obedientiam solvisse; et sic vitam suam instituisse, ut de eo nemo jure possit conqveri. Si tamen aliquis, uberioris quæstus faciendi gratia accesserit, qui artium generalium elementa mediocriter didicerit, aut alia ratione Scholæ huic ornamento esse poterit; quique hac Regia Eleemosyna indiguerit; de quo etiam Ludimagister bonam spem conceperit, ex ipsius voluntate, et eorum consensu, quorum est ea de re ferre judicium, excursu

dimidii anni spatio, ad mensam admitti potest. Cum v. admissus est, vitæ ejus explorandæ annum erit spatium. Si interim modestiæ, et liberali cognitioni non studuerit; aut Præceptori suo bonam de se spem non concitaverit, mensa denuo privabitur, in ejusque locum alius substituetur.

Cicero:

„*Cavendum tamen ne major poena, quam culpa sit, et ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.*

Optandum ut ii qui præsumunt Reip. legum similes sint, qui ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducantur.”

Slaglosiæ die 20 Aprilis Anno 1598.

§ samme gamle Protocol findes følgende Juramentum Collegarum, som ligeledes skal være forfattet 1598:

Ego N. N. designatus Scholæ Slaglosianæ Collega, sancte juro, et intemerata polliceor fide, me quamdiu in hoc officio fuero, debitum Rectori obsequium, mutuam Dominis Collegis benevolentiam, et gratam omnibus exhibiturum modestiam. Partibus autem officii ita, cum bono Deo, fungar, ut nec in Schola, nec in templo, nec in Nosodochio, statis me desiderari horis patiar, nisi veniam præfatus justam absentię causam Rectori indicavero. Quin etiam, quoties Hebdomadarii in me devolvantur

partes, sinceré promitto, me, ut primum ter-
tius auditus fuerit quadrans, præsentem in
Schola futurum, discipulosqve, justo ince-
dentes ordine, in templum deducturum, nec
qvicqvam prætereà seu doctrina, seu vitâ, seu
moribus, seu exemplo commissurum, qvod
gloriæ Divinæ, qvod Magistratus aucttoritati,
qvod commodo deniqve discentium qvavis
obesse ratione poterit.

Sic me Deus sancto suo Evangelio juvet!

Denne Tæd, hvilken de tiltrædende Colleger
Tid efter anden ved deres Tiltrædelse have un-
derskrevet, og som sidst er underskreven af Jaco-
bus Henrichus Gyrsting 1729 den 29de
Julii, er af Biskop Hersleb ved Ordre af 12te
Sept. 1738 affattet, da det ei var vitterligt, at
den ved nogen Lov eller Dyrigheds Anordning var
authoriseret.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, also appearing to be bleed-through.

Large block of very faint, illegible text occupying the lower half of the page.

Den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

for Aaret 1831

foretages i følgende Orden:

Torsdag, den 15de September.

- Kl. 9 — 1 (IV, III og II Kl. Latinſk Stil.
(I Kl. Danſk Stil
— 3 — 6 (IV, III og II Kl. Danſk Stil.
(I Kl. Latinſk Stil.

Fredag, den 16de September.

- Kl. 9 — 12 IV Kl. Latin.
— 3 — 6 — — Historie og Geographie.

Lørdag, den 17de September.

- Kl. 9 — 12 IV Kl. Græſk.
— 3 — 6 — — Arithm. og Geometrie.
— 3 — 6 II og I Kl. Regneprøve.

Mandag, den 19de September.

- Kl. 9 — 10 $\frac{1}{2}$ IV Kl. Franſk.
— 10 $\frac{1}{2}$ — 12 — — Lydsſk.
— 3 — 6 I — Historie og Geographie.
— 3 — 6 IV og III Kl. Arithmetiſk og geo-
metriſk Udarbeidelse

Tirsdag, den 20de September.

Kl. 9	—	11	IV	Kl. Hebraisk
—	11	—	1	— — Danff
—	3	—	4	IV — Latinsk Grammatik
—	4	—	6	— — Religion.

Onsdag, den 21de September.

Kl. 9	—	11	I	Kl. Latin.
—	11	—	1	— — Danff.
—	3	—	5	II — Historie og Geographie
—	5	—	6	— — Danff

Torsdag, den 22de September.

Kl. 9	—	12	III	Kl. Historie og Geographie
—	3	—	4 $\frac{1}{2}$	II — Fransff
—	4 $\frac{1}{2}$	—	6	— — Tydsk

Fredag, den 23de September.

Kl. 9	—	11	I	Kl. Religion
—	11	—	1	— — Geometrie
—	3	—	5	III — Tydsk
—	5	—	6	— — Latinsk Grammatik.

Løverdag, den 24de September.

Kl. 9	—	11	II	Kl. Religion.
—	11	—	1	— — Græsk.
—	3	—	6.	III — Arithm. og Geometrie.

Mandag, den 26de September.

Kl. 9	—	11	III	Kl Græsk
—	3	—	5	II — Latin
—	5	—	6	— — Latinsk Grammatik

Tirsdag, den 27de September.

Kl. 9	—	11	III	Kl	Fransø
—	11	—	1	—	Religion
—	3	—	6	II	Arithm. og Geometrie

Onsdag, den 28de September

Kl. 9	—	10 $\frac{1}{2}$	III	Kl	Latin (Prosa)
—	10 $\frac{1}{2}$	—	12	—	Latin (Poefie)
—	3	—	4 $\frac{1}{2}$	—	Dansø
—	4 $\frac{1}{2}$	—	6	—	Hebraifø

Freitag, den 30te Septbr. afholdes Censuren.

Løverdage, den 1ste October bestemmes til
Prøve for tiltrædende Disciple.

Mandag, den 3die October, foretages Trans-
location, hvorpaa Underviisningen samme Dag ta-
ger sin Begyndelse.

Til at overvære denne Examen indbydes
herved Disciplenes ærede Fædre og Bærger, samt
enhver Under af den videnskabelige Skoleunder-
viisning; og ønskes, at Disse, faa ofte deres
Leilighed maatte tillade det, vilde hædre og op-
muntre Skolen ved deres Nærværelse.

Efter Examen agtes følgende af Skolens
Disciple dimitterede til Univerfitetet:

1. Anton Peder Henrik Birch, Søn af Hr.
Justitsraad, Borgemeester Birch i Slagelse
2. Waldemar Jacobsen, Søn af Hr. Gjest-
giver Jacobsen i Gørsvær.
3. Carl August Olivarius, Søn af afdøde
Regiments-Chirurg Olivarius i Ronne.
4. Christian Boye Pedersen, Søn af Hr.
Strædermeester Pedersen i Slagelse.
5. Frederik Adolph Schleppegrell, Søn af
Hr. Major v. Schleppegrell i Slagelse.

Slagelse den 9de August 1831.

Ovistgaard.

Fortsatte Efterretninger
om
Slagelse lærde Skole.

Indbydelseskrift
til
den offentlige Examen

i
bemeldte Skole

i September 1832,

af

J. Chr. Qvistgaard,

Skolens Rector.

Slagelse.

Trykt hos Peter Magnus.

Fra den Tid af, da Slagelse lærde Skole ved Kong Frederik den Andens Fundats af 24de Octbr. 1585 var etableret, kan dens oeconomiske Forfatning og dens Læreres og Disciples Willkaar egentligen vorde en Gjenstand for historisk Undersøgelse, efterdi de Midler, ved hvilke den tidligere har bestaaet, neppe med nogen Tilforladelighed kunne angives. Det er altsaa fra 1585 af at der i disse Blade skal gjøres Forsøg paa i Korthed at sammendrage, hvad i saa Henseende er forhaanden; og ville vi da begynde med

I. Skolens Formue.

A. Faste Eiendomme og Fonds.

1. Heininge Sogns Kongetiende, som ved Gavebrev af Kong Christian den Tredie St. Margarethe Dag 1551 er skænket til Skolemesterens Underholdning i Slagelse. Af Gavebrevet, som er indført i Skolens Protokol, have desuden tvende gamle Afskrifter, som begge have følgende

Paategning: „Schal hoffsuit Bressuit findis hoffs
Sancti Michaelis Kirchis Bressue.

2 Marti Anno 80 (1580).

Petrus Michaelis
Findius, scholæ
Ludimag.

Gavebrevet er aftrykt i Hoffm. Fundatser VIII,
P. 154.

2. Skolebygningen, beliggende ved St.
Mikkels Kirkegaard. Den har forhen været en
Kirkelade, men er af Kong Christian den Fjerde
ved Resolution, dateret Skanderborg Slot d. 11te
September 1616, bestemt til Skolehuus, og der-
til indrettet efter et Brev fra Biskop Johannes
Povelsen Resen, hvoraf i Skolearchivet habes en
Usskrift uden Datum, saaledes lydende:

Betenchning om den ny Skole i Slagelse Eff-
ter Kong. Maztts. naadigste Bevillning.

- 1) Att dett gandske hus der neben bliffuer allsam-
men till Skollen, till dj 5 Vectier, der Vdj alle-
niste, saa att dørren bliffuer ved den norre ende
mod østen, og en Wendeltrappe der tuert imod
op till Hofftedt, ved den vestre Side, og en
Gang op mitt i Skolenn 4 Allne viid, mellem
dj 4 Vectier, Indtill den 5, som skall verre
Skollemesterens tuertt offuer alt fra den syndre
Ende.
- 2) Skulle leggiff XI ny bjellcker 18 Allne offuer allt
paa ny murleider, och to bjellcker til Wnder-
slag, saa viidt til den vestre Side, at Gangen
Land verre fri for Dpstanderne og Hammeren.

- 3) Skulle bliffue der offuen paa 2 quiste, en ved den nørre ende och en ved den syndre, begge Wd mod Kirkegaarden mod Østen, Saa en Hører Kand haffue sin Bolig i den nørre ende, afdeeltt i tu Kammer med en Skorsten dertill op af Grund ochsaa der nedem i Skolen, saa end Kacheloun kan settiss der optill, och der Kand verre ett Kammer til at Musicere Wdi i dend syndre ende affskillede med deller.
- 4) Att Tagedt bliffuer saa vell forvarede, enten med di gamle vellskellne hulesteen, saa vidt som di kunde slo till, eller andre ny Vingesteen, om saa aldeliff behoff göriss i steden igenn.
- 5) Att der göriss to store Binduer paa den vestre Side, foruden dett, som er allerede i Muren, och lige to paa den Østre for uden dett, som Kand bliffue i den gamle dør, alle med Jern Wdi, saa di Kunde verre obne om Sommeren.
- 6) Skulle göriss stocke (3: Træbænke) till di 5 Lectier runden omkring med 4 Stole till at sids paa til di 4 Hører, og en dobbeltt stoell till Skolemesteren i den Søndre ende.
- 7) Anden nødtørffighed till Poffte, Kamre, buer, vinduer, Jern, dørre, losse etc., giffuer sig sellff saa som det fornøden er, at der offuer snarligst Kand göriss forslag, att mand Kunde begynde derpaa strax i foraaritt, med den gunstige Lensmands gode Befordring och gott folkdis hiellp, som vell behoff göriss Gud till erre och Wngdommen til beste.

Johannes Paul. Resen.

Paa denne Maade fik altsaa Slagelse lærde Skole et fast Underviisningslocale, hvis omhyggelige, ja endog for hiin Tid paa en Maade splendide Indretning er et Vidnesbyrd iblandt saa mange om Kong Christian den Fjerdes detaillerede Blik over de Anliggender, der geraadede under hans Behandling. Af Biskop Resens Skrivelse synes det som om Lehnsmanden paa Antvorskou har havt det Hverv at besørge Indretningen, til hvilken der vel i saa Fald er givet Bidrag af Kongen, foruden hvad der af Private har været at erhverves; dog skal Kirkeværgen dertil have betalt 300 Daler. Hofm. VIII, p. 161.

Efter paa saadan Maade at være indrettet og istandsat, har Skolebygningen henstaaet i henved 100 Aar, efter hvilken Tids Forløb den bes fandtes trængende til en Hovedreparation, om hvilken Hofmann handler, Fund. VIII, p. 160, hvor der citeres en af Rector Borch forfattet Inscription, der skal have været anbragt paa Lærerstolen i Messerlectie, saaledes lydende:

Ao. 1743 Aug. Rege Christiano Sexto, Prætoꝛe D. Johanno Ludovico v. Holstein, Præsule I. Christierno Worm, operâ Mag. Johannis Barscheri, Past. Loci, Jani Lassen, Consulis, Olai Coldingii & Samuelis Jahn Senatorum, non modo e præcipiti ruina feliciter emersit Schola hæc nostra, sed splendidior surgit, proinde benefactoribus debet, per Nicol. Borch, Sch. Rect.

Saaledes henstod Skolens gamle Underviisningslocale indtil det efter den seneste Skolereform blev eragtet ufuldstændigt, hvilket det og i Omfang og Indretning var. I Aaret 1809 blev Skolens nærværende Gaard kjøbt for Hospitalets og Skolens fælles Regning, og derefter indrettet til Læseværelser for Skolen og til Boelig for Rector. Ved den Kongelige Directions stedseværrende Omfarg for Skolens Lærv erhvervedes i Aaret 1827 Allernaadigst Bevilling til at give Læseværelserne en betydelig Udvidelse og en hensigtsmæssigere Indretning; ligesom der og i indværende Aar er fra den Kongelige Directions Side bevirket Allernaadigst Bevilling til Opførelse af en Bygning til Brug ved gymnastiske Øvelser. Skolen er saaledes i Henseende til sin locale Indretning vist nok saa beqvem og anordningsmæssig, som Pladsen, hvorpaa den ligger, tillader, og kan rumme et saa stort Antal Disciple, som den efter Nødværlighed nogensinde kan vente. — Imidlertid labores Skolen dagligen under en Vocaluleilighed, som forvolder Disciple og Lærere uberegnelig Fortreb, den, nemlig, at Skolen ligger paa een af Byens Hovedgader, og da navnlig paa een af dem, hvorigjennem Landeveien gaaer; hvoraf følger, at de tvende største og bedste Læseværelser ere udsatte for uophørlig Larm af Vogne, hvilken paa den Aarstid, da man for at vinde frisk Lust, maa lukke Vinduerne op, er saa nær ved det Utaalelige, at kun Vane og Taalmodighed kan sætte Disciple og Lærere istand til at udholde den. — Denne Om-

stændighed gjør, at man ei uden Sorg kan tænke paa, at den gamle Skolebygning blev casseret. Den ligger paa en rolig Plet i Byen, og har inden sine ærlige gamle Mure tilbudt Disciple og Lærere en vis hellig Ro til deres Arbeide, og været i Kulde et luunt og i Hede et svalt Opholdssted. De Bygninger, som ligge deromkring, ere endna ikke betydelige, og efter Branden 1804 maatte det ei have været vanskeligt at erhverve saa stort Terrain omkring den gamle Bygning imod Vest og Nord, at Forfriskningsplads og Rectorbolig kunde have været vundet, og Skolebygningen selv, med nogle Fags Tillæg imod Nord, være bragt til i Rummelighed og øvrige Bequemmeligheder fuldkomment at maale sig med den Nuværende. — Efter een af afgangne Rector, Prof. Bøldike i sin Tid afgiven Forklaring, hvoraf en Copie findes i Archivet, er den gamle Skolebygning indvendig $24\frac{1}{2}$ Al. lang og $13\frac{1}{2}$ Al. bred. Den havde altsaa ved en Forkængelse imod Nord af 6 Fag, omtr. 15 Al., kunnet afgive 4 skønne Læsestuer, de 3 til den ene Side med en lang Gang forbi, hver paa 100 □ Alen; den fjerde for Enden af Gangen med Vinduer ud til 2 eller 3 Sider paa 120 □ Alen. Vel beklager den værdige Prof. Bøldike i bemeldte Forklaring, at Veien til Skolen over Kirkebanken er meget udsat for Blæst og Uveir, og, naar Frost og Sis finder Sted, vanskelig at passere. Men uden at tale om at Præst, Kirkebetjente og Menighed maae jevnlig passere denne Banke, og ofte der fungere eller paradere under

aaben Himmel, f. Ex. ved Liigbegængelse, og uden at tale om, at Skolens Lærere, paa Rector nær, hve udenfor Skolen, og maae passere, om ei Kirkebanken, saa dog ofte Veie, der i ondt Veir kunne være lige saa besværlige: saa er jeg vis paa at dersom Sal. Bøldike levede, og blot i een Uge læste hos os i de varme Sommerdage, naar Winduerne maae være aabne og Kjørsel er hyppig paa Gaden, vilde han takke Gud om han kunde tage sine Alumnener ved Haanden og tye hen i den gamle Skole, at sige, naar den havde været udvidet og indrettet som den nuværende.

Efter at denne Bygning ei længere blev benyttet til det Niemed hvortil den fra Kirken var overladt til Skolen, er den igjen hjemfalden til Kirken, formodentlig især af den Marsag, at Kirkerne, paa Grund af deres fattigdom, allerede ved en Stiftsøvrigheds-Resolution af 1778 bleve fritagne for at udrede Bekostningen for en paa Skolen i bemeldte Aar passeret Reparation, med Indretning af Leilighed til Bibliothek, hvilken Bekostning beløb 246 Rbd., og senere ved Cancellies-Resolution af 23de Juli 1798 ere aldeles befriede for at vedligeholde Skolebygningen. Bygningen er senere solgt til Byen ved Skjøde af 16de Januar 1811.

3. Den saakaldede Skoleresidents, eller Boelig for Rector og Hørerne. Den har ligget op til St. Mikkel's Kirkegaard, ikke langt fra den nylig omhandlede Skolebygning. Denne Residents synes endog at have hørt Skolen til førend

Kirkeladen blev indbrømmet til Skolehuus, og rimeligt er det da, at Underviisningen indtil den Tid er givet i Residentsen. I et af sine latinske Programmer fortæller Rector Rhud, at bemeldte Bolig, som for sin Brostfældigheds Skyld i sin Tid er bleven solgt, havde paa Hammeren over Døren Karstallet 1554 indhugget, i hvilket Kar han altsaa formener, at Huset maa være bygget. Residentsen er først solgt i Aaret 1738, ifølge Stiftsøvrighedens Resolution af 9de Septbr. s. A., ved hvilken Resolution tillige er bestemt, at der af Kirkerne skal svares Rector 30 Rdlr. aarlig i Huusleie, og at det i Slagelse værende Skolehuus skal holdes vedlige. Denne Huusleie blev paa Kirkerne saaledes fordeelt, at St. Mikkels Kirke svarede 20 Rdlr. og St. Peders Kirke 10 Rdlr. aarlig. — I denne Resolution tales egentlig ikke om Hørernes Huusleie; men af de følgende Aars Regnskabsnotater og Dypgivelser sees at hver af Hørerne fik 5 Rdlr. af Kirkerne i Huusleiepenge, hvilket viser, at disse og engang have haft Embedsbolig i Residentsen. Dette er fra den ældre Tid aldeles klart af en Copie, der findes i Skolearchivet, uden Karstal, saaledes lydende:

„Efterdj M. Tens icke kan behielp sig med residentzit, saadan som nu findis bygseldigt, ey heller Kircken middel haffver det nu strax at lade af ny igien opbygge. Daa ville i giffve hannem aarligen aff Kirckens penge tiffve og fiere Slette Daler, Indtill saalænge Gud vil i kunde det faa bygt igien, enten paa det sted som det nu staaer,

eller paa et andet bekeiligere sted for Skolemesteren, hvor bedre rolighed kunde være fra gaden. At derimod da det gamle residentz kunde Sælgis eller i andre maader brugis kirchen til beste. Och imidler tid Karligen fornessnde 24. Slette Daler Skolemesteren fornøie och till Regnskab føre och iche lenger. Vale. Ringsted Kloster den 8de Martij.

Wdi ligemaade ville J accordere med hørerne hvad de skulle haffve saalenge til Kammerleje, efftersom de ere i samme residentz. iterum vale Mmpp.

Dette er skreffuen efter H. Tørgen Sefeldts haand og Suar paa Borgemester Christen Mattsons Kirkebærgerens bress, om residentzen paa mine Begne etc."

Denne M. Tens er Mag. Tens Bircherod, som var Rector 1652—1654, og blev derefter Hofmester for Gunde Rosenkrantz's Sønner, paa deres Udenlandsreise, senere Prof. lingvæ græcæ og endelig Dr. & Prof. Theol. ved Kjøbenhavns Universitet. Da den anførte Copie er uden Aars-tal vilde man være uvis om Tiden, naar man ei vidste, at Tørgen Seefeld var Lehnsmænd paa Ringsted Kloster og Landsdommer i Sjælland 1657. Denne Mand skal have havt et Bibliothek af 26,000 Bind. Hofm. VII, p. 499.

4. Legater:

- a. Jep Nielsen i Rosted har givet til Badmel for fattige Børn i Slagelse Skole, 100 gode gamle Joachims Daler. Original-Fundatsen af 26de

September 1596, skrevet paa Pergament, med vedhængende Segl, findes i Skolearchivet, og er aftrykt i Hofm. Fund. VIII, p. 146.

b. Christopher Graa har ved Fundats, dateret Slagelse festo sanctorum angelorum 1615 skænket 100 Daler, hver Daler til 37 $\frac{1}{2}$ lybsk, til Badmel eller Lærred til fattige Skolebørn. Original-Gavebrevet findes ei i Skolearchivet, men er aftrykt i Hofm. Fund. VIII, p. 150. Det begynder saaledes: In nomine Domini et individuae Sanctae Trinitatis! og ender: Tempus abit, mors venit, fac cito quod velis, fac bene quod debes.

c. Oluf Christensen Tybou, Borger i Slagelse, har ved Gavebrev, dateret Slagelse St. Mikkeledag 1623, skænket 200 Slette Daler Courant, hvis Rente skulle anvendes til Badmel og groft Lærred til fattige Børn i Slagelse Skole. Af Fundatsen, som findes hos Hofm. VIII, 147, haves i Skolearchivet tvende Exemplarer skrevne paa Pergament med fire vedhængende Segl.

d. Brødrene, Jørgen Jacobsen, Sognepræst til Gasbye og Nastrup i Fyen, Per Jacobsen, Sognepræst til Stillinge i Sjælland og Jey Jacobsen, Borger i Slagelse, have ved Gavebrev af 16de December 1624, hvoraf tvende paa Pergament skrevne Exemplarer, hvert med 6 vedhængende Segl endnu haves, skænket 100 Slette Daler til Badmel og groft Lærred for fattige Disciple i Slagelse Skole. Fundatsen er aftrykt Hofm. VIII, 147, og Donationen er

- egentlig besluttet af disse Brødres Faber, Jacob Jørgensen, Borgemeister i Slagelse, efter hvis Død Sønerne have gjort den virkelig.
- e. Christophere Kaare har under 18de Decbr. 1626 givet 100 Sldr. til Skolen.
- f. Hans Kilersen har ligeledes skænket Skolen 100 Sldr.

For disse tvende Legater findes ingen Gavebreve i Skolearchivet, men de skulle i sin Tid have været i Byens Kiste. Hofmann VIII, 152.

- g. Jacob Spjelderup, som var Rector i Slagelse 1630—1632, senere ved Herlufsholm og endelig Præst og Provst i Hyllested, har ved Gavebrev af 1ste September 1636 skænket 200 Sldr. for hvis Renter der skulde kjøbes Lærred, Bademel og Skoe til 4 Disciple af Slagelse Skole. Original-Gavebrevet findes i Skolearchivet in duplo, og begynder saaledes: Efferdij alle mennisther ehre skaffte thil Gudh cere och derfaare skyldige den att forfremme, og af deris formue den at befordre, endelig derhoff at efterlade deris efterkommere den rette Gudh Dyrckelse i Gudh sande paakaldelse och fryct, Gud til Hoff och Tre, lande och riger til Forbedring, att alle som i lande boe mue Vide at Tre Gud och prise ham Vdi alle sine Gjerninger: Da hassuer Segh Jacob Pederson Spjelderup etc. Hofm. VIII, 151.
- h. Mag. Christen Clementin, Rector i Slagelse 1697—1707, har ved Gavebrev af 21de Mai

1707 skjenket 800 Slettedaler, af hvilke Renten skulde tilfalde tvende Disciple af Skolens Messerlectie. Fundatsen findes Hofm. VIII, 141. Af dette Legat var 400 Slettedaler udsatte hos Jens Pedersen, Linnvæver i Kjøbenhavn, imod første Priotets-Pant i hans eiende Huus i lille Regnegade. Debtors Panteobligation af 12te December findes endnu i Skolearchivet. Paa Gjelden havde Debitor afbraget 68 Eldr. forinden 1728, i hvilket Aar Pantet afbrændte i Kjøbenhavns Ildbrand. For den resterende Capital skulde der nu søges Skadesløsholdelse hos Debitor, som havde forladt Kjøbenhavn og begivet sig til Hjemmet, hvor han under zote Martii 1730 blev requireret, om han agtede atter at bebygge Grunden, hvor hans afbrændte Huus havde staaet. Requisitionssforretningen blev foretagen den 4de April hos Jens Pedersen i Hjemmet, som erklærede, at han hverken kunde bebygge Grunden, eller paa anden Maade skadesløsholde Skolen, fordi han i Ildbranden havde mistet alt hvad han eiede. Han frasagde sig derfor det Hele, og vilde ikke have mere dermed at bestille. Grunden er derefter i Aaret 1731 stillet til Auction, og har indbragt 121 Eldr. 2 Mk. Senere har Skolen under 13de December 1731 taget Dom over Jens Pedersen for 212 Slettedaler at betales inden 15 Dage. Betalingen blev naturligviis ude, da den Dømte Intet eiede, og senere blev under 18de April 1732 gjort Execution for Capital, Renter og

Dmkofninger, til Beløb 266 Sldr. 1 Mk. 10 ß.;
til hvilken Ende Boet blev registreret og vurdes-
ret til 9 Sldr. 5 ß. Forretningen findes in
originali i Skolearchivet; og maaskee er det ei
uden Interesse efter 100 Aar at betragte den
gamle brandlidte Mand's tarvelige Boe, som
efter Forretningen, bestod i følgende:

I Stuen.

En gl. Bæv	3 Sld.	= Mk.	5 ß.
Et gl. rød anstrøget Seng- gested, uden Bund	1	—	8 -
Et gl. Værre's Dmhæng bestaaende af 4 Styk- ker og en Kappe	1	—	12 -
En gl. Tabulet	1	—	2 -
En ny Psalmebog	1	—	12 -
En Bog, kaldet Naabsens Dørs aandelige Ham- mer	1	—	6 -
En Bog, om Mennischens lære at bøde	1	—	6 -
En gl. Psalmebog	1	—	6 -
En gl. Olmerbug's Dver- dyne	1	—	2 -
En gl. dito Underdyne	1	—	2 -
En sort sribet Olmerbug's Hoveddyne	1	—	4 -
3 gl. dito	1	—	2 -
Et gl. linnet Pus (Pu- bevaar?)	1	—	8 -
Et Par gl. Blaargarn's Lagen	1	—	8 -

Patr. 5 Sld. 3 Mk. 10 ß.

	Transp.	5 Eld.	3 Mk.	10 f.
En Spole-Roek	1	—	1	—
Et libet sort Speil	1	—	1	—
2 gl. lange Træstole	1	—	1	—
En gl. Ege Kiste uden Laas	1	—	1	—

I Kammeret.

En gl. Kiste-Bend	1	—	1	—
Et dito Skrin uden Laag	1	—	1	—
Et gl. Madskab	1	—	1	—
3 gl. Meelbøtter, à 2 f.	1	—	1	—
Et Haffebrædt	1	—	1	—
2 gl. Standtønder	1	—	1	—
En gl. Ballie	1	—	1	—
En gl. 1/2-Halvtønde	1	—	1	—
En KendeKiste og Kende	1	—	1	—
En gl. Jern Trefod	1	—	1	—
En mindre dito	1	—	1	—
En liden gl. Messing Kjedel	1	—	1	—
En gl. lang JernKofte	1	—	1	—
En gl. Saug	1	—	1	—
En gl. Spand	1	—	1	—
En Træ-Øltragt	1	—	1	—
En liden Vand-Ballie	1	—	1	—
En Meel Selde	1	—	1	—
2 nye Biskuber	1	—	1	—
En gl. 1/2-Fjerding	1	—	1	—
En gl. Hjulbør	1	—	1	—
En gl. Steen-Skrivertavle	1	—	1	—

Summa, i alt: 9 Eld. = Mk. 5 f.

Af Skolens Regnskab for A. 1732 sees, at derpaa S. Pedersen Linnævers Gjæld er indbetalt 9 Sld., for hvilke det registrerede Boe formodentligen er blevet ham extraderet, og disse 9 Sldr. blive alt hvad Skolen, efter Dommen af 13de December 1731, har erholdt. Thi ved kongelig Resolution af 22de December 1732, meddeelt fra Stiftsøvrigheden i Skrivelse af 24de s. M., ere Skolens Inspecteurer, Provst og Sognepræst, Mag. Johan Barcher og Rector Mag. Niels Borch, fritagne for Ansvar i Anledning af de hos meerbemeldte Jens Pedersen for Skolen tabte 210 Sld. 2 Mk.; dog saa, at dersom Debitor nogen finde kom i Stand til at betale denne Gjæld, den da hos ham paa Skolens Begne lovligen maatte søges.

De for den folgte Grund indkomne 121 Sldl. 2 Mk. og de ved Executionen udbragte 9 Sldl. tilsammen 130 Sldr. 2 Mk., bleve af Rector Borch supplerede med 1 Rdlr, og i Forening med Legatets andensheds udestaaende 300 Sldr. samt hos Rector beroende 168 Sldr. udsatte i Kroner, saa at Legatets Capital fra 1731 af udgjorde 600 Daler i Kroner.

1. Willum Jensen Zemsing, Degn til Gregome og og Winderød Sogne i Sjælland har ved Gavebrev af 24de August 1726 skjenket 50 Sldr., hvis aarlige Renter ved hvert Mars Fulehøitid skulde anvendes til et Par Skoe for hver af 2de fattige, lærvillige og flikkelige Disciple i Rectors Pectie i Slagelse Skole. Testator ansører

i Fundatsen som Motiv for denne sin Donation at det seer den allerhøieste Gud til Gode, som gav ham Naade til i bemeldte Slagelse Skole, under gode Læreres Information, at oplæres i boglige Konster; „at jeg“ — saa lyde hans Ord — „Gud være æret, derved indtil denne Dag vel har forhvervet mit Brød.“ — Fundatsen er indrykket i Hofmans Samling, og de Copier deraf have i Skolearchivet. Den er underskrevet af de Sognepræster, Hr. Bendix Nielsen for af Østved og Hr. Isaac Schwarzkopf af Gregome, hvilke bevidne, at Hemsings Hustru, Anna Frederiksdatter paa sin Sygeseng samstemmede med sin Mand i den Beslutning at oprette dette Legat.

Foranstaaende Legater Lit. c., d. og g. skulde efter Gavebrevens Medfør bære 6 pC. Rente aarlig. Hvorvidt og hvorlænge en saadan Rente er svaret, lader sig ikke oplyse; thi allerede tidligt ere disse Legater, med Undtagelse af Clementins og Hemsings salbne ind under Fattigvæsenets Capitaler, og Renten aarligen i henved 100 Aar af Fattigvæsenets Forstandere indbetalt til Rector. Skolens Regnskab p. A. 1663, aflagt af Rector Mag. Foss, hvilket er det ældste der findes i Archivet, har derom en Indtægtspost, saa lydende: „1663, November 25, leffuerede den Fattiges Forstandere, Jacob Hansøn, mig Resterende Rentepenge for 3 Aar, nemmelig for 1658, 59 og 63 (thi for tre Aar, som er imellem, er der clareret hos min Formand) og beløb samme Penge

fig 177 Daler 3 Mk." Af de følgende Regnskaber sees at den aarlige Rente fra Fattigvæsenet til Skolen har været 67 Dlr. 3 Mk. I Aaret 1738 har Biskop Hersleb i en Decisionspost forlangt Dplysning om de Capitaler, som Skolen tilhøre, hvoraf de have reist sig og hvor de nu ere bestaaende, da det ikke er nok, at Renten i Regnskabet saa generaliter ansøres med 67 Sldr. 3 Mk. — Derpaa har Inspectionen i Aaret 1739 svaret, at der om de gamle Capitaler, som efter foresfindende Gavebreve ere henlagte til Disciple-nes Badmel og Linned, ingen Dplysning findes, eller nogen navngiven hos hvem, disse Capitaler ere udsatte. Men — hedder det — vi præsumerer, at det af gammel Tiid, er inddraget under Byens Fattiges Capitaler, saasom af Regnskabsbøgerne sees, at de Fattiges Forstandere samme Rente 67 Sldr. 3 Mk. aarlig til Rector betaler, som til Udgift i Fattiges Regnskaber altid har passeret. Biskop Hersleb har 1752 gjentaget denne Grindring, men Tingene synes en Tid lang at have beroet derved; thi endnu i Rector Rhuds Regnskab til St. Hansdag 1769 staaer Renten summarist tagen til Indtægt med 45 Rdlr. 1 Mk., som iust er det gamle Beløb, 67 Sldr. 3 Mk. Men Renten er dog der benævnet: Slagelse Byes Renter af Capital 903 Rdlr. 2 Mk. Heraf sees, at man for saa vidt har saaet Knuden hugget over, at det dog er blevet bestemt, hvad Capital Skolen skulde eie for de i gamle Dage sammensmeltede Legatsummer, nemlig foransførte Littr. a—g incl., og

som det i Skolens Regnskabsbog, authoriseret 1751, Pag. 26, naivt nok hedder: Kan ske flere. Imidlertid er det klart, at Capitalen er beregnet efter den i saa lang Tid faststaaende Rente, 45 Rdd. 1 Mk., efter Rentefod 5 pC.; hvilken Beregning atter grunder sig paa Stiftsøvrighedens Decision af 21de Februar 1754, i hvis Følge visse Obligationer for det beregnede Capitalbeløb ere blevne Skolen anviste og ublagte.

Efter at Clementins Legat, saaledes, som foran er forklaret, var reduceret til 600 Daler i Kroner, var samme fra 11te Decbr. 1752 ubestaaende med 300 Daler Kroner hos Muursvend Christian Rasmussen ved Vestervold i Kjøbenhavn, 100 Daler (ad interim) hos Rector Borch, og 200 Daler hos Raadmand Samuel Zahn i Slagelse, imod Pant i Jorder. — Sidstnævnte 200 Daler ere ikke blevne betalte til Skolen, men Skolen har omtrent fra Aar 1740 maattet tage de for Laanet pantsatte Jorder som Eiendom, af hvilke Jorder den aarlige Leie er beregnet Legatet til Indtægt, og endnu i Regnskabet for 1777 er Clementins Legat beregnet til 283 Rdlr. 52 S., foruden de omhandlede Jorder. Indtil Aar 1754 eller saa omtrent, er det i Regnskabet mentioneret, til hvilke Disciple det Clementinske Stipendium er uddeelt; men senere synes saavel dette som Willum Jensen Hemsings Legat at være smeltet ind under den almindelige Stipendiefond, til hvis Fordeling Biskoppens Approbation for hvert Aar især blev er-

hvervet. Renten af den fra Byen ublagte Capital, som endnu en Tid lang kaldtes Byens Renter, og Udbyttet af Hemsings Legat og Clementins Legats Capital og Forder blev derimod en staaende Indtægtspost i Regnskaberne, indtil omtrent 1790 da det hele kom til at hedde Skolens egne Capitaler og Forder.

m. Increment-Capital . . . 184 Rbd. 4 Mk. 5 ß.

Med denne Capital har det følgende Beskaffenhed:

Rector Mag. Nyholm, som døde 1749, havde i sine sidste 10 Embedsaar intet Regnskab forfattet, hvorfor de manglende Regnskaber paa een Gang efter hans Død bleve udarbejdede, reviderede og deciderede, og Resultatet blev, at Rectors Boe blev Skolen den anførte Capital skyldig. Skolens Forbring blev ved Høiesteretsdom stadfæstet, og ved Stifts-Decision over Rector Rhuds Regnskab til Mai 1751, blev bestemt at denne Godtgjørelse, naar den fra Rector Nyholms Boe var indkommen, skulde erigeres til en faststaaende Capital, under Navn af Increment-Capital. Under dette Navn er den og anført i Regnskaberne til 1ste Mai 1752, 53 og 54, men med Tilføiende, at den endnu ingen Renter har baaret. Først i Regnskabet til 1ste Mai 1754 er dens Rente tagen til Indtægt med 8 Rbd. 1 Mk. 2 ß., og siden i de følgende Regnskaber mentioneret.

(At det ei skal synes, som om man ved at anføre Oprindelsen til denne Increment-Capital

vilbe fæste Skygge paa dødt Mand, bemærkes blot, at naar Materialier og Bilag til 10 Aars Regnskaber findes i en Mandes Boe med den Fuldstændighed, at han ei kan vorde en større Cassebeholdning skyldig end 184 Rdlr., saa har Manden vist ikke været en uordentlig Regnskabsfører; og i Skolens Archiv ligge saa mange af Mag. Nyholm med egen Haand ret nitid skrevne Sager, at de kunne vidne om, at Manden har været en flittig Contorist. I et Brev til Biskoppen af 31te December 1742 melder han, at han er hjemføgt af Hæmoptysis, for hvis Skyld Lægerne have paalagt ham enten at gaae sagte, eller sidde erecto corpore; og af denne Aarsag undskylder han, at han ei egenhændigen kan skrive hvad han burde.)

n. Jacob Holm Wandal, Degn for Schibye Sogn i Sjælland, har ved Testamente af 17de Junii 1766, 4de Post, bestemt saaledes:

„Til Slagelse latinske Skole, hvor jeg i min Ungdom er bleven oplært, og ligesom derved, næst Guds Forsyn, banet mig Veien til mit Levebrød, giver jeg en Capital af fire Hundrede Rigsdaler, hvoraf Renterne aarlig uddeles af Rectore Scholæ i Sognepræstens Dørværelse, til Een eller To af de fattigste og meest Trængende Disciple; og skulde denne Skole nogen Tid blive ophævet, da skal denne af mig givne Capital hensalbe til Slagelse Byes Hovedkirke, St. Mikkels Kirke kaldet.“

Denne med Allernaadigst Confirmation forsynede Disposition er af Executor Testamenti,

Forvalter Trane ved Gaunse, under 23de Januarii 1768 communiceret Skolens Inspecteurer.

I det første af Rector, Prof. Wølbike forfattede Regnskab, i Aaret 1777, findes Vegatet indbraget, og er da blevet medtaget i det almindelige Stipendiiforslag, som aarligen indgik til Biskoppens Approbation.

Summerne af samtlige foransførte private Vegater til Skolens Disciple bliver saaledes:

Beberlag for de gamle Vegater 903 Rbd. 2 Mk. 5 f.
Clementins Vegat-Capital, for:

uden Forderne	283	—	2	—	2
Willum Hemsings Vegat, 50 Sld.	33	—	2	—	2
Increment-Capitalen	184	—	4	—	5
Jacob Holm Wandals Vegat	400	—	2	—	2

Summa: 1804 Rbd. 4 Mk. 5 f.

Denne Sum, som ogsaa saaledes findes i Rector Wølbikes Regnskab af 1777, er altsaa Basis for Skolens specielle Capitalformue, hvis Forøgelse ved aarlige Dverskud fra Skolens Indtægts- og Dplags-Casse var saaledes fremrykket, at Skolen ved Aarets Udgang 1809 havde henved 11,000 Rdlr. D. G. udestaaende. Men da en Deel af disse Capitaler vare oprundne eller omsatte senere end 1807, bleve de ved Omskrivningen efter Forordningen af 5te Januari 1813, i Forhold berørt, reducerede, og udgjøre fra den Tid noget over 8000 Rbd., som aarligen forrentes til Skolens specielle Casse. Foruden disse Renter oppebærer Skolen aarlig Leie af nogle faae Tønder Land paa

Slagelse Byes Mark, hvilke førend Udskiftningen have været beliggende paa 7 forskjellige Steder. Disse Jorder ere oprindeligen blevne Skolens Eiendom som hjemfaldet Pant, for den Deel af Clementins Legat, som deri i sin Tid var udsat.

B. Andre faste reglementerede Indtægter.

1. Kost i Hospitalet for 20 Skoledisciple foruden Hospitalsprædikanten, Rector og 2de Hørere, ifølge Kong Frederik den Andens Fundats af 1585. Et Reglement for denne Bespiisning fra Aaret 1672 er indrykket i forrige Aars Skoleprogram Pag. 67. Bespiisningen er om ei strax ved dens Indførelse, saa dog ikke længe derefter anslaaet til Penge 3 Mk. ugentlig; i hvilken Henseende der af Forstanderen Jens Ebbeson er forfattet en Fortegnelse af 16de October 1691, saaledes lydende:

Efter Reglementet Schal 25 Personer spises å om Ugen 3 Mk., og derfor gifvis huer Person som følger:

Til 3 flesche Dage om Ugen.

Til Middag:

Brød, 1½ Pund	2	ß.
øll, 3 potter	2	ß. 1½ Alb.
flesch, 3 Mk.	4	ß. 1½ Alb.
Kiød, 3 Mk.	2	ß. 1½ Alb.
Taal heller Erter til 3 maal =	ß.	1½ Alb.

Er 12 ß.

Til Aften:

Brod	2	ß.
øll	2	ß. 1½ Alb.
kød	2	ß. 1½ Alb.
fisch	2	ß.
Kaal heller erter	=	ß. 1½ Alb.

 Er 9 ß. 1½ Alb.

Fire flesche Dage.

Middag:

Brod	2	ß. 2 Alb.
øll	3	ß. 1 Alb.
fisch	2	ß. 2 Alb.
Sild	2	ß. 2 Alb.
Belling	1	ß. 1 Alb.

 Er 12 ß. 2 Alb.

Til Aften:

Brod	2	ß. 2 Alb.
øll	3	ß. 1 Alb.
kød	3	ß. 1 Alb.
fisch	2	ß. 2 Alb.
grød	1	ß. 1 Alb.
for senep og fett en uge	=	ß. 1½ Alb.

 Er 13 ß. 2½ Alb.

Er en Uge 3 Mk.

Dog er forstanderen icke pligtig disse Sorter altid at spise, men effter Egen toche spisningen at for Andre. Dette er en Rigtig Copie efter Belbaarne Hr. Amtmands og Hans Høitærværdig:

hedh gjorde forretning testerer jeg undertegnede.

Slagelse den 16de October No. 1691.

Jens Ebbesøn.

Af Kong Fredrik den Femtes Fundats for Skolen og Hospitalet, af 17de Septbr. 1751, Cap. 3, sees at Bespiisningen in natura har vedvaret for Skolen indtil 1751, men at dens Værdie i Penge da har været høiere beregnet, nemlig til 5 Mk. om Ugen for hver Person. Ved Fundatsen bestemmes derimod for Fremtiden, at der skal gives Penge for Kysten til Disciplene, og hver Discipels Kost beregnes til 4 Mk. ugentlig, samt at der, paa Grund af Hospitalets forøgede Revenuer, skal fra 1ste Mai 1752 gives Kostpenge til 30 Disciple, og desuden svares i Kostpenge aarlig til hver af 4 Hørere 50 Rd. I Indledning til Fundatsen oplyses, at de Fattiges Bespiisning i Hospitalet i lang Tid har været ophævet, og at Lemmerne i dens Sted have oppebaaret visse Ugepenge; hvilken Forandring Kongen derfor og fra Fundatsens Datum af vil have anvendt for Skolen, som dermed er bedre tjent.

x Som væsentlig Aarsag til Naturalforpleinings Ophør for Skolens Disciple og Lærere maa uden tvivl en af Skolens Rector til Stiftamtmanden og Biskoppen afgiven Deduction, af hvilken en Afskrift findes i Archivet, have kunnet tjene. I hvilket Aar denne Deduction egentligen er afgiven, kan, da Afskriften er uden Navn og Aarstal, ikke oplyses; men alle indvortes og adskillige udvortes

Kjendmærker tyde hen paa at den er forfattet af Rector Rhud, altsaa omtrent i Aaret 1750. Forrestillingen indeholder en meget alvorlig Besværing over adskillige ganske væsentlige Misligheder, hvorefter Kostgængerne skulle være forulempede, og Disciplenes Sæder og Manerer maatte faae et upassende Sving. De vigtigste Poster ere:

- a. At Disciplene, som for det Meste ere brave Folks Børn, forsynes med slet Dækketoi. Dugen ligger paa Bordet fra Søndag til Søndag, og istedetfor Tallerkener gives dem lange Træfjelle at spise paa, og desuden Træskeer; hvorefter de vænnes til en snavset Levemaade, og faae Bømmelse for Maden, da Træffelene maa smage af den salte Fisk, naar de skulle bruges til Kjøb.
- b. Naar Disciplene paa en sømmelig Maade for Spisemesteren eller hans Domestiquer tilkjendegive de Mangler, over hvilke de havde at besvære sig, eller og naar de for Rector andrage deres Besværinger, beder Rector, at de ved Overøvrighedens Foranstaltning maatte sættes i Frihed for Skjeldsord af Spisemesterens Børn, (de smukke Navne anføres i Concepten) samt for anden Mishandling af hans Folk.
- c. At Spisemesteren ikke præsterer Portionerne af Kjød og Flesk i saadan Quantitet, som Reglementet foreskriver, og at han engang, da Rector derom erindrede ham, „istedetfor at rette og bedre det, brugte en unyttig Mund imod Disciplene, og lod hente et Par eensoldige Bor-

- gere til Synsmænd, som roste, ham til Vilkie, Kjøbets Qualitet, hvorpaa der ikke blev klaget, men veiede det ikke, som just var Hovedknu- den." I Forbindelse hermed spørges, om den Belling, som Mandag, Onsdag og Lørdag skal gives, altid skal kaages af „afflødet suur Melk."
- d. De 17 à 18 Retter Fisk, som ugentligen efter Reglementet skulde præstere, pleiede Spisemesteren at affjøre samtlige Disciple for 1 Rdr. ugentlig, indtil han, da Klageren tiltraadde Rectoratet, af Frygt for Anmeldelse paa høiere Sted, ophævede sliq Marchandise. Klageren paaastaar, at Disciplene ingenlunde solgte Spisemesteren deres Mad, fordi de kunde undvære den, da de meget mere maatte forsyne sig med Mad andenstedsfra; men fordi Fisken enten var maa- delig i Qualitet eller ilde behandlet, saa at Disciplene lugtede den inden de saae den, og der- for ei uden Skade for deres Sundhed kunde nyde den.
- e. At der med Allet, hvoraf der var reglementeret formeget, dreves Salg til Fordeel for Spiseme- steren og den øverste Discipel, som var Kjelder- mester, samt at der ligeledes blev solgt Brød; da Reglementet dog vil, at hvad som bliver til- overs, skal gives Expectantes.
- f. Angaaende Lærerne udtrykker Rector sig saa- ledes:
- „Collegæ klager i alle Maade, som naadigst maatte erfares af deres til mig indgivne skrift- lige Klager."

g. Hvad Disciplenes Udsærb i Henseende til Salg af Brød, Ol, Fisk etc. angaaer, da bemærker Rector, med Føie, at saadant er Uorden, og at derved opstaae ubillige Fordele for den øverste Discipel, hvis Udbytte af Kost, Klædepenge, Degnetjenesten i Klosteret og Salg af Fødemidler han anslaaer til et høiere Beløb, end nogen af Hørerne har til Løn.

Forfatteren af denne Deduction slutter med at udbede sig en Kjendelse og en Instrux, hvorved han kan vorde istand til at virke til Ophævelse af disse paaankede Uordener.

Efterat Kosten, saaledes som anført er, ved Fundatsen af 1751 er ophævet, og Kostpenge i dens Sted fastsatte, ere disse, i Skolens, af Rector Rhud aflagte, Regnskaber omhandlede, og for deres Distribution efter approberet Forslag er der i hvert Aars Regnskab gjort Rede, skjøndt Beløbet selv ikke er taget til Indtægt i Regnskaberne, saaledes som det i et ordentligt og klart Regnskab maatte ventes, førend i Professor Wølbikes første Regnskab til St. Hansdag 1777, hvor Summen af de oprindeligen 30 saakaldte hele Koster eller, efter Fundatsen, 24 hele og 12 halve Koster ere beregnet til deres fulde Beløb 1040 Rdlr.

Da Hospitalet fra 1ste Mai 1776 forsøgedes med 40 Lemmer, bleve Skolens Kostpenge, i Forhold dertil, i Dvereenstimmelse med Fundatsen 1 Cap., Art. 2, forsøgede med 26 $\frac{2}{3}$ Koster, til Beløb 924 Rdlr. 42 $\frac{1}{2}$, hvilket Beløb ligeledes i

Professor Woldikes forannævnte, særdeles klare
 detaillerede og ordentlige, Regnskab er taget til
 Sndtægt. Rector Rhuds Regnskaber ere vel i Grun-
 den rigtige, og der er i denne Henseende heller ikke
 anket paa dem i de faldne Decisioner; men deres
 Form er temmelig uheldig, og jo ældre Manden
 blev, jo mere indviklet blev hans Regnskabs-
 maade; saa at Inspectionen, som skulde revidere
 Regnskaberne, i Aaret 1769 erklære, som følger:
 „Disse 3de Aars Slagelse Skoles Regnskaber have
 vel en Tid lang og mere end een Gang cir-
 culeret iblandt os, da enhver af os gjerne har
 villet være entlediget fra Revisionen af et saa con-
 fuse forfattet Regnskab, som saa aldeles afviger
 fra alle andre ordentlige Regnskabs Plan, deels
 og gjøres vanskeligt ved den Maade Regnskabsfø-
 rereren forfatter det paa: Thi i Henseende til Pla-
 nen selv er det meget vanskeligt at finde Rede udi,
 Skolecasens og Dplagscasens Regnskaber stikkes
 saaledes ind i hinanden, at naar man mener bedst
 at være i det ene, er man, midt i det andet;
 hvilket foraarsager, at naar man har begyndt paa
 Revisionen, maa man saa ofte nødes til at lægge
 det tilside til bedre Tid og Leilighed.“ Over denne
 og flere lignende ei ubesøiede Anmærkninger er
 den gode Regnskabsfører bleven meget stødt, og
 svarer i sin Replik, iblandt andet: „Jeg har
 lært at være Rector, og det har jeg, Gud skee
 Lov, i saa mange Aar præsteret. Bogholderie har
 jeg ikke lært, og Embedet er ikke saa rigt, at jeg
 kunde til Regnskabet holde Fuldmægtig.“

Imidlertid ere, som forommelbt, Rector Rhuds Regnskaber i Realiteten rigtige, og Kostpengene distribuerede til Bedkommende, under hvilken Fremgangsmaade der opstode tvende særskildte Casser, nemlig Indtægts- og Dplagscassen. Den førstes Overskud kunde i Grunden ei vorde betydeligt, fordi dens Indtægter og Udgifter vare nogenlunde bestemte; fra Dplagscassen gik derimod ved flere Leiligheder større eller mindre Summer over til Skolens Capitalsformue, naar nemlig oplagte Stipendier hjemfaldt til Skolen, enten ved den Benificereds Død eller af andre Aarsager; og derved var det at Skolens Capitaler Lid efter anden forøgedes til det Beløb, de ved Skolevæsenets sidste Reform udgjorde.

Under 22de Februar 1793 blev Allernaadigst bevilget et Tillæg, stort 8 R. ugentlig til hver af Skolens 56 $\frac{1}{2}$ Kostler, saa at Disciplenes Kostpenge fra Hospitalet fra den Tid af udgjorde 2125 Rb. aarlig foruden hvad Hospitalet afgav til Lærerne. Dette Beløb findes ogsaa nøiagtigen taget til Indtægt i Prof. Woldikes Regnskaber siden 1793; hvilken Mand man overalt med Glæde og Høiagtelse følger igjennem alle hans Functioner som Contorist.

Det nyansørte Beløb af Kostpenge blev til en helte Tid ei ganske anvendt til Disciplenes Fordeel; thi deels bleve Pensioner og Gratificationer deraf betalte, og deels afholdtes ogsaa derved Udgifterne til Bibliothekets Indretning og aarlige Forsøgelse. At imidlertid deslige Udgifter ingenlunde burde have været dækkede af denne Kilde, men, efter

Fundatsen af 1751 af den ene Trediedeel af Hospitalets aarlige Revenuer, dette har Rector Woldike søgt at oplyse i en meget fuldstændig og nøie detailleret Fremstilling af Hospitalets og Skolens indbyrdes Status, af hvilken saare interessante Fremstilling en Copie uden Navn og Datum findes i Skolearchivet.

Med det Kongelige Rescript af 22de Decbr. 1812 (Skoleprogr. 1851, Pag. 66) ere Skolens Indkomster af Hospitalets og Skolens fælleds Fonds saaledes bestemte, som de endnu dersfra til Skolens specielle Casse kvartaliter præsteres.

2. Degnepensioner.

I Skolearchivet findes en af Rector Hans Raavn under 17de Mai 1648 underskreven, og af Provst Jacob Gyrsting i Corsøer under 5te Febr. 1665 attesteret Udskrift af Slagelse Herreds Provstebog, hvori gives følgende Forklaring:

„Slagelse Skole bleff med en Leige forbedret af R. D. Johanne Resenio, oc flyt hen i Kircheladen Anno 1617, da Ebbe Munch var Slodis Herre, oc Holger Gh... Kirche Herre.“*)

Degne Pensioner, som aarligen giffues til Skolen, ere disse:

1. Aff Liunge Degn 19 Skpr. Byg.
2. Aff Hjembeck Degn . . . 16 Skpr. Byg.

*) Navnet er ulæseligt i Manuskriptet.

3. Aff Cæbye Degn 18 Skpr. Byg.
 4. Aff Gyrstinge Degn . . . 17 Skpr. Byg.
 5. Aff Skamstrup Degn . . 12 Skpr. Byg.
 6. Aff Slaulille Degn . . . 12 Skpr. Byg.
 7. Aff Alsted Degn 19 Skpr. Byg.

Sogner til Skolen ere disse:

1. St. Michels Sogn)	} Slagelse Herrikt.
2. St. Peders Sogn)	
3. Anderschov Sloz Kirke	
4. Svorterup oc Ultestrup S.	
5. Synderup oc Norderup	
6. Bjerby oc Sludstrup	
7. Lundforlund oc Gjerløv	
8. Stillinge	
9. Haffrebiørg og Subdom)	} i Løve Herrikt.
10. Gierløv	
11. Finderup	
12. Drøsløv oc Solbierrig)	} i Flachebiere Herrikt.
13. Heininge i Slagelse Herrikt.	
14. Sørbøe oc Kirkerup	
15. Skørpinge	
16. Gimlinge	

Senere er denne Skolens Indtægt bleven omsat til Korn, hvilken Omsætning oprindeligen synes at have været en vilkårlig Dverenskomst imellem Vedkommende, eftersom Pensionerne i i nogle Regnskaber ere tagne til Indtægt for Nogle i Korn for Andre i Penge, hvilket og uden videre Ansvar lod sig gjøre, for saavidt Pensionerne vare henlagte til Børernes Bøn, hvilke da kunde

contrahere med Yberne, som de fandt for godt. Iøvrigt sees af Regnskabet f. A. 1682, at 9 af de paa foranstaaende Fortegnelse anførte Sogne vare „paa vedtagen Maade“ overladte til fattige og slittige Disciple at dispensere over. Men i det følgende Aars Regnskab ere de fleste af disse Sognes Degnepensioner, efter Biskoppens Ordre, førte til Indtægt i Regnskabet, og uddeelte til Disciple, som dertil vare trængende.

Endeligen ere Degnepensionerne af Biskop Bagger under 16de October 1689 fassatte i Korn, og beløbe af Slagelse, Løve og Alsted Herreder, samt af Søebye, Skjorpinge og Gimlinge Sogne i Vesterflakkebjerg Herred, og Durebye Sogn af Færø Herred (hvilket sidste Sogn 3 Aar efter blev henlagt til Kjøge Skole) i alt 29 Pund 5 Tønder (1 Pund = 4 Tdr.; 1 Td. = 6 Skpr.). — Af Rector Clementins Regnskaber f. A. 1697 o. f. sees at det fulde Beløb af Degnepensioner ikke indkom, men at der hvert Aar, efter at Collegæ havde faaet deres Andeel, blev en Rest i Rectors Pensionskorn, hvilken da beregnedes Skolen til Udgift i Penge, hvilket Biskop Bornemann ved Decision af 26de December 1701 bisaldt saaledes at maatte skee, fordi han ingen anden Udvei vidste at vise til at see denne Underbalance hævet. Dog vilde han, at Rector betimeligen skulde conferere med Skolens Inspecteurer om paa hvad Maade den Skolen ved bemeldte Underbalance allerede paadragne Gjæld til Rector kunde blive betalt. — Imidlertid forbliver i Rector Borchs Regnskaber

indtil 1737 en staaende Underbalance af 14 Ldr. Byg, som han efter Amtets aarlige Kirkeløb maa beregne sig i Penge af Skolen.

Rescript af 2den December 1682 viser at Regjeringen allerede da har været betænkt paa og føiet Anstalt til Reduction af unyttige Latinskoler i de smaa Kjøbstæder. Denne Reduction blev endeligen iværksat for Sjællands Stift ved Rescript af 9de October 1739, ved hvilket adskillige nye Indtægter bleve Slagelse Skole tillagte, og deriblandt de Degnepensioner, som tilforn havde været henlagte til Gallundborg og Corsøer Skoler. Af sidstbemeldte Rescript sees, at Degnepensionerne til Slagelse Skole til den Tid udgjorde 113 Ldr. 2 Skpr. Byg, men skulde fra den Tid af, efter den nye Eigning over Stiftet, udgjøre 223 Rd. 5 Mk. af Slagelse, Alsted, Løve, Arts, Skippinge og Ludse Herreder, hvilket Beløb i Rbp. Søb Skolens Degnepensioner for nærværende Tid udgjøre.

3. Kirkeintrader af Slagelse Bye.

a. Liigpenge.

Denne Indtægt tilfaldt Skolen, som den, der besørgede Sengen ved Liigbegængelse, og maa, som saadan være lige saa gammel, som Skolens Forpligtelse til Sangopvartning. I det ældste Regnskab, der findes i Skolens Archiv, nemlig til 10de Junii 1664, er den specificeret, og beløber 16

Slettebaler. I de følgende Aars Regnskaber er den snart større, snart mindre, i Forhold til Antallet af Liigbegængelser og til deres Vilkaar, der have bekostet Begravelserne. I Aaret 1676 vare Liigpengene over 50 Sldr. Om der oprindeligen har været sat nogen Taxt for denne Sang, kan af Archivets Papirer ikke oplyses; dog synes Dverreensstemmelsen i de i Regnskaberne for heel eller halv Skole eller for en enkelt Lectie beregnede Liigpenge at vidne om, at denne Indtægt ikke har været vilkaarlig. Først fra 1683 den 18de Juni have et Reglement, som ifølge Forordning af 7de November 1682 er forfattet af Lehnsmanden og Biskoppen i Sognepræstens og Magistratens Dervedværelse. Af dette Reglement, som egentligen kun angaar St. Peders Kirke, og som tillige indeholder Bestemmelser for hvad der ved Liigbegængelser skal gives til Kirken og Klokkeren, anføres her blot hvad der er Skolen vedkommende, nemlig:

Heel Schole for et Liig i Kirken 4 Rd. = Mk. = 6.
 For et Liig paa Kirkegaarden med

heel Schole	2	—	0	—	2
Halv Schole	1	—	2	—	2
En Lectie	2	—	3	—	2
En halv Lectie	2	—	1	—	8

De, som begrosues imellum 11 oc

12 betaler til Scholen	2	—	1	—	4
----------------------------------	---	---	---	---	---

Klokkeren maa ingen Graf lade aabne førend Scholemesterens Seddel fremvises, at Scholen efter denne Taxt er betalt.

b. Offer og Accidentser.

Af St. Mikkeis og St. Peders Sogn og af Slots-
Kirken.

I nysanførte Reglement af 1683 findes ved-
angaaende endvidere fastsat:

„De, som lader sig copulere i Huset, betaler
til Skolen, og da Sjunges en dansk Psalme for
oc efter Copulationen. Men begjerer Noget Musil
offver Borde, da betales derfor — — — —

(Ut Reglementet ingen Lart fastsætter for
Skolens Salarium ved Stuebrylluper og for Mu-
sil over Borde, er rimeligviis fordi man har anta-
get, at Vedkommende ved deslige Beiligheder burde
have deres Frihed.)

Af 8de Januari 1746 habes en Fortegnelse
af Cantor Scholæ, efter hvilken Accidentserne
fra 11te April til 31te December 1745 have ud-
gjort 40 Rd. 7 ß.

c. Andre fra Sangopvartning og Degnetjeneste
hidrørende forskjellige Indtægter.

a. Discantpenge, hvilke ved Forordningen af
17de April 1739 ere ophævede.

ß. Bøsspenge findes i adskillige Regnskaber tag-
ne til Indtægt, med Beløb fra 7 til 13 à 14
Dlr., indtil Aar 1723, da Rector Borch
derom gjør følgende Anmærkning: „Bøsse-
pengene er iaar ingen indkomne, endeel fordi
Forældrene ikke ville lade deres Børn gaae
om med Bøssen; endeel fordi ingen uden et
Par Huse gav noget derudi; endeel fordi

Disciplene vilde finde derved paa Skarnvur-
renhed, og endelig fik Anledning til at lope
hele Dage bort, saasom de paaskøde, at de
bleve viste bort til en anden Dag eller
Time.

γ. Tavlepenge af St. Peders Kirke aarlig 4 a
7 Rdlr.

4. Indtægter af andre Sogne, foruden Degnepensioner.

Herom findes i Archivet adskillige ældre og
nyere Stipulationer og Conventioner, hvorefter
temmelig betydelige Præstationer have været at
udrede til Skolens Lærere, under Navn af Degne-
trave, Jule- og Paaskerente o. s. v., af flere nær-
ved Slagelse beliggende Landsbysogne. Om disse
Præstationer, som have været de enkelte Lærere
tillagte som Lønningsbidrag, har der jevnlig været
Strid imellem Lærerne og Yberne, og i Archi-
vet bevares endnu en heel Deel gamle Dingvid-
ner, Domme og andre didhørende Documenter,
hvis vidtløftige Meddelelse her er saa meget mere
overflødig, som Præstationerne selv allerede for
længe siden, og navnlig forinden Aar 1744 ere
ophørte.

Derimod torde vel her være Stedet at be-
mærke noget om Slagelse Skoles musikalske Fær-
dighed, hvilken endog til en Tid har givet den en
vis Celibritet. Saaledes anmærker Pontoppidan,

D. Atl. III, Pag. 20, at Skolebisciplene i Slagelse, efter Resens Bidnesbyrd, fra lang Tid af have været anseete for deres Dvelse i Vocal-Musik. — I Rector Suhrs Skoleprogram f. A. 1824, Pag. 22, findes derom en Anmærkning af Rector Tüdichær, saaledes lydende:

„Tvende Bøger Papir bleve forbrugte til at abbiktere Slavelse Skoles Disciple latinske Ligsange paa, at vi alle kunde have eens Sang at synge for Dronning Maj. (Enkedronning Sophies) Lig, der det kom herigjennem. Samme Tid, der Slavelse Disciple (som her mødte for at tage imod hendes Maj. Lig) ikke kunde faae Logement her i Byen, for den store Forsamlings Skyld, lod jeg kjøbe Mad og Al til dem, og lod det opføre i Skolen. Paa samme Al og Mad at betale restede 3 Mk., hvilke jeg med det andet maatte betale Jens Lund paa deres Begne.“

Det har imidlertid ikke været blot i Vocal-musik at Slagelse Skoles Disciple have været øvede; ogsaa i Instrumentalmusik maac de være blevne omhyggeligen underviste. I det mindste har Skolen havt en heel Deel musikalske Instrumenter, thi i en Række af Skoleregnskaber i det 17de og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede ere en Deel Udgifter passerede til Istandsættelse og Bedligeholdelse af Skolens Instrumenter, bestaaende af Violiner, Basuner o. s. v.. I Skoleregnskabet, dateret 7de Mai 1713, melder Rector Borch, at Skolen hos ham har en Beholdning, stor 23 Dlr. 7 S., som skulde anvendes til

at kjøbe 2de Dulcianer *), saavi dt de dertil kunne tilstrække. — Dog bleve disse Instrumenter endnu dengang ikke kjøbte, efterdi de, som Rector i Regnskabet for A. 1715 anmærker, ikke kunde faaes, og Cantor ikke kunde informere paa dem. Af Fortegnelserne over Liigpengene i de ældste Regnskaber sees, at naar en Liigbegængelse skulde falde noget i det Store, har Skolen maattet opbygge Ligsølget med latinske Sange.

Med den i Aaret 1739 foretagne og iværksatte Reduction af adskillige latinske Skoler i de mindre Kjøbstæder vandt Slagelse Skole en for de Liden betydelig Forøgelse i Indtægter til Fordeel for Lærere og Disciple; thi foruden den forhen omtalte Tilvæert i Degnepensioner blev til Skolens Disciple henlagt 104 Rdlr., som forhen af Callundborg Ladegaard aarligen vare betalte til Callundborg Skoles Disciple, samt Forbleie og Renter af Callundborg, omtrent 52 Rdlr.; desuden fra Corsøer Legatrenter 31 Rdlr. 2 Mk., og Afgift af Corsøer Skolejorder 24 Rdlr. Disse Afgifter blev det Magistraten i Callundborg og Corsøer befalet aarligen at besørge indbetalte til Slagelse Skoles Rector; hvorimod Disciple af Callundborg og Corsøer Byer og Egn

*) Dulcino, Dulcin und Dolce suono, indgemein Dulciana und Dulcian genannt, ist ein Bass: Instrument oder kleiner Basson, welches sonst auch ein Quart-Fagot heisset, und mit den französischen Tailles und Quint-Hautbois überein kömmt. *Univ. Lex. VII, p. 1583.*

fulde være nærmest berettigede til at oppebære disse Stipendier.

Fremdeles blev til Forbedring i Rectors Løn henlagt det Fordegods med hvilket Rector for Galslundborg Skole forhen havde været benificeret. Men da alt dette Fordegods var saa langt bortliggende fra Slagelse, og desuden i maadelig Tilstand, saa at dets Revenuer, som oprindeligen vare anslagne til 48 Rdlr. aarlig, kun med Banskfelijkheid lode sig realisere, blev det ved Stiftsøvrighedens Foranstaltning i Aaret 1744 solgt til Generallieutenant Bercke for 1500 Rdlr. Denne Sum blev indtagen i Kongens particulier-Kasse, og deraf forrentet med 5 pC., saa at Rector deraf nød aarlig 75 Rdlr.

For Capitalen have en Kongelig Obligation paa Tydsk, dateret Hirschholms Slot den 10de Junii 1744. — Capitalen var i Aaret 1776 udsaaen af Hans Majestæts Cassé og udsat hos Private, og bar da kun 4 pC. Rente. — Efter Fordebog af 31te August 1740 var det Rectoratet tilagte Fordegods beliggende i Svallerup, Uggerløse, Kjerbye, Bærsløw, Nsminderup, Ubberup, Andar og Lømmerup, og udgjorde omtrent 48 Tdr. Hartkorn, som efter de til den Tid bestaaende Fæstebreve svarede i aarlig Landgilde 58 Tdr. Byg og 5 Rdlr. 4 Mk. i Penge. — Af flere endnu i Archivet bevarede, dette Fordegods vedkommende Papirer sees, at dets Administration har været Rector byrdefuld, og rimeligviis ogsaa bekostelig; saa at det vel i hiin Tid kan have været ham til

Bettelse og Fordeel at blive det paa en taalelig Maade qvit.

Foruden de 1500 Rdlr., som Generallieutenant Lerche gav for Rectoratets Fordegods, tilkjøbte han sig tillige for 3000 Rdlr. Frihed for den paa Gallundborg Ladegaard efter ældre kongelige Dispositioner og Benaadninger hvilende aarlige Afgift til Gallundborg Skole, nemlig Rectors Kostpenge 34 Rdlr. 4 Mk. og 104 Rdlr. til Skolens Disciple.

Til disse 4500 Rdlr., som kaldes de større Gallundborgske Capitaler, kom Beløbet af nogle ældre private Legater, ialt 695 Rdlr. som kaldes de mindre Gallundborgske Capitaler; desuden 4 Edr. Byg aarlig Landgilde af en Gaard i Svallestrup. Disse til Slagelse lærde Skole fra Gallundborg Skole henlagte Fonds administreres af Inspecteurerne for de offentlige Stiftelser i Gallundborg, som aarligen derfor afgive Rigtighed til Skolen i Slagelse.

De ved Corsøer Skoles Reduction til Slagelse Skole henlagte Legater findes i Hofmans Fundatser Tom. VIII, p. 159 specificerede saaledes:

- A. Hr. Bengel Rottkirke, fordem Amtmand paa Antvorskov, givet 100 Rdlr., hvilke med Dp-lag er forbedret til 124 Rdlr.
- B. Hr. Just Høeg 200 Rdlr., hvoraf 250 Eld. ved Renter er voret til 202 Rd. 5 Mk. 7 S., de øvrige 50 Eldr. til 43 Rdlr. 5 S.

- C. Ivar Ivarsen, Raadmand i Corsøer, til taknemmelig Erkjendelse for en Befrielse af Havsnød i Bestersøen, 66 Rdlr. 4 Mk.
- D. Niels Christensen, til Forligelse i en Trætte med Ivar Ivarsen, Raadmand, 50 Sldr.
- E. Kong Frederik den Tredie, noget gammelt Inventarium, som stod paa Gjerdrup, af Sal. Frands Raases, som Ingen kiendte sig ved, da Peder Wiibe kjøbte Gaarden, beløb sig til 45 Rdlr. 4 Mk. 4 β., anlagt i Jorder.
- F. Niels Jensen, Handelsmand i Corsøer, gav 1672 Capital 33 Rdlr. 2 Mk.
- G. Af de Fattiges Midler, som Borgemeester Hans Jürgensen Lid efter anden af Smaltesnes Bøsser skal have samlet, 82 Rdlr. tilslagt Skolen, forbedret med Beholdning og oplagte Renter til 112 Rdlr.
- H. 1671 er en Beholdning af Skolens Rentespenge udsat, 22 Rdlr.
- I. 1674 ligeledes en Beholdning, sat paa Rente, 10 Rdlr. 2 Mk. 10 β.
- K. 1688, Oplagt Beholdning 14 Rdd. 5 Mk. 15 β.
- L. Rector Anders Jacobsen leverte No. 1700, som forrige Rector Jens Jacobsens Arvinger havde givet af de sequestrede 30 Rdlr. for manglende Rigtighed for Skolens Midler, 20 Rdd.
- M. Hr. Peder Drølev den 21de Jan. 1730, den Capital 50 Sldr.

De her anførte Corsøerske Begater ere ved Kongeligt Rescript af 28de October 1803, indtil videre, henlagte til Skolevæsenet i Corsøer, med

Undtagelse af Peder Drølevs Legat, hvoraf Renten vedbliver at svares til Skolen i Slagelse.

I Skolens allerældste Regnskaber omhandles en Indtægt af Antvorfkov Slot, under Navn af Kongelige Donationspenge, stor 58 Sldr., som i adskillige af de gamle Regnskaber er anmærket som Restance, og synes fra 1684 af at være ophørt.

II. Disciplenes Forsørgelse.

Saalænge Kosten gaves in natura i Hospitalet, nød et saa stort Antal af Disciplene der Bespiisning, som Fundatsen havde fastsat. De øvrige Disciple, som endnu ei vare avancerede til at nyde dette Beneficium, kaldtes Expectanter, og havde ei andet Skolebeneficium, end fri Underviisning, og hvad anden tilfældig Hjælp, der af Legaterne, Piigpengene, eller andre Skolens Indtrader kunde gives dem. For saadan extraordinair Skoleunderstøttelse kan der af Skolens ældste Regnskaber ikke findes nogen anden Regel end Rectors Godtbesindende, som synes at have disponeret efter Omstændighederne. Smidlertid er denne Disposition, for saa vidt den angik Beneficier af nogen Betydning, stedse underkastet en fast Control, i det at hvad Klæde, Badmæl, Lærret og Skoe, der af Nytt er givet Disciplene, er blevet dem givet i Inspecteurernes, o: Sognepræstens og Magistratens Overværelse, hvorpaa disse i Regnskabsprotocollen have attesteret, at disse Klædnings-

forter i deres Paasyn ere udbeelte. De mindre Beneficier, saasom Træskoe, Bidrag til Reparationer paa Klæder og Skoe, danske og latinske Bøger og andre smaae Skolebøger m. m., ere simpelthen i Regnskaberne specificerede, og have almindeligviis passeret Revision og Decision uden Udsættelse. Overalt vare de Midler, over hvilke Skolen i hine Tider kunde disponere til Fordeel for Disciplene, faa ubetydelige, at de i de fleste Aar ei udgjorde 100 Slettedaler. Thi naar Degnepensioner, Dffer og Accidentser først vare saaledes forbeelte, at hver Lærer havde faaet det Lidet ham tilkom, og Udgifter til Instrumenters Vedligeholdelse o. a. m. vare fraregnede, blev der til Disciplene kun lidet tilovers, i hvor sparsomt man end gif tilværks ved hine smaae Udgifter. — Først efter Skolernes Reduction, da Callundborg og Corsøer Skolers Begater kom Slagelse Skole til Fordeel, kunde Disciplenes Understøttelse vorde noget mere klækelig, og fra den Tid besindes det og, at Forslaget til Beneficiernes Fordeling ordentligviis aarligen er indsendt til Biskoppens Approbation, og Beneficierne ere fra den Tid af for Størstedelen givne i Penge, saa at Fordeling af Klæde, Skoe o. s. v. findes at være ophørt; hvorimod dog endnu i de efter Rector Nyholms Død aflagte Regnskaber findes specificeret Uddeling af Badmel, idetmindste indtil 1748. — Af Rector Nyholms Boe blev endog udleveret 362 $\frac{1}{2}$ Al. Badmel, hvilket Rector Rhud, med Inspecteurernes Raad og Godtbesindende, har udbeelt til 50 Disciple.

Ved Fundatsen af 1751, der forandrer Kosten fra Hospitalet til Kostpenge, opstaaer en ny Periode i Skolens Forsørgelsesvæsen og Stipendiiplan, i det de aarlige Kostpenge, først 30 Koster à 4 Mk. ugentlig, senere, nemlig fra 1776, 56 $\frac{1}{2}$ Koster à 4 Mk. og endelig fra 1793 (S. 29 og 31) à 4 Mk. 8 $\frac{1}{2}$, bleve anvendte til Stipendier for Disciplene, og deels ubetalte til disses Underhold i Skolen, deels oplagte til deres Understøttelse ved Universitetet. — Af Stipendiibetsbet, som fra 1793 udgjorde 2125 Rdlr. aarlig, kunde altsaa et betydeligt Antal Disciple faae flækkelig Understøttelse, uden at tale om, at de nøde Underviisningen gratis. Disse fordeelagtige Omstændigheder skulde, som det synes, have medført, at Skolen i den Periode fra 1751 til 1805 maatte have været temmelig talrig, hvilket, dog, saavidt jeg har kunnet finde, ei har været Tilfældet, i det mindste har der været betydelig Afsverling. Saaledes talte Skolen i Aaret 1752, 58 Disciple, men 1760 kun 38; 1765, 34; 1771, 40; 1777, 37; 1781, 46; 1788, 36; 1789, 28; 1793, 38; 1795, 40; 1805, 28 1806, 43.

I den i disse Blade flere Gange paaberaabte af sal. Prof. Woldike forfattede Deduction af Skolens Forsatning, hedder det: „Disciplenes Antal er meget ulige. Paa nærværende Tid findes i Skolen kun 32. Som et Middeltal maatte maaskee antages 44.“ Manden har her seet temmelig sikkert, endog langt ud over den Tid i hvilken han levede; og man vilde endnu paa denne Dag tiltræde

hans Mening. Efter Aaret 1805 maa Antallet imidlertid have været meget i Aftagende, hvilket er klart af en Udsigt over den offentlige Examen i Septbr. 1812, til hvilken Tid Skolen kun havde 3de Classer og i hver af disse 2de Disciple. At Discipelantallet i Skolens gyldne Stipendii-periode ei var meget stort, har altsaa været en medvirkende Årsag til at temmelig store Stipendii-summer have kunnet anvendes paa Enkelte, og at mangen Een i Slagelse har tjent en god Løn ved at gaae i Skole. Skolens Stipendii-system har endog fra denne Side gjort Dvsigt, og Feinisch, Geist und Character des achtzehnten Jahrhunderts, 2 Th., Pag. 265, anmærker: „Mit diesen Stipendien für Schüler ist seit 1775 die weise Einrichtung getroffen, daß ein Theil des Geldes bis zur Beziehung der Universität aufbespart bleiben soll. Ein junger Mensch aus Slagelse erhielt einst aus solchen aufgesparten Geldern 340 Thlr.“ I Prof. Badens Universitetsannaler f. A. 1798, 1ste Hefte, Pag. 6, nævnes een Discipel fra Slagelse Skole, som i Skolen havde oppebaaret 595 Rblr. Dog maa det anmærkes, at denne Discipel var en Islænder, som af Skolen skulde have fuld Forsørgelse. Det synes at have været et Princip, hvilket ogsaa findes ganske fornuftigt, at gjøre Beneficierne saa flækkelige for de brave Disciple, som mueligt, og ikke friste en Mængde af ubuelige til for oeconomisk Fordeels Skyld at gaae i Skole. — Rector Rhud siger allerede 1754: „So mere Hjelp der bliver

for Begyndere, jo flere af Byens fattige Børn kan vi forsikre os om, at Skolen bliver opfyldt med; og der er altid Uvisshed om Begyndere ere stikede til Studeringer, eller blive derved." Efter dette Princip har Skolen opfostrer mangen Hædermand, hvis Navn længe vil være til Prydelse paa Videnskabelighedens Firmament, eller som ved sine Embeds- eller Borgervirksomhed har gavnet det Fædreland, der saa huldt sørge for hans Ungdom; men det skal neppe feile, at Skolen jo og, uagtet al sin Forsigtighed, undertiden har maattet betale Kjød for dyrt.

III. Lærernes Vilkaar.

A. Rectors Indkomster.

a. Før Reductionen af 1739.

1. Heininge Kongetiende.
2. Kost i Hospitalet, hvilken senere blev forandret til 50 Rdlr. aarlig.
3. Huusleie af Kirkerne, istedetfor forhen havde fri Embedsbolig, 30 Rdlr.
4. Byg af St. Mikkel's Kirke. Ophørt længe før Reductionen.
5. Paaske = Eg og Degnerenter af Sorterup og Dttestrup, ophørt før Reductionen.
6. 4 Pd. Korn af Stillinge Sogn; ophørt først end 1744.
7. Rectorløn 2 Gange om Aaret, nemlig Paaske og Mikkel'sdag, af hvert Huus. Denne Ind-

- tægt er i Aaret 1744, formedelst Indvaanernes Fattigdom, for et heelt Aar anslaaet blot til 8 Rdlr.
8. Af Liigpenge, en Trediedeel.
 9. Af Discantpenge, en Trediedeel. Dphævet ved Forordn. af 17de April 1739.
 10. Dffer i St. Mikkels Kirke de 5 Høitider. 1744 anslaaet til 30 Rdlr.
 11. Halvdelen af Accidentser i Kirken. 1744 anslaaet til 12 Rdlr.
 12. Dffer af Brudfolk, som copuleres hjemme.
Desuden skulde Rector ved Anmeldelser af Kirkeforretninger have, for at gjøre Anstalt til Sang, 24 à 32 ß . Denne Indtægt er 1744 anslaaet til 6 Rdlr.
 13. Degnepensioner, 16 Pd. Byg, hvoraf en Deel maatte suppleres af Skolens andre Indtægter.
 14. 3 Skpr. Byg aarlig af Baldbye Mænd. Dphørt længe før 1744.
 15. Af Bedbye-Norre og Bedbye-Sønder har i ældre Tider været svaret en Børste Flest af hver Gaard for Tule-Rente. For denne Afgift have en Dom af 10de Marts 1662.
b. Efter Reductionen 1739.
 1. Det Tordegods, som forhen var henlagt til Rectors Løn i Callumborg og blev anslaaet til aarlig Indtægt 48 Rdlr.; men senere solgt for 1500 Rdlr.
 2. Tilvært af Degnepensionerne, 70 Rdlr.

B. Conrectors Indkomster.

Conrectors Embede er først oprettet ved det kongelige Rescript af 9de October 1739, hvori desangaaende saaledes fastsættes: „Og skal der til denne Skole, saasom det er at formode, at til den bliver Frequence ved de mange omliggende Skolers Afgang, ogsaa antages en Conrector, som foruden Huusleie af Kirken skal have til Subsidance 200 Rdlr.“

Derefter bleve Conrectors Indkomster saaledes regulerede:

1. Kostpenge af Hospitalet, 50 Rdlr.
2. Lon af Samme, 50 Rdlr.
3. Af Degnepensionernes Tilvært, 40 Rd. 5 Mk.
4. De Penge, som Rector i Callundborg før har havt af Callundborg Ladegaard 34 Rdlr. 4 Mk.
5. Den Andeel af Eggizløvmagle Tiende, som forhen har været tillagt Rector ved Skolen i Skjelskjoer, Rug 8 Edr. 3 Skpr., Byg 10 Edr.
6. Huusleie af Byens Kirker, 15 Rdlr.

C. Fjerde-Lectie Hørers Indkomster.

1. Høitidsoffer af Slotskirken, til hvilken han var Degn, samt desuden af Slottet 1 Pund Korn. Dette var 1744 saaledes forandret, at fjerde Lectiehører var Degn til Slottets og St. Peders Kirke, og havde fra begge Steder i Offer til hver Høitid omtrent 14 Rdlr.
2. Kost i Hospitalet.
3. Offer i Kirken ved Brudevielser, Barnedaab og Kirkegangskoner.

4. Af Sønderup og Nordrup Sogne, 7 Pund Korn, samt Gule- og Paaske-Rente. Dette var 1744 allerede saaledes forandret, at Hørereren kun havde af Webbye-Sønder 1 Pund Rug, efter en Dom af 19de December 1665.
5. Af Degnepensionerne 12 Ldr. Byg.
6. En Trediedeel af Liigpengene, samt en Deel af Discantpengene, indtil disse bleve ophævede.
7. Dpunge af Hospitalet, 13 Rdlr.
8. Som Skolens Skrivemester, 12 Rdlr.
9. Fra den Tid, da hans Bopæl i Skoleresidentens ophørte, fik han Huusleie af Kirken, 5 Rd.

D. Tredie-Lectie Hørers Indkomster.

1. Koft i Hospitalet.
2. Som Degn i St. Peders Sogn, 21 Eraver Korn, og af hver Mand 2 f.

Af Sludstrup skal han ligeledes have havt Korn og Penge, men denne Indtægt var 1744 for lang Tid ophævet.

3. Af Degnepensionerne, 26 Ldr. Byg.

Naar 3die Lectiehører tillige var Cantor, nød han Dpunge, 23 Rdlr. 5 Mk., samt Halvparten af Degne-Accidentserne af St. Mikfels Sogn, desuden for at componere Stykker og dirigere Musikken paa Orgelet de tre Høitidsdage, 2 Ldr. Byg af St. Mikfels og 1 Ld. af St. Peders Kirke, endelig og Andeel af Liigpenge.

4. For Huusleie, 5 Rdlr.

E. Anden=Lectie Hørers Indkomster.
Bolg og Kost, samt 6 Pd. Rug af Finderup Sogn.

F. Første=Lectie Hørers Indkomster.
Bolg og Kost, samt af Drølev og Solberg Sogne,
6 Pd. 1 Lb. Korn.

Disse Indkomster vare i Aaret 1744 saaledes bestaaende:

1. Kost i Hospitalet.
2. For Huusleie, 5 Rdlr.
3. For 24 Ldr. Byg af Drølev og Solberg, 24 Rdlr.
4. Alpenge 13 Rdlr., samt $\frac{1}{2}$ Deel af Liigpenge.

Foranstaaende Forklaring over Lærernes Bilkaar grunder sig især paa den S. 32 allerede nævnte Udskrift af Slagelse Herreds Provstebog, og paa en, angaaende de samme Gjenstande, under 11te September 1744 forfattet Fortegnelse, samt paa de fig dertil i Skolens Regnskaber refererende Data.

I Aaret 1756 ere første og anden Lectie i Skolen slagne sammen til een, hvorved Lærernes Bilkaar bleve bedre.

Efter Kongeligt Rescript af 12te Novbr. 1803 er Slagelse lærde Skole fritagen for Sangopvartning, og det Tab i Indkomster, som Lærerne derved lode, erstattet af Skolens og Hospitalets fælles Casse.

III. Skolebibliotheket.

Skolens Bogsamling synes indtil 1774 at maatte have været ubetydelig, thi deels findes

denne Gjenstand i Regnskaberne kun lidet omhandlet, deels havde Skolen ingen Fonds, hvoraf Anvendelse til Bøgers Indkjøb kunde gjøres. De Bøger, som efter de ældre Regnskaber ere kjøbte have blot været Skolebøger, og især UBCter og Catechismer, hvilke i Dufinviis ere anskaffede, og stykkeviis bortgionne til Disciple.

I Regnskabet f. A. 1676 har Rector, Mag. Benson ført til Udgift 1 Dlr. 1 Mk. for en Laas med Nøgle til Skolens Bogskab, og tilføjet, at Bøgerne før hans Tid mestendeels bleve bortstjaalne. Ved disse Bøger tør man neppe endnu i det Bæsentlige forstaae andet end Skolebøger, som naar de stode uden Forvaring vel kunde finde Liebhave. I Aaret 1677 er der kjøbt Hammerschmidts Kirch- und Tafel-Musik i 8 Bind og Durandi Exultans Halleluja i 4 Bind, den første for 2 og den sidste for 1 Sldr. For saa vidt altsaa ikke Een og Anden i hiin Tid maa have fjenket Skolen Bøger, hvorom jeg intet har foresundet, saa har Skolen intet Bibliothek eiet før 1774, i hvilket Aar Biskop Harboe under 21de Martii har tilskrevet Rector Rhud, at Hans Majestæt ved Rescript af 17de f. M. har befalet, at Slagelse Skole, der har Evne til at anvende Noget paa en Bogsamling, aarlig af Skolens Midler maa kjøbe Bøger for 50 Rdlr., lidet over eller under; hvorhos tillige Allernaadigst er anordnet saaledes:

1.

At de Bøger, som saaledes kjøbes, skal være deels Skole-Bøger, fornemmelig Auctores clas-

sici, deels og andre, som kan tjene til Studer-
 ingens Fortfremmelse; I hvilken Henseende Rectoren
 aarlig haver at indsende en Fortegnelse over hvad
 for Bøger, som i saa Maade skulde kjøbes, til
 Biskoppen, paa det han derefter kand uvælge de
 Bøger, som han maatte finde meest fornødne og
 nyttige for Skolen, hvorefter Rectoren maae kjøbe
 samme til Skolens Nytte.

2.

Denne Bog-Samling skal særdeles være til
 Brug for Skolens Lærere og dens Discipler, hvilke
 sidste efter Rectors Raad og Anviisning have at
 betjene sig af en eller anden Bog, som han maatte
 finde at være tjenlig for dem. Dog skal der gi-
 ves Beviis af Lærerne for hver en Bog, som saa-
 ledes til dem bliver ublaant, med Forpligt, at
 den inden en vis Tid i alle Maader uskad skal
 vorde restitueret, Ligesom og Rectoren skal have
 Opsyn med den eller de Discipler, der faae en
 Bog til Laans, at de tilbørlig omgaaes dermed,
 og Bogen til rette Tid igien bliver bragt til sit
 Sted.

3.

Ved Tidens Længde, og naar Bogsamlin-
 gen enten ved det aarlige Indkøb for disse Penge,
 eller ved en og anden Donation saaledes tiltager,
 at der kunde foresindes Bøger i allehaande Videns-
 skaber, maa det være Andre uden for Skolen, saa-
 vel af Geistlig som verdslig Stand, usformeent at
 betjene sig af en og anden Bog, naar han ikkun

giver tilstrækkelig Forsikring, at den til en bestemt Tid udfad skal tilbageleveres.

4.

Skolens Inspecteurer skal være forpligtede af Skolens Midler at lade indrette Skabe eller Bærelser i Skolen med Laas og Lukkelse for, hvor disse Bøger sikkert kunde gjemmes, saa og strax føye Anstalt, at de Penge til Rectoren blive leverede, hvilke han aarligen efter Biskoppens Approbation for de indkøbende Bøger haver at betale.

5.

Rectoren skal have Opsyn over denne Bog-Samling og Nøgel til samme, saa haver han og paa Skolens Bekostning at indrette en Bog, og deri rigtig indføre de Bøger, som blive kjøbte eller givne, hvilken Bog, naar det forlanges, skal Biskoppen forevises; Ligesom han og i det aarlig aflæggende Regnskab haver at anføre hvad for Bøger og for hvilken Priis de ere kjøbte; saa skal han og, enten selv, eller ved en Discipel, som han dertil kan finde beqvem, flittig eftersee, at Bøgerne ei ved Fugtighed, Møl, med videre, komme til Skade, samt at de udlaante til rette Tid blive bragte tilbage.

6.

Naar Rector enten ved Døden afgaaer, eller bliver forflyttet, da skal af Skolens Inspecteurer noye eftersees og med Catalogo confereres, om og alle Bøger, som i Registeret findes anførte, virkelig ere tilstæde, og hvis da nogen Bog bliver savnet, skal den afgaaende Rector eller hans Arvinger svare til det Manglende.

I Anledning af foranstaaende Rescripts Bestemmelse, at de 50 Rdlr. til Bibliotheket skulde tages af Skolens Midler, har Rector Woldike i Regnskabet til 1ste Maii 1777 følgende Anmærkning:

„Hvad der bør forstaaes ved Slagelse Skoles Midler, er endnu ikke afgjort. Enten maae disse 50 Rdlr. tages af den Sum, som er bestemt til de aarlige Stipendier for Disciplene, eller af de Skolens og Hospitalets fælles Indtægter, hvilke fra de fastsatte Udgifter aarligen overskyde, og sættes paa Rente, til Fordeel og Fremvært for begge Stiftelser. Det sidste var vist nok i alle Henseender rettest. Imidlertid har jeg dog hidtil udbredet denne Udgift af Disciplenes Andeel, i det Haab, at Skolen til sin Tid herfor skulde erholde Erstatning.“

I Aaret 1778 blev, som foran S. 9 er ommeldt, i Skolebygningen indrettet Locale til Bibliotheket, men at man endnu den Gang ei har tænkt paa nogen stor Samling, synes klart deraf, at Bibliothekværelset i den gamle Skolebygning, ifølge en af Rector Woldike i Aaret 1806 afgiven Oplysning, kun udgjorde eet Fag igjennem Husets halve Bidde, altsaa i det høieste 3 Al. paa den ene Side og 6½ Al. paa den anden. Denne Indfræntning kan vel for endeel have været Aarsag i at Prof. Woldike i sine senere Embedsaar maatte have Bibliotheket i sin egen Bolig.

Da Skolens nuhavende Gaard blev kjøbt og oprindeligen indrettet til Skolelocale, blev der og et meget godt Værelse indrømmet Bibliotheket,

som allerede da var temmelig stort. Ved Skolebygningens Udvidelse i Aaret 1827 blev en Dvistsal opført til Bibliotheket; hvorved den Fordeel vandtes at det ei mere kan lide af Fugtighed.

Hvor stort Bibliotheket var ved Prof. Wølbjæfs Død, kan jeg ikke angive, da de enkelte Fragmenter af Catalog, som fra den Tid ere forhaanden, dertil ere utilstrækkelige. I Aaret 1823 er af Skolens forrige Rector besørget en fuldstændig Fortegnelse over Skolens Bøger. Bibliotheket udgjør for Tiden over 3000 Bind, hvoriblandt der vel er Adskilligt af mindre Værd og Brugbarhed, men dog og i de fleste Fag adskilligt Godt. Det forøges aarligen, efter at den Kongelige Direction ved Resolution af 2den August 1828 har bevilget at 50 Rbdlr. Sølvs til Bibliothekets Forøgelse herefter indtil videre aarligen maa anvendes.

(Ved Meddelelse af en localfyndig Mand er jeg bleven sat i stand til at give Skoleprogrammet f. A. 1831, Pag. 3, L. 20, den Berigtigelse, at Slagstrup Mark ikke hører til Slagelse Bye, men er ufri Jord, henhørende under St. Mikkels Landsogn.)

T r y k f e i l.

- Side 14, Ein. 8, December, l.: December 1716
 — 21, — 27, 1754. l.: 1755.
 — — — 28, Rbd., l.: Rldr.
 — 23, — 9, Summerne, l.: Summen
 — 31, — 3, bestribuerede, l.: distribuerede

Den offentlige Examen

Slagelse lærde Skole

for Aaret 1832

foretages i følgende Orden:

Fredag, den 14de September.

- Kl. 9 — 1 (IV, III og II Kl. Latinsk Stil.
(I Kl. Dansk Stil.
— 3 — 6 (IV, III og II Kl. Dansk Stil.
(I Kl. Latinsk Stil.

Mandag, den 17de September.

- Kl. 9 — 12 IV Kl. Latin.
— 3 — 6 — — Historie og Geographie.

Tirsdag, den 18de September.

- Kl. 9 — 12 IV Kl. Græsk.
— 3 — 6 — — Arithm. og Geometrie.
— 3 — 6 II og I Kl. Regneprove.

Onsdag, den 19de September.

- Kl. 9 — 10½ IV Kl. Fransk.
— 10½ — 12 — — Lydsk.
— 3 — 6 I — Historie og Geographie.
— 3 — 6 IV og III Kl. Arithmetisk og geometrisk Udarbeidelse

Torsdag, den 20de September.

Kl. 9	— 11	IV	Kl. Hebraisk
— 11	— 1	—	— Dansk
— 3	— 4	IV	— Latinsk Grammatik
— 4	— 6	—	— Religion.

Freitag, den 21de September.

Kl. 9	— 11	I	Kl. Latin.
— 11	— 1	—	— Dansk.
— 3	— 5	II	— Historie og Geographie
— 5	— 6	—	— Dansk

Løverdag, den 22de September.

Kl. 9	— 12	III	Kl. Historie og Geographie
— 3	— 4½	II	— Fransk
— 4½	— 6	—	— Tydsk

Mandag, den 24de September.

Kl. 9	— 10½	I	Kl. Religion
— 10½	— 12	—	— Geometrie
— 3	— 5	III	— Tydsk
— 5	— 6	—	— Latinsk Grammatik.

Tirsdag, den 25de September.

Kl. 9	— 11	II	Kl. Religion.
— 11	— 1	—	— Græsk.
— 3	— 6.	III	— Arithm. og Geometrie.

Onsdag, den 26de September.

Kl. 9	— 11	III	Kl. Dansk
— 11	— 1	—	— Latin (Prosa)
— 3	— 5	II	— Latin
— 5	— 6	—	— Latinsk Grammatik

Torødag, den 27de September.

Kl. 9 — 11 III Kl Fransk
— 11 — 1 — — Religion
— 3 — 6 II — Arithm. og Geometri.

Fredag, den 28de September.

Kl. 9 — 10½ III Kl Hebraisk
— 10½ — 12 — — Latin (Poesie)
— 3 — 5 — — Græsk

Mandag, den 1ste October afholdes Censuren.

Tirødag, den 2den October bestemmes til
Prove for tiltrædende Disciple.

Onødag, den 3die October, foretages Trans-
location, hvorpaa Underviisningen samme Dag ta-
ger sin Begyndelse.

Til at overvære denne Examen indbydes
herved Disciplenes ærede Fædre og Børgere, samt
enhver Ynder af den videnskabelige Skoleunder-
viisning; og ønskes, at Disse, saa ofte deres
Veilighed maatte tillade det, vilde hædre og op-
muntre Skolen ved deres Nærværelse.

Efter Examen agtes følgende af Skolens
Disciple dimitterede til Universitetet:

1. Julius Carl Geerdts Schleppegrell, Søn af Hr. Major v. Schleppegrell, i Slagelse.
2. Jacob Ferdinand David, Søn af Hr. Kjøbmand F. F. David i Slagelse.
3. Alfred Helge Holstein, Søn af Hr. Kammerjunker og Consumptions-Inspecteur v. Holstein i Slagelse.
4. Simon Lauritz Vie, Søn af Hr. Kammerraad Vie til Cathrinedal.
5. Niels Johan Riis, Søn af Hr. Pastor Riis i Slagelse.

Slagelse den 3die August 1832.

Qvistgaard.

Dupl.

Indbydelseskrift

til

Den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

i September 1835.

af

J. Chr. Obistgaard,

Skolens Rector.

Slagelse.

Trykt i P. Magnus's Bogtrykkeris.

1835.

Handbuchs

III

den öffentlichen

Stelle

1833

Stelle

1833

Til Fortsættelse af de i Aaret 1831 og 1832 som Skoleprogrammer udfomne Efterretninger om Slagelse lærde Skole var og er det den nærmeste Hensigt at samle og meddele Oplysning om, hvor og i hvilke Stillinger i Stat og Kirke denne Skoles Dimittender i sin Tid have været, eller endnu ere, anbragte. Udførlige Bidrag til saadan Oplysning ere allerede samlede; men til den forønskede Fuldstændighed fattes endnu saa Meget, som tildeels kun ved et Ophold i Hovedstaden, til hvilket Omstændighederne endnu ei have givet mig Leilighed, kan være at sege, at jeg hidtil ei har kunnet begynde i den Orden, jeg maatte ønske. Imidlertid vilde jeg, for det lille Skolesamfund, hvilket jeg staaer nærmest, gjerne give de Unge Anledning til nøiere at kjende og betragte Nøgle af dem, der engang betraadte samme Grund, som de, og samlede der de Videnskabernes Elementer, ved hvis videre Bearbejdelse, Udvikling og Anvendelse de gjorde det Land Gavn og Ære, i hvis Skjød de vare opfostrede.

Et Dødsfald, som tildrog sig i Esteraaret 1833, gav min Tanke et stærkt Stød i denne Retning. Doc

tor og Professor Theologiæ Jens Møller, een af Danmarks yndede og agtede Lærde, en Mand, hvem mange af Fædrelandets Theologer mindes som academisk Lærer, og mindes ham med Skjønsonhed, en Mand, som desuden ved sin utrættelige fleersidige Driftighed som Skribent ei alene har vundet et fordeelagtigt Bekjendtskab og et hæderligt Navn hos den danske Litteraturs Elskere i flere Klasser, men hvis Eftermæle længe vil staae agtet og elsket i hans Skrifter, blev i sin kraftigste Alder og midt i sin fyldevirksomhed kaldet bort fra de mange Udkast, han endnu havde gjort til fra sin Side at udbrede christelig og videnskabelig Aand og Dplysning. I blandt hans historiske Meddelelser staaer hans i Aaret 1817 i theologisk Bibliothek 12te Bind udgivne Beskrivelse over Biskop Balles Levnet og Fortjenester ingenlunde nederst. Den Mand, han beskrev, var saa mærkelig i den theologiske Verden, at han fortjente et Mindesmærke, som Tiden ikke kunde forælde, og som ei blot hvilede paa hans Gravsted, men stod tilgængeligt og talende paa mange Steder i Danmark og flere Lande. Jens Møller satte ham dette Minde, og det skal vel ikke feile, at Mange, i Erkjendelsen af den Varme, den Kjærlighed og den Sandhed, med hvilken det blev sat, følede sig dragne med Høiagtelse til ham, som satte det, og fandt, at den Dmtalte og den Talende her vare hinanden værdige. Mig faldt den Tanke ofte ind ved Læsningen af Jens Møllers Biographier saavel over Balle, som over Andre: „Gode Møller! der bør og findes Nogen, som engang skriver Dit Levnetsløb“. At dette Løb saa snart skulde være endt,

tænkte jeg dog ikke. Han bode, og en Bennehaand har allerede reist hans Minde iblandt os, et Minde, som desuden bevares hos saa Mange. Men i det nu baade Valle og Møller ere Fostersønner af Elagelse Skole, kan det jo og være denne Fostermoder kjert at nævne dem for sine nuværende Børn — ei just af Forfængelighed, thi Skolens Navn er kun et dødt Mærke, og det Liv, som nu rører sig i Skolen, kan jo Intet tilegne sig af disse Mænds Hæder; men for at gribe enhver Leilighed til at vise den Unge, at Fromhed og Flid er en sikker Vej til Duelighed og til Hæder. Naar jeg altsaa her henplanter paa Skolens Grund en Aflægger af de Blomster, der staae paa Valles og Møllers Grave, saa seer jeg, saa godt som nogen Anden, at heri ikke er noget Originalt eller nogen literair Fortjeneste; men at Fromhedens og Flidens Vej er den menneskelige Værdigheds slagne Landevei, hvor kun Dyd og Pligt og Selvopoffrelse kræver Bompeng og erstatter dem rigeligen, det er den Overbeviisning, jeg saa gjerne seer vaft og bestyrket: og kunde jeg dertil bidrage, saa var Bidraget altid af Værdie.

Nicolai Edinger Valle er fød i Polland den 12te Oct. 1744. Hans Fader, Søren Valle, var Degn for Vesterstovs og Kappels Menigheder. Ei blot den Omstændighed, at Valles Fader var en for sin Tid og over sin Stilling lærd Mand, har uden tvivl bidraget til, at Sønnen tidligen fik Greb paa og Aand for boglige Syssler af høiere Lendents, end de,

der ialmindelighed kunne falde i Almueborns Lod, efterdi Faderen, hvis Kundskaber og Gaver strakte sig udenfor hans Embedsgrændser, søgte at anvende dem paa sin Søn, for, om mueligt, at fremhjælpe denne til et høiere Embedsmaal, end det, han selv havde naaet; skjøndt hans dristigste Planer sikkert aldrig ere stegne høiere for Synnen, end til et Præsteskald, og ingenlunde til den første Bispestol i det nordiske Twillingrige; men hvad der i vor Balles Embede som Præst og som Biskop var ham lige saa nyttigt til at gjøre de christelige Sandheder klare og kjere for Folket, som hans Kærdom til i disse samme Egenstaber at give ham den Anseelse og Vægt, hvortil Tiden trængte, og ved hvilken han under meget betænkkelige Conjuncturer soutenerede sin Standpunkt til Religionens og Kirkens Fordeel — jeg mener, hans lykkelige Popularitet — for den havde han uidentvivel sin paa Landet og i Forening med Almueungdommen tilbragte Barndom for en god Deel at takke. Religionslæreren, fra den høieste til den laveste, maa være saa godt udstyret med Kundskab og Kærdom, som han vil; i hans praktiske Virksomhed for Christendom vil Fortroelighed med Almuens Aand, og den Gave at kunne gaae ind i dens Fatteevne, være Veien, paa hvilken han bedst kommer Sjælene imøde, og Daandet, ved hvilket han sikkerst drager dem til sig.

Balle blev af sin Fader underviist hjemme indtil han var 11 Aar, da han kom i Naakstovs latinske Skole. Det var imidlertid ikke Drengens første Tilbøielighed at studere, han havde derimod en Forkjerlighed for Sævæsenet, og han har endnu i sine modne Dage

yttret, at han gjerne havde ønsket at kunne bære den blaae Kjole istedetfor den sorte *). Naar man derfor paa den ene Side maa billige, at Faderens Ønske var Sønnens Lov, hvilket, naar Ønsket er fornuftigt og billigt, man gjerne vil raade den Unge at agte paa, saa kan man paa den anden Side, af den Fremgang, Sønnen indtil sit ellefte Aar havde gjort, slutte, at han lige saa lidt har arbeidet aliena a Musis voluntate som invita Minerva. Thi ved den foreløbige Prøve i Naksbov Skole be- fandtes han allerede moden til øverste Plads i anden Lectie, og under kjerlig Veiledning af Hører Børre- bye steg han snart til tredie Lectie, igiennem hvilken hans Flid i kort Tid bragte ham. Hans Fader brev-

*) I Aaret 1801 siger han i sin Opfordring til sine Med- borgere: „Ach hvorfor blev det ikke min Lod, som det fra Ungdom af var mit Ønske, at bære den blaae Kjortel istedetfor den sorte; jeg skulde saa glædeligen være med at hilse Fjenden med dansk Torden og lære ham at brase op for retsaffen Kjerlighed til Fødeland. Men dersom I skjottede om at have en Sanger med, der i Kampens Hede quæder Liv og Barme i Hjerterne; jeg synger godt, om jeg selv skal sige, og jeg skulde synge af Hjertets hele Fylde, med inderligst Troe paa Gud, midt under Brag og Drøn, midt i Luerne, som kunde det være i Herrens Tempel“.

Ved at anføre denne Meddelelse efter Møller, kan jeg ei undlade at tillægge, at Balle sidst ud paa Af- tenen den 2den Sept. 1807, længe efter at Bombar- mentet var begyndt, gik omkring paa Kjøbenhavns Bolde, talede til og med de der staaende Bevæbnede. Den gamle Mand udtrykte from Patriotisme og ungdommeligt Mod. Jeg saae og hørte Absalon, tænkte paa Gustav Adolf og Daniel Rantzau.

verlede stadigen med ham paa Latin, og hidrog saaledes fraværende til at øve ham i dette Sprog, som i de Dage med Rette gav de lærde Skoler deres Navn. Valle var fattig, og blev underholdt af Byens godgjørende Borgere. I Aaret 1758 døde hans Fader, efter forud at have taget den Beslutning at forsætte Sønnen fra Nakskov til Slagelse Skole, deels fordi Nakskov Skole paa den Tid leed under usordeelagtige Afverlinger (formodentlig hyppige Væresskifter), deels fordi Slagelse Skole loffede den fattige Discipel ved sine betydelige Stipendier, men ubentviol især fordi Rector Rhud var bekendt som en udmærket Latiner. Denne sidste Omstændighed var det og, som fremfor Alt tiltalte den faderløse fjortenaarige Valle, saa at han fulgte den for ham af Faderen fattede Beslutning, og drog med sin Moders Samtykke til Slagelse. Hans udvortes Udstyr til denne Reise og til at etablere sig i en fremmed Bye var foruden de Klæder, han bar, et hæderligt testimonium vitæ fra Rectoren i Nakskov og halvottende Rigsdaler. I sin egen haandskrevne Levnetsbeskrivelse omtaler han med Taknemmelighed en Skipper, der førte ham gratis med paa sit Fartoi fra Nakskov til Nyborg *). Fra Nyborg, for

*) At gjøre godt i Guds Navn har allerede sin Løn i sig selv, om det endog ei altid lønner sig ved synlige Frugter. Dersom denne Skipper har levet noget længe, og lagt Mærke til, hvad Valle omsider blev, maa det have frydet ham engang at have fortjent den faderløse Drengs Betsignelse. — Jeg mindes her, at en fattig Indsibberens Søn i Jylland engang tiggede sig igjennem Landet for at komme til Aalborg i Latinskole. Paa denne sin Reise, som kun det barndommelige lette Sind og de

tæller Møller, gif han for een af sine sidste Dalere over til Korsøer, og derfra lagde han tilfods Beien til Slagelse tilbage. Saa ene, saa fremmed, saa fattig, kom Nicolai Edinger til denne Bye; og saa ofte han siden som Biskop har passeret Beien imellem Slagelse og Korsøer, er det let at forestille sig, hvilke Følelser der have rørt sig i hans fromme og sjenksomme Sjæl, der sikkert hylde den pauliniske Beskjendelse: „Al Guds Naade er jeg, hvad jeg er“. I Slagelse Skoles Protokol er af Rector Rhud om ham antegnet følgende:

Nicolai Edinger Balle.

Fød 1713 *), Faderen har været Degn i Lolland for Westenskov og Capel Menigheder. Var død, Moderen, som lever i Enkestand i Nakskov i Lolland, har sat ham i Skolen, hvor han havde testimonium fra Rector i Nakskov, meget berømmelig, og Caution fra Sr. Johum Fers Top, Klokker og Catechet

Billeder, Haabet tegner, kunde gjøre overkommelig, kom han til Liimfjorden, og i Fortvivlelse over den lange Wei, han skulde gjøre for at komme udenom den, gif han grædende ved Stranden. Her møder ham en Bonde, som eiede en Baad, og denne sætter af Medlidenhed Drengen over Fjorden, som paa dette Sted er omtrent 4 Miil bred. Gud vilde, at den lille Bagabond kom lykkelig i Aalborg Skole og lykkelig derfra, blev omsider Præst i det Sogn, hvor hans ædelmodige Skipper boede, fandt ham levende, men gammel og svag, og havde den Fornøielse at gjøre ham godt til hans Død. (Matth. 10, 41. 42. Ebr. 13, 2.)

*) Hertil er i sin Tid med Biskoppens egen Haand noteret: „NB. 1743 skal være 1744 d. 12te October.“

i Nakstov, at han skulde absolvere sit cursum academicum *). Han havde lært Theol. cateches., af Hist. univ. 7 periodos, hist. sacræ, 4 monarchiarum et patriæ. Ex novo Test. 4 Ev. et acta Ap. 3 Libr. Curtii, 2 Virg., Corn. Nepos, Fabulæ Phædri.

Stipendier nød

han til St.

Hansdag 1760

ialt 31 Rd. 2 Mk., modt. 18, opl. 13 Rd. 2 Mk.

— til St.

Hansdag 1761

ialt 43 — — modt. 24, opl. 19 — —

— til St.

Hansdag 1762

ialt 69 — 2 — modt. 24, opl. 45 — 2 —

143 Rd. 4 Mk. 66 77 Rd. 4 Mk.

Dimitteret St. Hansdag 1762.

I hvilket Aar, eller hvad Tid paa Aaret Valles kom i Slagelse Skole, er i Skoleprotokollen ikke noteret; men at det er skeet i Aaret 1759, er klart deraf, at en Hausbild er indtegnet nærmest foran ham, og en Skov nærmest efter ham, begge i Aaret 1759. Valles Skoletid i Slagelse er altsaa tre Aar, og disse tilbragte han i øverste Lectie under Rector Mag. R h u d og Conrector Mag. B o r c h, hvis Duelig-

*) En saadan Caution seer jeg noteret for de Allerfleste af dem, som i Rhuds og Woldikes Tid ere optagne i Skolen. Si at spilbe Skolens Stipendier paa Subjecter, for hvilke de ikke vare til, er vistnok en gylbig Grund til saadan Forsigtighed. Men meget ofte er dette Løfte ikke fyldestgjort; og det blev altid lige betænkeligt at give og at tage en saadan Caution, naar den ellers skulde have nogen Betydning.

hed som Lærere den brave og lærvillige Yngling vidste at benytte, uden at lade sig henrive af den Uorden, som Møller mener allerede paa den Tid at have fundet Sted, som en Følge af Rhuds svagelige Godmodighed, hvilken omsider bragte Skolens Anseelse meget i Forfald. „For Disciple, som Valle“, siger Møller med Sandhed, „er al Tugt overflødig; ham smittede Tidens Raahed lige saa lidt som dens slette Sæder, imod hvilke hans vedholdende Flid sikrede ham. Denne har jeg hørt meget berømme af adskillige Præster, som havde gaaet i Skole med ham, om ellers noget saadant Vidnesbyrd gjøres behov“. Der er heller ingen Tvivl om, at det var Valles stadige og vel rettede Flid, mere end just aldeles eminent Eversner, der gjorde ham til den elskelige og haabefulde Yngling, og senere til den dygtige Mand. Maatte et saadant Forbillede altid tiltale de Unge paa Skoleveien!

De Stipendier, Valle nød i Slagelse Skole, løbe egentligen ikke høit, hvilket tildeels maa forklares af den korte Tid, i hvilken han var der, skjøndt det erfares, at Andre i lige Tid have faaet Mere. Om sine Vilkaar i Slagelse udtrykker han sig i sine ældre Dage saaledes: „Skjøndt blottet for al Formue, savnede jeg dog ikke nødtørftigt Udkomme, fremhjulpen i Særdeleshed af ædle Borgere, som aabnede mig fri Udgang til deres Bord, skaffede mig Huuslye og sørgede for mine øvrige Fornødenheder. Deres Minde, en Hausbils, en Strandes, en Wildgaard, en Wahls, en Hochlands, skal stedse være mig

helligt og dyrebart *). Min brave Rector R h u b var en herlig Latiner. Jeg lærte her baade at tale og skrive med Færdighed **). Min Conrector, den rebelige Magister B o r c h, nedlagde hos mig saa god Grund i det Hebraiske, at jeg kunde vejlede mine Meddisciple til Baade for mig selv i meer end een Henseende“.

Forinden vi ledsage Valle fra Slagelse Skole, er det interessant at spore den Barme og Erkjendtlighed, med hvilken han senere, som Skolens Dyrighed, erindrede, at han engang var dens Discipel. Fire Gange har han i sin Embedstid, som Biskop, visiteret Skolen, og hver Gang tegnet i Skolens Protokol. Den første Gang, den 12te Juli 1781, har han først noteret, i hvad Orden, paa hvad Maade og med hvad Udfald den foretagne Prøve foregik; dernæst udtaler han sin Glæde over at finde sine to gamle elskede Lærere, Mag. B o r c h endnu i sin Function, og Rector Mag. R h u b i hæderligt Otium. Derefter slutter han saaledes: „At jeg haver været en lykkelig Discipel un-

*) Den Skik at gjøre vel imod fattige Skoledisciple vedligeholder sig endnu i Slagelse, og jeg har i 16 Aar lagt Mærke til flere Exempler derpaa.

***) Under de i hiin Tid bestaaende Skolevilkkaar maatte det latinske Sprog nødvendigvis vorde fortrinligen indøvet, da de allersleste Præcepta lærtes af latinske Lærebøger. Ifølge de Love, som tidligere gjaldt for Skolens Kostgængere i Hospitalet, skulde nemlig en Discipel straffes, om han i Skolen eller udenfor talte Dansk med Meddisciple. Der anvendtes altsaa i de Tider mere for det latinske Sprog, end man endog nu er istand til at anvende for Modersmaalet. Tiden har fundet dette at være et Misforhold.

der saa brave Lærere i denne gode Skole, skal ihu-
kommes med sønlig Taknemmelighed indtil mit sidste
Aandedræt.

Dr. Nicolai Edinger Valle *),
Bisshop i Sjælland."

*) Denne Skjønksomhed hos Valle gjør vistnok Skolen Dre,
men ham selv ikke mindre. Den er nemlig en meget na-
turlig og ædel Modgift imod den Forbringsaand, til
hvilken Mange ellers saa let kunne fristes. Skal Skoles
arbeidet af den Unge ansees for Tvang, Glib for Noget
man for Skolens Skyld maa øve, Statens igjennem Skolens
Haand flydende Belgjerninger som blot Skyldighed, Uni-
versitetetslivet, for saavidt, som der skal arbeides No-
get, som en Skjærstid, Forfremmelse og Befordring som
blot Fortjeneste, saa komme Staten og dens videnskabe-
lige Alumner aldrig rigtig til at forstaae hinanden.
Hvor betydelige de Kræfter ere, Staten opoffrer for den
Unge, allerede inden han bliver Student, er maaskee ei
altid saa indlysende for enhver Paagjeldende, som det
kunde være. Tager man til Exempel en lærd Skole i
en af Provindsstjebstæderne, saa er Discipelantallet i
Gjennemsnit omtrent 45. Naar nu beregnes, at Nogle,
stundom Mange, gaae ud fra Skolebanen og ind paa
andre Veie, for hvilke det lærde Skolevæsen, som saa-
dant, ikke er eller kan være anlagt, saa kan det antages,
at Dimittenderne fra en saadan Skole det ene Aar med
det andet ville blive Dre, i det Høieste Fire. Ere nu en
saadan Skoles faste Udgifter (Lys og Brænde, som Dis-
ciplene betale, fraregnet) aarligen omtrent 6000 Rbd.
Solv, til hvilket Beløb Pensioner, Renter
af Bygningsværdien, Skatter, Reparationer m. v. sikkert
paa de fleste Steder opløbe, saa koster enhver Student
fra Provindsernes Skoler, inden han ved Universitetet
vorder indstreven, Staten 1500 à 2000 Rbd. Solv, alt-
saa omtrent 200 Rbd. Solv for hvert Skoleaar, om han

Balle visiterede Slagelse Skole anden Gang den 1ste Aug. 1789, og erklærede sig tilfreds med de givne Prøver, samt glædede sig over endnu at finde sin gamle elskede Lærer, Conrector Mag. Borch, i Virksomhed. Ved hans tredie Bisittats den 5te Oct. 1796 havde Mag. Borch, i Forening med Rector Prof. Wøldike og de øvrige Lærere, foranstaltet Skolen pyntet og om Aftenen illumineret, samt en Grotte og Pyramide anbragt, ved hvilken Leilighed her til Ære for Skolens hædrede Fostersøn blev under smukt Musik affungen en Ode i Skolens Navn, forfattet af Jens Møller, som da var Discipel i Skolen. Balle erklærer i Skoleprotokollen, at denne Høitidelighed inderligen rørte ham, at han i en kort Taksigelsestale tilkjendegav sine Følelser, og tilføier: „Jeg forbeholder mig at vise Taknemmelighed i Gjerning, hvortil Gud vilde unde mig sin Naade og Betsignelse“. At denne Mandens Ytring var mere end et Udtryk af Diebliffets Indtryk, erfarede Jens Møller, da han Aaret efter var bleven Student, idet Bisoppen lod

endog aldeles intet Beneficium har nydt, og saaledes maaste mener, at han i denne Henseende er Staten Intet skyldig. Jeg veed nok, at man ikke skal anslaae den unge tilkommende videnskabelige Statsborger i Penge ligesom et andet Dyr; men man bør ikke overse den Omstændighed, at Pengekraft er en nødvendig Betingelse for Mueligheden af hans Dannelse, og at Staten her just rækker Forældre og Forsørgere en ret kraftig Haand, og fortjener derved den Unges alvorligste Skjønksomhed og hans Taknemmelighed som hans anden Moder, og har en høi og hellig Fordring paa al den Kraft og Dygtighed, han som Mand kan ubvilke.

hans Logis opsørge, og indbød ham en Søndag til sit Bord. Møller bekjender, at denne Ere var stor i hans Dine og virkede stærkt ind paa hans academiske Udsærd; og det vil ikke feile, at til enhver Tid, naar Ting, Omstændigheder og Forholde betragtes for hvad de virkelig er, maa en saadan Aarsag have en saadan Virkning. Ved at tage denne Tanke ligefrem, seer man det Dufte saare naturligen fremgaae, at de Unge altid maatte betragte Tid, Omstændigheder og Forholde for hvad de virkelig er, for saaledes at gjøre saadanne Aarsager muelige og saadanne Følger virkelige. 1802, den 25de Mai visiterede Balle fjerde og sidste Gang Slagelse Skole. Ligesom han forrige Gang havde lagt Mærke til Jens Møller, saaledes nævner han denne Gang med særdeles Udmærkelse: Molbech, Bonnier, Brinch, Scheel, Ingemann, Grüner, Pedersen. Rector Wøldike var da for det Meste sengeliggende af en langvarig Sygdom, og hans Adjunct (Wihusen) nyligen udnævnt.

Møller siger, at Balle ved sin Dimission bragte et saa betydeligt Stipendieoplag med sig, at han deraf kunde leve nogen Tid i Kjøbenhavn. Hertil kan kun bemærkes, at Dplaget af Balles Stipendier, ifølge Skoleprotokollen, har været 77 Rd. 4 Mk., af hvilket Beløb dog sikkert en Deel er medgaaet til Klæder og andet Udstyr for Studenterlivet, saa at hans contante Pengesumme neppe kan have været betydelig. Men da en Students tarvelige Dphold i Kjøbenhavn i Aaret 1762 o. f. har kunnet havees paa lempeligere Bilskaar end i vore Dage, har Møller i Grunden Ret,

at Balle ved sine Stipendier for nogen Tid kunde være sikker for Trang i Kjøbenhavn, og var saaledes ogsaa i oeconomist Henseende lykkeligere, da han drog fra Slagelse, end da han vandrede dertil, saa at den fromme og sølsomme Yngling vist ei har forsømt at gjøre en opmuntrende Sammenligning imellem sin Reise i Aaret 1759 og sin Dimissionsreise, eller at stjonne paa, at Gud forstaaer at vække Hjelp for Faderløse.

Ved Examen artium erholdt Balle, som man jo maatte vente, lutter gode Characterer, og vandt megen Yndest hos de daværende academiske Lærere i det philosophiske Facultet, hvis Forelæsninger han hørte. Efter 8 Maaneders Forberedelse tog han Examen philosophicum, og blev Baccalaureus. At vorde Præst, var en Attraae, Balle allerede tidligt havde næret, efterat hans Bestemmelse var bleven den at studere. Denne Attraae var sikkert vaft og understøttet af den brave og omhyggelige Fader. Den geistlige Bane nød paa den Tid det Held, at det Hæderlige, som opfylder og omgiver den, var mere almeenerkjendt, end det senere til enhver Tid har været, og naar de høiere Statsembeder og Lærerposterne ved Universitetet og Latinskolerne undtages, var den og det almindeligste Maal, til hvilket en videnskabelig Forberedelse i hine Tider ledede. Imidlertid indsaae Balle allerede da, at en Theolog uden classisf Lærdom er ligesom eenarmet eller eenøiet*); dog synes

*) Denne samme Erkjendelse udtrykte han i sin 1768 i Leipzig skrevne Afhandling, de causis præcipuis errorum in religione, hvor han siger: „Florentibus litteris, religionem florere; extinctis istis,

her den Forkjærlighed for Latin og Hebraisk, han i Skolen havde fattet, at have ledet ham meest; thi Møller tør kun slutningsviis antage, at han i det græske Sprog maa have hørt Professor Muntze, som anvendte sin Lærdom i den græske Philologie til det nye Testaments Oplysning. Paa den Tid vare Prof. Eloqvæntiæ J. P. Ancher sen og Prof. lingv. orientt. Joh. Chr. Kall udmærkede Docenter, den Første i den latinske, den Sidste i den hebraiske Philologie. Skjøndt Balle ved Professorernes paa hans Duellighed og Fliid grundede Yndest tidligen vandt academiske Beneficier, saasom Communitetet og Regentsen tilligemed et Par mindre Stipendier, samt ved Biskop Harboes Gunst Stipend. Clementinum, maatte han dog, i Betragtning af sit tarvelige Udkomme, for en Deel indskrænke sine philosophiske Studier, og holde sig nærmest til Theologien, for saasnart mueligt at fuldende sit academiske Cours. I Aaret 1765 tog han theologisk Embedseramen, og blev erklæret *Laudabilis cum distinctione*. At en saadan Character for theologisk Examen i hiin Tid ikke hørte til Dagens Orden, oplyses derved, at af 130, som i eet Aar underkastede sig denne Examen, erholdt kun 15 Laud., derimod 26 *Haud ill.* og 89 *Non cont.* For Befordring var maaskee Examens-Characteren ikke af den Betydning, som den

corrumpi etiam hanc, imo deleri." For denne Afhandling tilbød Ernesti ham Magistergraden ved Universitetet i Leipzig; men Consistoriet i Kjøbenhavn decreterede ham for dette Skrift den samme Værdighed her hjemme.

burde være; og dersom Mængden da blot tænkte paa at komme, som det hedder, i Kjølen: saa lader det sig forklare, at Mange ei tog sig det nærmere med Vidensskaben, end til et noisomt Huusbehov.

I det Aar Balle blev theologisk Candidat, bøde hans Moder, Margrethe Dorothea Mundt, om hvem han sagde: „Efter hende har jeg arvet den Godmodighed, man hjerligen tilskriver mig“, men efter hende meente han og at have arvet det Hang til Melancholie, med hvilket han saa meget maatte kæmpe. I Sommeren 1766 holdt han sin Dimissprædiken med heldigt Udfald, og samme Aar holdt han, ifølge sin Forpligtelse som Regentstianer, en Disputats, der handlede de genuino sensu dicti I Joh. 5, 16. Ved denne Disputats uviklede han en saadan Færdighed i at tale Latin, at hans Belynder, Dr. Holm, foreslog ham en Udenlandsreise, og tilveiebragte ham de dertil fornødne Stipendier. Han reiste i Efteraaret 1766, og Møller har af hans Stambog meddeelt os nogle af de Sentenser, i hvilke nogle af hans kjøbenhavnske Belyndere tiltalte ham deres Afsted.

Cramer: Pietas ad omnia utilis est.

Holm: εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς κατ' ἡμῶν;

Harboe: εἷνος ἔστι χρεία.

Kall: Fac ea, quæ moriens facta fuisse velis!

Thorlacius: Pietati fortuna famuletur.

Balle valgte Leipzig, deels maaskee fordi Cramer, som var en Sachser, der havde studeret og raadet ham at drage dithen, men meest fordi dette Uni-

versitet paa den Tid ansaaes at staae fuldkomment saa høit, som nogen af dets Søstre i det nordlige Tydskland. Han hørte her Ernesti, hvem vi kjende af hans Skrifter som Humanist og Theolog, Gellert som Moralist og praktisk Veileder i det tydske Sprog, som beundrede de Danstes Nemme til at lære fremmede Sprog*), og hvem Balle tilskrev, at han siden kunde prædike, tale og skrive lige saa godt paa Tydsk, som paa Dansk.

I Aaret 1767 fik Balle, ved Ernestis og Gellerts Indest, Tilladelse til at holde den saakaldte Qvaterber-Tale i Paulinerkirken, hvilket foranledigede, at Ernesti opmuntrede ham til at uddanne sig for Cathederet. Balles Hovedstudium var jo egentligen ikke herfra afvigende, og han kunde følgerigen føie sin lærde Belynder, og tænke paa Professorens uden at tilsidesætte Præsten. Foruden Ernesti og Gellert kjendte Balle ogsaa Morus, Crusius, Joh. F. Bahrdt og Fischer.

*) Rigtig nok synes Erfaring at godtgjøre, at Folk med et dannet Sproggehør finde, at det oftere lykkes en indfødt Dansk at tale Tydsk rigtigt, end en indfødt Tydsk at tale rigtigt Dansk. Men hvad det angaaer, at Gellert har fundet de Danstes Nemme i denne Henseende saa fortrinligt, saa er det at bemærke, at hvad Jac. Baden og Balle, hvem Møller nævner som dem, der fra den Side have vaakt Gellerts Forundring, gjorde, kunne eller ville vel ei alle Danste gjøre; og da det gjerne er, og billigen maa være Nogle af de Bedre, der have den Lykke at gjøre videnskabelige Udenlandsreiser, saa tør man her ikke sige: Ex uno, aut paucis, disce omnes.

I Foraaret 1769 forlob han Leipzig, ved hvilken Keilighed Ernesti skrev i hans Stambog: ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ; og Gellert: Vividum ingenium perpetua vitæ innocentia, salubre vero corpus hilaris frugalitatis præsidio facile tuemur; Μοῦσ: Το μὴ καλῶς λεγεῖν οὐ μόνον εἰς αὐτο τῆτο πλημμελες, ἀλλὰ καὶ κακὸν τι ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς.

Det herlige Omdømme, Balle havde erhvervet sig i Leipzig, banede ham en sønselig Bei til ogsaa at besøge Göttingen, hvor Theologie og Kirkehistorie havde Lærere, hvis Navne kunde vinke den Læres begjærlige. Grev Reventlov henvendte sig til Cramer med Anmodning at skaffe sig en tydsk Hovmester til sine Sønner, som skulde til Göttingen. Cramer skrev herom til Gellert, og denne svarede, at han iblandt de tydske Studerende i Leipzig Ingen kjendte, der i enhver Henseende var saa dueelig, som den danske Balle. Denne Erklæring og Cramers Anbefaling bestemte Grevens Valg, og Balle reiste da hjem for at hente sine utte Grever, med hvilke han i Juli Maaned 1769 reiste til Göttingen. De for de unge Grevers Bestemmelse passende Forelæsninger benyttede nu ogsaa Balle, for en Deel som Repetent for sine Myndlinger; men her ved vandt han da og i Lovkyndighed, Mathematisk og Statsvidenskab en Indsigt, som han paa sin philosophiske og theologiske Bei venteligen ellers ikke havde søgt, men som det sikkert ved mangen Keilighed har gavnet og glædet ham at have erhvervet. Tilligemed Balle studerede flere Danske i Göttingen.

gen, nemlig Lorenz Ancher, Claus Frees Hornemann, Herm. Treschow og F. G. Sporon. Ved sin ægte og elegante Latinitet indyndede Balle sig hos Heyne, og ved sin Interesse for Kirkehistorien hos Walch. Møller mener, at han mindre holdt sig til Michaelis, fordi dennes Forelæsninger stundom vare noget vel snaksomme og spøgende. En Maneer, rigtignok, som paa Cathedralen kan gaae for vidt. Da Balles Ven, Lorenz Ancher, i Maaret 1770 disputerede for Magistergraden, opponerede Balle imod ham; og ogsaa her vandt hans latinske Talefærdighed et saadant Bifald hos de tilstedeværende Professorer og selv hos Heyne, at de i Forening anbefalede ham til Universitetets Curator, som strax tilbød ham Plads i det theologiske Seminarium, som Reperent med 200 Daler aarlig Løn og Lovte om Professorat i Liden. Balle havde bestemt sig for at modtage Tilbudet, og derfor søgt og faaet Entledigelse fra sin Hovmesterpost. Men Kjerlighed og Taknemmelighed holdt ham til Danmark, og Pligt bød ham at erhverve Tilladelse til at træde i fremmed Tjeneste. Paa hans Ansøgning svarede man ham, at Fædrelandet havde den nærmeste Fordring paa ham, og at et Decanat paa Communitetet og en Plads paa Borchs Collegium stod ham aaben. Balle drog altsaa hjem til Danmark for der at udvikle Frugten af sin i Hjemmet og i Udlandet erhvervede Duelighed. Møller siger: „Harde Balle modtaget den ham i Göttingen tilbudne Ansættelse, vilde han uden tvivl der, paa Europas første Høiskole, være bleven en langt navnku-

gere Theolog, end han i det lille affbøsliggende Danmark kunde blive; men den danske Kirke skulde da ei have høstet de store Frugter af hans Lærdom, Nidkjerhed og Arbeidsomhed." Dette er vel sandt; men hvad Indskydelse Balle som Professor i Göttingen kunde have havt eller faaet paa den theologiske Lands Sving og Udvikling i Tyskland, kan Ingen vide; derimod synes Ingen at kunne tvivle om, at han just tjente Danmark i en Periode, i hvilken dette ei uden Savn kunde have undværet en saadan Mand. Thi vel fattedes det ikke Danmark i hiin Tid paa lærde Theologer; men den Landsretning, der da i Danmark var fornøden som Værn imod Overraskelse af det Nye og Piquante, der deels i en aldeles excentristisk Charakter, deels i en utidig og lidet beskedent Rationalisme ofte under en skuffende Farve producerede sig, den var hos Nogle af disse Lærde ikke saa kjendelig, som hos Balle, og hos Andre var den blottet for den Kraft, uden hvilken den ikke kunde gjøre sig gjeldende*).

I omtrent 1½ Aar var Balle i Göttingen, og hans Minde var der kjerligt opbevaret hos Walch og Heyne, hvilket hans Landsmænd, som senere have besøgt Göttingen, have vidnet. Ved Afskeden skrev Walch i Balle's Stambog: *πρεπον ἐστὶ μὴ μόνον χριστιανὸς καλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ εἶναι*; Heyne: „Nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referre, recteque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petere“; Gatterer:

*) Afstillede Lærdes Breve til Balle vidne tydeligen herom.

„Ars longa, vita brevis. Ergo compendia viæ
qværenda, ita fiet ars brevis, vita longa.“

Den Periode, i hvilken *Balle* opholdt sig i *Leipzig* og *Göttingen*, var saa mærkelig i *Theologiens* Historie, at den for ham maatte være i høi Grad interessant. Det Lys, *Philosophien* kastede ind i de bibelske Verdomme, og den Magt, *Philologien* vidste at tilvende sig paa *Eregesen* af de hellige Skrifter, medførte en Bevægelse, under hvilken Udskilligt af det Eldre, som uidentivl og var alt for indskrænket afpælet, maatte rystes og udvide sig. Men da galdt det og om, at denne Udvidelse ikke maatte give Rum for uægte og heterogene Stoffer, og at man kunde bruge det Nye uden at tilside sætte det af det Gamle, som *Jugen* kan undvære. Opgaven var ikke let; men det synes, som *Balle* heldigen har løst den, saaledes som den paa den Tid kunde løses. Hvad han hos *Holm* og *Cramer* havde opsamlet i *Hjemmet*, og ved Skrifter af *Pontoppidan*, *Goiske* og *Guldberg* indskærpet og stadfæstet, var saa beslægtet med hans individuelle theologiske Natur, at det under de friere Studier kun kunde forædles, men ikke forstyrres eller udsettes. Hvor betænksomt han imidlertid allerede den Gang dømte i Henseende til det i visse theologiske Materier saa vigtige Maadehold, skjønnes iblandt Andet af det Sted i hans *Magisterdisputats*, hvor han siger: *Multo sane melius religioni esset consultum, si homines vulgo in rerum difficiliorum investigatione moderatiores, minusque de iis solliciti essent, in quibus cognoscendis nulla quidem*

magnopere est utilitas, maximum vero damnum, si erratum fuerit, enasci potest.

Efter Hjemkomsten til Danmark læste Balle i Winterhalvaaret 1770—71 over Kirkehistorien og det latinske Sprog, og opfyldte derved saavel som ved sin Disputats „de methodo Historiæ dogmatum conscribendæ“ de Forventninger, han havde vaakt om sig. Lurdborf, Guldberg, Suhm og Harboe bleve hans Belyndere, og Guldberg ansaae det for sin Pligt, at anvende sin Indflydelse hos Enkedronning Juliane Marie til hans Fordeel. Men om Balle ved sin Hjemkomst fandt Tonen ved Hoffet eller i Hovedstaden anderledes, end den før havde været, og end han kunde ønske, eller om andre Aarsager bestemte ham til at omkifte Cathederet med Prædikestolen —; nok, han søgte Præstekald, og samme Dag, som Guldberg havde anbefalet ham til Enkedronningen tilfaldt vorde Hovmester for hendes Pagar, blev han udnævnt til Sognepræst for Kjettrup og Gjøtrup i Aalborg Stift. Synderligt nok er det, om Balle skulde have ladet Guldberg uvidende om, at han søgte Præsteembede; men smukt er det i alt Fald, at han ei vilde have en Stormands Gunst at takke for denne Befordring, og ei mindre smukt af Guldberg, at han alligevel søgte at tilvende Balle Enkedronningens Raade, hvilken han, som Møller udtrykker sig, saae, at han ved anden Leilighed kunde behøve. Efter hans Foranstaltning kom Balle inden sin Afreise til at prædike for Enkedronningen og Arveprindsen paa Fredensborg, ved hvilken Leilighed han erhvervede sig i høi Grad Begges Bevaagenhed, og Guldberg saae saaledes sin

Man indledet, og kunde, naar D.ustændighederne
 isøvrigt medførte det, virke til at faae sin virkelig
 værdige Yndling dragen i Lyset. Det testimonium
 publicum, som Universitetet meddeelte ham, da han
 gif over i Kirkenes Tjeneste, slutter saaledes: Et vere
 qvi talem se jam tum ostenderat, et porro semper
 theologiae strenuam navavit operam: quantum eum
 esse nunc putas, et quam præclaris augmentis
 eruditionem suam per quinquennium integram
 amplificavisse? Ergo lætamur quidem sane, quod
 vocatus nunc sit Vir Clarissimus ad curam eccle-
 siae, cui talem hunc æque doctum et probum pa-
 storem gratulamur: simul autem optamus, ut is
 aliquando retrahatur in lucem academicam, ubi
 poterunt eximia dotes ejus exsplendescere magis
 et publico magis prodesse. Cum hoc voto dimit-
 timus Virum etc. etc.

Datum 27 Junii 1771.

Universitetets Dufte, at Valle maatte drages
 tilbage til det academiske Lys, blev snart opfyldt;
 thi han indviedes til Præst den 21de August 1771,
 og hans Bestalling til Professor er underskrevet den
 20de Marts 1772. Den Forandring, som ved Hof-
 fet og Sagernes Bestyrelse foregik i den Tid, Valle
 var Præst, har uden Tvivl havt Deel i, at han kun
 var det i saa kort Tid; at denne imidlertid ei var
 frugtesløs i hans Kreds, lader sig med Tilfredshed
 slutte af hans sande præstelige Aand, og han vidner
 selv, at han med megen Guds Velsignelse har hos
 sine tvende Menigheder forrettet sit Embede. Men
 ei blot for Valles egentlige Embedskreds har hans

forte præstelige Virksomhed været til Betsignelse; hans præstelige Erfarenhed, i hvor kort den end blev i denne hans Stilling, har upaatvivleligen virket heldigen til at give ham det Blik ind i Præsteliivets Fordringer og Forholde, hvilket han siden som Biskop med Klogskab og Alvor og Mildhed anvendte. Overhovedet skal man neppe feile ved at antage det for saare godt, at en Biskop paa sin egen tidligere Embedsbane har havt Anledning til noie at kjende, hvad han senere skal lede og bedømme. Den Post, Balle ifølge sin Bokation af 20de Marts 1772 tiltraadte, var det ved Gramers Forslyttelse til Superintendent i Lybeck ledigt blevne theologiske Professorat. I Mai 1773 holdt han sin Disertation pro loco af Indhold: de inspiratione librorum sacrorum, og saavel denne Afhandling, som hans kort i Forveien udgivne Program de criteriis libri canonici, samt hans Fortale til Gellerts moralske Forelæsninger: „Om Forbindelsen imellem Troens Sandheder og Migternes Lære under den offentlige Underviisning paa Prædikestolen“ synes med Foie at burde have beskyttet ham imod den Mistanke, hans gamle Belynder, den strænge og egenstændige Holm, lod falde paa hans Orthodorie. Da der nemlig i Aaret 1774, i Anledning af Arveprindsens Formæling, var betydelig Promotion ved Universitetet, blev Balle Doctor Theologiæ efter at have forsvaret sin Disertation: de imagine Dei, secundum scripturam. Imod denne Afhandling havde Professor Hübner, som disputerede ex auditorio, kun den Indvending at gjøre, at Balle havde forseet sig imod sine Opponenters,

ved at skrive en feilsfri Disputats. Men da Creationen skulde gaae for sig, vægrede Holm sig ved at forrette den; og da der just paa den Tid ei havde flere Doctores theologiæ i Facultetet end Holm, maatte man fra Norge forskrive en Doctor, nemlig Biskop Hagerup, til at forrette Ceremonien. Om Holm ved denne Bægning har villet vise sine Colleger i Facultetet, at han var Doctor og de ikke, eller om hans Utilfredshed med hans unge Collegas virkelige Glorie eller formeentlige Heterodoxie har været hans Bevæggrund, lader sig neppe oplyse; men Møller forsikkrer, at det var et almindeligt Sagn, at Holm reent ud skal have erklæret: „Jeg vil ikke lægge min Haand paa den Kjætter.“

En mere notorisk Grund til Holms Misfornoielse med Balle laae imidlertid deri, at den Sidste understøttede de af Guldberg udkastede Planer til en Reform af Communitetet. Denne Stiftelse var af Kong Frederik den Anden oprettet for fattige og skikkelige theologiske Studenter, og Guldberg vilde, at ogsaa Jurister og Medicinere skulde nyde Godt deraf. Holm derimod vilde eller kunde ikke begribe, at Omstændigheder, som, da Fundatsen blev givet, laae udenfor Fundators fra Datidens Vilkaar udgaaende Synskreds, senere kunde gjøre en Forandring i Fundatsen selv billig og rigtig. Det er nemlig forhen bemærket, at de allerfleste Studenter, især de mindre formuende, i de ældre Tider lagde sig efter Theologien, saa at Kong Frederik den Anden paa sin Tid var besejret til udelukkende at bestemme Communitetsbeneficiet til Fordeel for Theo-

loger; men et Tidrum af henved to Aarhundreder kunde og maatte naturligen medføre, at Studerende ogsaa opoffrede sig til andre Fag, og at Saadanne, ifølge den Aand, i hvilken Beneficiet maatte ansees at være stiftet, heller ikke burde være Stedbørn. Men Holm beraabte sig stivt paa Helligheden af Fundatsens Bogstav, og gjorde Balle og Janson, som vare Medlemmer af den til at behandle Communitetsagen nedsatte Commission, af hvilken Holm selv ikke var Medlem, alvorlige Forestillinger og streng Indsigelse imod enhver Forandring. Forandringen skete alligevel, men Holm oplevede ikke dens Publication; thi først 3 Uger efter hans Død blev den nye Fundats underskrevet. At Balle glædede sig over den skete Forandring, lader sig slutte af hans Afgtelse ogsaa for den Bidskabelighed, som ikke var theologisk, og at han lovede Videnskaberne herlige Frugter af den nye Indretning, fremlyser af hans Tale ved det reformerede Communitets Indvielse 1778: *de studio litterarum nova Regiæ Communitatis constitutione amplificato.*

Som academisk Docent udbredte Balle Tid efter anden sin Virksomhed over alle Grene af den lærde Theologie med Undtagelse af det gamle Testaments Exegetik og den naturlige Theologie, angaaende hvilken sidste det vel og torde være tvivlsomt, om den egentligen bør betragtes som særskilt theologisk Disciplin. Allerede som Professor anrettede Balle Prædikeøvelser for de theologiske Studenter. Han skrev desuden Haandbøger eller Lærebøger i Apologe-

tik, Dogmatik, Moral og Kirkehistorie, foruden Commentarer over flere af det nye Testaments Bøger.

I Aaret 1774 blev Valle, uden enten at vente eller vide det, udnævnt til anden dansk Hofpræst, i hvilket Embede han, efter sin egen Forsikring, nød al den Opmuntring og Glæde hos sine Tilhørere, fra de Høieste til de Ringeste, som en rebeligssindet Sjælesørger kan ønske sig. I et af sine Skrifter: *Bei til Hæderlighed for Geistlige*, siger han derom iblandt Andet: "Til sand Ære for Hoffets Menighed maa jeg bekjende, at ikke en eneste Communicant, enten af høi eller middelmaadig Stand, haver nogen Tid ladet sig mærke med den mindste Fortrydelse derover, at ringere Personer vare antagne til Communion i deres Selskab, og annammede Sacramentet paa een Gang tilligemed dem, knælede ved deres Side, ikke sjelden ved høire, og altsaa ovenfor. Tværtimod haver ofte en blaa Ridder bøiet sine Knæe for Herren Christo, sin Frelser, ved Foden af hans Raadesbord, nedenfor en Raqvai eller en Staldkarl, og en Hofdame ved Siden af en Gemakspige. Alt Ekin af Forrang og udvortes Værdighed var gansse forsvundet. Naar det skete, at en høi Person enten af det ene eller det andet Kjon lod sig annelde til Atergang, førend nogen Anden endnu havde ladet sig tegne, var jeg saa dristig at forespørge, om det ikke maatte behage dem at udsætte deres forehavende Andagt en søie Tid, indtil Flere havde meldt sig, paa det at Christi Hensigt, som var at stifte en broderlig Samdrægtigheds Forening imellem alle sine Bekjendere, uden Forskjel paa deres udvortes Afstand

fra hverandre, desto før maatte opnaaes; og jeg var saa lykkelig, ei alene ikke at finde Modstand, men ogsaa at høre vensfabelige Forsikringer om hjerteligst Bifald og Samtykke. Nu samledes Tjeneren da med sin Herre. Hoffernes Foresatte af begge Rjøn forenede sig med de ringeste Underbetjente til at helligholde deres fælles Forløfers Ihukommelse."

I 10 Aar fungerede Valle som stadig Docent i det theologiske Facultet; men som hans Hu egentlig og især stod til Kirken, og et Landsbyepræsteskald, ifølge hvad han selv offentlig har erklæret, var det eneste Embede, han nogensinde middelbart eller umiddelbart havde søgt, saaledes vilde Omstændighederne og, at hans længste og vigtigste Embedsvirksomhed skulde worde Kirken helliget. Biskop Harboe var svagelig, Valle var almindeligen agtet, og lige saa yndet af Hoffet, som elsket af Guldberg, som etsteds i sine Breve kalder ham den fuldt sikke og ligefrem troe Mand. Desuden var han en Svigerføn af Harboe, hvis Datter han efter sin første Hustrues Død havde ægtet. Her forenede sig altsaa Meget for at lede ham til Sjellands Bispestol, og han blev i Aaret 1782 udnævnt til adjungeret og succederende Biskop over Sjellands Stift. Denne Befordring for en Mand, der da kun var 38 Aar gammel, kunde i Grunden ikke undre Nogen, som kjendte ham ret. Imidlertid siger Møller, at Misundelsen snøs og sfreg, at stor Uret var vederfaret Israël, at endog nogle upartiske Dommere befrygtede Ulempe af denne Successionsmaade, og at Bittighedsjægerne fortalte, hvorlunde Aron sørgede over, at Jp-

perstepræsteembedet var blevet arveligt paa Dwindelinien, hvorved sigtedes til, at ogsaa Harboe var en Svigersøn af Biskop Hersleb. Balle blev ikke uvidende om disse Bevægelser, og at han tog sig dem nær, vides deraf, at hans Benners Breve fra hine Tider indeholde Beroligelsesgrunde i denne Henseende. Iblandt Andre skriver Pastor N. Wøldike, som da var Præst paa Balløe, senere i Storehedinge, saaledes til ham: „Foragt som Mand de Nedrigheder, man har viist imod Dem. Skaan Deres Helbred, og lad den Bevidsthed, at De beklæder et Embede, som De er fuldkommen voksen, og som Ingen kan negte, at De, som primus Theologus ved Academiet, var retmæssig Candidat til; lad den Forvisning, at Enhver, hvis Hjerte ei er opfyldt med Misundelse og andre nedrige Lidenskaber, oprigtigen ærer i Dem en Mand, hvis Flid har været og er utrættelig, hvis Tænkemaade christelig, hvis Indsigt af de sjældne, være dem Beroligelse.“ At Professor Theologie primarius kaldedes til Bispeembedet, havde mange Exempler for sig; thi iblandt de 15 Vacancer, som siden Reformationen havde fundet Sted, vare de 8 besatte med theologiske Professorer, og saavel i som efter Balles Tid har det theologiske Facultet flere Gange afgivet Mænd til Landets Bispestole. At Balle imidlertid ingenlunde ansaae den Lykke, han havde gjort, som en Rettighed, der skylldes hans Lærdom og Talenter, erklærer han offentlig og ligefrem i det Levnetsløb, som ved hans Indvielse til Biskop blev oplæst for Alteret, hvori han siger, „at han i alle sine Arbejder Intet finder, der kunde give ham

Udkomst til at forvente saa stor Befordring fremfor Andre; hvorfor han og med saa meget des større Nymghed modtager den af Gud, som et Beviis paa ubegribelig Misfundhed, der just paa ham skulde bevises at være udtømmelig; og af sin Konge modtager han den som et Pant paa den faderligste Kjærlighed til fattige Studerende, men tillige som en stærk forpligtende Opfordring til at udvise sand Taknæmmelighed for alt det Gode, ham er vederfaret, ved en uafbrudt Arvaagenhed og Flid i sit vigtige Kald." Denne Stemning hos den Befordrede er et skjönt Vidnesbyrd om en Aand, der giver Gud Æren, og dens ærlige uforbeholdne Udtryk er et paalideligt Borgen for, at ikke Embedets Høihed og Fordele, men dets Forpligtelser og Fordringer ligge Hjertet nærmest. Balles Svigerfader oplevede ikke den Glæde at indvie sin elskede Medarbejder; thi endskjönt Indvielsen blev udsat mere end et halvt Aar, formodentlig i Forventning af Harboes Restitution, saa blev dog denne Forventning ikke fyldestgjort, og Balle blev anden Paaske dag 1783 indviet af Biskop Ramus fra Fyen, hvorefter han ved Harboes Død den 15de Juni samme Aar tiltraadte sit Embede som virkelig Biskop.

Det kan ikke være Hensigten af dette lille Skrift at fremstille Billedet af Biskoppen Balle i dets Heelhed og med alle dets elskelige Farver. Kun de vigtigste Grundtræk af Mandens Embedsliv skulle for disse Blades unge Læsere udgjøre den Grundtegnning, der kan tjene til Basis for ethvert Embedsliv, i hvor forskellige de Gjenstande end maatte vorde, paa hvilke

det skal anvendes. En i alle Embedsfunctioner gennemgribende Christelighed og Retskaffenhed, en med Blidhed forenet Alvorlighed, og en usvækket og usfortrøden Arbeidsomhed udgjøre disse Grundtræk i Valles Liv. I Begyndelsen af hans Bispeembede blev han vel af Nogle anseet for at vise mere Myndighed og Selvtillid, end det søn mede sig for en ung Biskop. Men det bliver her ingen let Sag at afgjøre, hvorvidt nogen Forsængelighed virkelig kan have fristet ham, eller om det blot er forekommet Andre, der fandt hans Forfremmelse for hevedkuld, at hans egen Følelse af hans Embedes Vigtighed og dets Ansvar var personlig Forsængelighed. At han var yngre i Alder end de Fleste af dem, som befordres til saadanne Embeder, er vel ikke at negte; men Ungdom og Alder lader sig ei altid bestemme efter Aarenes Maalestok, og Valles var allerede i sit 38te Aar ikke ung for sin Stilling. Som Barn havde han lært at kjende Almuen og Almuens Ungdom, som Student havde han bevandret den theologiske Videnskabeligheds Gebeet med Flid og Samvittighedsfuldhed, som academisk Docent og Skribent havde han havt Leilighed til at udvikle, ordne og anvende sin samlede Lærdom, som den der af ganske Hjerte havde været Præst, først paa Landet og senere i Palladset, var han bleven fortrolig med Præstens Vilkaar under forskjellige Embedsforholde: han var altsaa gammel i Kundskab og Erfaring og ung i Kraft — Egenstaber, Staten maatte ønske alle sine Candidater. Ikke desto mindre tilstaaer Møller, Pag. 100, at han har hørt flere Valles hengivne Personer fortælle, at man i de første

Lider sporede hos den unge Biskop en vis forsænge-
 lig Glæde over hans anseelige Embede og dets Insig-
 nier, hvilken — efter Møllers Mening — af hans
 hurtige Stigen fra saa ringe Vilkaar i Forening med
 hans levende Vresfølelse let lader sig forklare. Møl-
 ler tilføier, at Guldberg i et af sine Breve ad-
 varer imod denne Feil. Brevet er meddeelt af Møl-
 ler i det af ham i Maret 1817 udgivne Udvalg af
 Balles Brevverling; men jeg kan ved noiagtig
 Gjennemlæsning af Brevet Intet finde, der egentli-
 gen tyder paa en saadan Advarsel. Det maatte da
 være følgende Passus: „Deres Sjel er fyrig og heel
 Ild. De har viist det; men brug Deres Ild med
 Sparksomhed: lær Deres sal. Hr. Formands og Fa-
 ders Sagtmodighed. De har en Emfindtlighed imod
 Critikker: skriv nu ikke i nogen Tid for at give ud;
 men vel for Dem Selv; læs visse Bærker, som De
 vil læse, og gjør Udtog deraf: vi maae ofte komme
 vor Naturs Svaghed til Hjælp og tage Næringen
 fra Ilden“. Det hele Brev gaaer isøvrigt udtrykkeligen
 ud paa at arbejde imod et Mismod og en Nedslagen-
 hed, som Balles i et Brev til Guldberg — denne
 boede da i Marhuus — havde givet Lust. Guldb-
 berg opmuntrer ham med sin i Grunden mesterlige
 Pen, ved at vise ham det meget Gode i hans Person,
 i hans offentlige og private Stilling, i Guds mang-
 foldige Belgjerninger og navnlig i Belgjerningerne
 ved Sønnen. Skulde der altsaa i dette Brev ligge
 en Advarsel imod Forsængelighed, saa er den virke-
 ligen lagt mere hofmandsmæssigen, end Brevet's hele
 fortrolige og aabenhjertige Tone synes at kunne ind-

romme; og da Guldberg vel ikke tænkte paa, at Brevet engang skulde vorde trykt, behøvede han jo ikke at gaae saa fiint tilværks, naar han vilde give en elsket og agtet Ven en saa vigtig Advarsel. Smidlertid viser Møller strax Pag. 101 hen til Valles første offentlige Tiltale til Stiftets Geistlighed, nemlig Dedicationen af hans Commentar over Pauli mindre Breve, udkommen 1784, og finder deri med fuld Sandhed, at Biskoppen vel følte det Embedes Vigtighed, der var ham betroet, men ingen Stolthed eller overdreven Myndighed. Denne Dedication lægger Valles hele geistlige Aand aaben for hans Embedsbrødre, og den fortjente her at meddeles heel, for at man kunde kjende Manden selv i hans Ord; men jeg bør nøies med at give den Udtegsviis. Hans første Ønske er de Geistliges Venkskab, Yndest og Hengivenhed, som en nødvendig Betingelse for Betsignelse i deres forenede Birken, og han taler i denne Henseende saaledes:

„Hvilket Middel er da nu at vælge for at bane sig Vej til Eders Yndest og Hengivenhed? Skal jeg overlade det til Enhver enten at opfylde eller forsømme sine Embedspligter, saasom det lyster ham selv? Skal jeg med frygtsom Tausked see hen over Banartigheder, Uorden, Forargelse, og være bange for at tale derimod? Men hvorledes holdt jeg da for Gud og hans Salvende min Embedsseed? Hvordan vogtede jeg min Samvittighed? Og hvad Opmuntring blev saa tilovers for den Retfærdne? Hvor spandt ikke tilsidst fra den Uredeliges Aasyn al Blusel og Skam? Saa veed jeg og, at værdige Geistlige, hvis Antal i Stiftet gaanske

vist er det største, vilde kun derover fatte Uvillie imod mig. Jeg havde fortjent at være udsat for deres hele Foragt. Men at den Dnde kalder mig god, er en fornærmelig Lovtale. Lad ham hellere kalde mig haard, myndig og skarp; og det er Roes. Jeg vælger at betræde den eneste Vej, paa hvilken Dyd og Retsfæfkenhed gaaer frem for at gjøre sig elsket. Jeg tragter kun efter at vinde mine ædelste Brødres Høiagtelse. Bed Smiger erhverves den ikke; heller ikke ved en paatagen Mine af et fornemt Bæsen. Man uddeler ikke sit velmeente Bisald uden til den, som er det værdig. Mundens Erbødighed kan afsvinges ved Rang og Titel; men Hjertets Erbødighed skal fremloftes ved sand Fortjeneste".

Efter denne Tiltale overgiver han sine Embedsbrødre sit Skrift, hvilket, som han siger, er en Frugt af hans academiske Bestræbelser, og han lover at levere mere, om Gud under Liv og Kræfter. Det er hans Hensigt at give de Geistlige en let og klar Oversigt over Alt, hvad de lærdeste Fortolkere fra ældre og nyere Tider have sagt til Forklaring af den hellige Skrift. „Man læser" — saa lyde hans Ord — „over et halvt Hundrede Bøger ved at læse denne ene, og man sparer ved samme den Tid og de Bekostninger, som ellers skulde anvendes paa mange flere Hjælpemidler til Skriftens Fortolkning". Derefter forklarer han, hvorlunde det ikke blot er hans Demeed, at give sine elskelige Brødre en nyttig og kjær Syssel for Studerekammeret. Han vil arbejde i Gramers, Bastholms, Hornemanns, Schønheiders og Fleres Fodspor, og han opfor-

drer de Geistlige til at arbejde med, for at vinde en paalidelig Oversættelse af de hellige Bøger, med fornøden Forklaring, hvilken han da i Nanden forudsæer at kunne og ville vorde brugt ved Gudstjenesten i Kirken, saa at der før Prædiken, umiddelbart efter Collecten for Alteret, forelæses et Stykke, af hvilket Prædikanten da vælger Texten til sin Prædiken, m. m. — Det forekommer mig, at man her gjenkjennder det Billede af den ustraffelige Biskop, som Paulus har tegnet for Titus.

Uf hvad Balle saaledes havde sagt om Bibellæsning ved Gudstjenesten, sluttede Rogle, at han ønskede en Forandring i den offentlige Gudstjeneste, og en uskyldig anonym Recensent (den værdige Ole Worm) yttrede sin Glæde over, at Balle og Bastholm i denne Henseende havde fælles Anskuelse og Ansæelse. Denne Glædesyttring synes dog at være kommen Biskoppen, som dengang ei vidste, hvem Forfatteren var, noget for tidligt, og han tager i en temmelig ubillig Tone til Gjenmæle derimod, ligesom han og, da Dr. Bastholms Forsøg til en forbedret Plan til den udvortes Gudstjeneste i Aaret 1785 var udkommet, i en Pastoralsskrivelse forsvarede den bestaaende Liturgie, og var mere ubillig imod Bastholms Forsøg, end han burde have været, og end han ubestvivt vilde have været, dersom Sagen ikke havde overrasket ham. Thi saaledes forholder det sig desværre ofte med de menneskelige Gemytter: de optage et uskyldigt Stød forkeert, og blive, naar der derhos er nogen Kraft i Characteren (hvilket just var Tilfældet med Balle, hvis Sjæl efter Guldbergs

Dom var fyrig og heel Ild), let alt for paaftaaende, for ei at sige urimelige. Hvorvidt den psychologiske Sammenhæng i andre af Balles Controverser, f. Ex. den Horrebowske, oprindeligen kan have været af lignende Bestaaffenhed, er Noget, jeg ingenlunde vover at afgjøre; men ved Samtale med en paalidelig Mand, som kjendte denne Controvers i sin første Spire, er jeg for længere Tid siden bleven forandret til at tænke mig Mueligheden heraf, uden derfor i mindste Maade at ville eller kunne undskylde Horrebows Fremgangsmåde.

„Dog“ — siger Møller — „hvis Balle i sin Nidkerhed forlob sig imod de to agtværdige Mænd (Bastholm og Worm), saa blev han syvfold straffet derfor af en anden Recensent, der drev sin Streng-
hed til det Yderste. Denne Recensent taler etsteds saaledes: „Mand! Mand! som store og udmærkede Naturens Gaver, brændende Længsel efter at gavne, utrættelig Flid og Arbeidsomhed, vidt udbredt Lærdom, og derhos de ogsaa lykkeligen indlobne Omstændigheder bestemte til at blive en af den danske Kirkes allerstørste og nyttigste Mænd, — kan nogen ærlig dansk Mand rolig taale at see Dig paa andre Veie end dem, som føre til den sande Hæderlighed? Selvbevidsthed om hvad Godt vi have udrettet er Dydens baade naturligste og meest opmuntrende Belønning, men føde kan den alt for stor Selvtillid; og alt for stor Selvtillid bragte Hans Poulsen Resen til ofte i Utide at opvække Alarm, gjøre sin Sag til Religionens, og at stræbe efter, at enhver Indvending imod ham skulde ansees som Forbrydelser imod

Religionen og Staten. Gid aldrig Danmark faae
 Resens Eige!! — Hvo denne djarve Recensent var,
 siger Møller ikke, kun siger han, at det var en Hi-
 storiker, og han tilfoier, at han veed med Visshed, at
 Recensenten selv tilkjendegav sig for Balle, og at de
 siden bleve Venner deres hele Liv; og hvad Dr.
 Bastholm angaar, da er det bitterligt, at han med
 Klogskab og Venstab gav Balle Raad og Bist ved
 Udarbejdelsen af den evangeliskchristelige Lærebog,
 og at Balle søgte dem med Venstab og benyttede
 dem med Erkjendtlighed. Paa denne Lærebog arbej-
 dede Balle efter den liturgiske Bevægelse, og udgav
 imidlertid efter Guldbergs Raad i 3 à 4 Aar In-
 tet af Betydighed. Men havde den liturgiske Be-
 vægelse paadraget ham Uro og Kummer, hvilken
 han, efter sin Anstuelse af Sagen, ei kunde undgaae,
 saa blev saadant endnu meget mere Tilfældet forme-
 delst et Skrift af Niegels, i hvilket Universitet og
 Geistlighed ubilligen blev behandlet. Balle skrev
 Intet offentligent derimod, men efter hans Død fand-
 tes et mærkeligt Actstykke, nemlig en Deduction af
 2den Dec. 1787, som efter Balles Død fandtes
 paategnet med hans egen Haand saaledes: „Til
 Marskal Bülow var dette Brev bestemt. Jeg holdt
 det tilbage i nogen Tid, for at see, om Universitetet
 ikke svarede. Siden gif det i Forglemmelse. Da
 jeg nu finder det den 22de September 1799, maa
 det blive liggende til efter min Død. Om min Søn
 vil udgive det, staaer til ham. Det er sandt i
 Alt.“

Møller har Pag. 122 o. f. meddeelt Brevet

in extenso. Det fortjente aldeles, at jeg her gjorde det samme; men da jeg frygter, at denne Udsørlighed maatte findes mindre overeensstemmende med disse Blades Hensigt, nøies jeg med at excerpere det: og her falde mig Ciceros Ord ind: *facilius est incipere, quam finem facere.*

Brevet er stilet til Marskalk Bülow, og begynder saaledes:

„Deres Høiædle Høivelbaarenhed!

„Til Rigernes tilkommende Regent helliger Forfatteren af Andet Bidrag til Hr. Niels Riisgøls Spørgsmaal og Tvivl Universitetet betræffende sine Tanker.

Deres Høivelbaarenhed er saa nær omkring vores dyrebareste Kronprinds Frederik, Rigernes tilkommende Regent, at jeg underdanig tør haabe, om mit Andragende finder Bifald, at høistbemeldte, vores naadigste Kronprinds ikke kan blive i Uvidenhed derom. Hvorfor jeg herved strax rykker frem dermed, og beder som Undersaat underdanigst, men fordrer som Menneffe og ærefjær Mand, der haver sit Hoved mindre kjert, end sin ubesmittede Samvittighed, med høi Røst og med ubetvingelig Frimodighed, hvad som følger:

Kongen, som alle sine Undersaatters fælles Fader, der ikke bør være partist for den ene Stand mere end for den anden, lade nedsætte en Commission over sin mishandlede Geistlighed, og denne samme efter Lov og Ret. Kongens Søn, som ikke bør være anseet for de offentlige Pasquillanters Beskytter, udvirke Befaling af sin Fader, til at lade alle Klager imod Geistligheden i Almindelighed

og imod hver af dem i Særdeleshed, efter yderste Strengthed undersøge, paa det at Skyldige maa straffes, og Uskyldige frifjendes".

Efter denne Indledning gjennemgaaer Balle 6 af Riegels fremsatte Ankeposter, og viser det Ugrundede, Overdrevne og Nærgaaende i dem med Klarhed og Omstændelighed. Her kan neppe være Stedet at optage det hele Angreb og dets Gjendrivelse; kun de Punkter, der ligge det lærde Skolevæsens daværende Forsatning nærmere, og tjene til at oplyse Balles personlige Embedsvirksomhed, bør her ikke forbigaaes.

Paa Riegels's Anke saaledes lydende:

„De latinske Skoler staae ene under Geistlighedens Bestyrelse, og have derved bekommet en urigtig og uhenigtsmæssig Underviisningsplan, en for Individierne sørgelig, for Videnskaberne skadelig, og for Staten unyttig Indretning“

svarer Biskoppen saaledes:

„Her maa undersøges:

- a. Hvilke vare de, som gjorde Udkaft til vore Skoleforordninger?

I sidste Commission, efter hvis Forestilling Skoleforordningen af 1775 er udkommen, vare 3 Verdslige, Guldberg, Horebow, Borch, og 3 Geistlige, Harboe, Hagerup, Balle. Den sidste kan edelig bekræfte, at han ei vidste et Ord af den hele Foranstaltning, førend det Kongelige Commissorium

blev ham tilstillet, og at den verdslige Indslydelse havde den største Overvægt.

- b. Hvori bestaaer den geistlige Form, som Skolerne have?

Her læres et Compendium af den naturlige Religion. Er dette geistligt? Eller skal maaskee ingen Religion mere have Sted?"

Her læres et Compendium af den aabenbarede Religion. Dette er geistligt. Vil man maaskee ikke længere taale Christendom i Europa eller i Danmark? Naar saa er, bør vel Kongeloven omgjøres.

Her læres ellers Eprogene: Hebraisk, Græsk, Latin, af Muctorer. Her læres Historie, Geographie, Astronomie, Philosophie. Er dette geistligt? Eller skal Ingen have Kundskab derom uden Geistlige? Hvor bliver saa Lærdom?

At Philosophie i seneste Skoleforordning ikke stærkere paadrives, er verdslig, ikke geistlig Mands Skyld. Jeg haver i 3 Samlinger efter hverandre kæmpet for at faae Philosophien bragt saa vidt frem, som den er kommen; den skulde ellers have været ganske udelukt.

- c. Er det sandt, at de Geistlige ene bestyre Skolevæsenet?

Kongen alene kalder Rectores. Biskoppen foreslaaer 3 til Conrectorat, af hvilke Kongen udnævner hvem han vil. Rector, en verdslig Mand, og sjelden Geistlighedens Ven, saasom det hidindtil har været, foreslaaer 3 til et ledigt Hører-Embedet, af hvilke Biskoppen vælger

En, men foreskriver ikke Anordninger, hvorfra han ikke tør vige et Skridt. Og dette gaaer saa vidt, at jeg ikke engang kunde erholde Dispensation i det verdslige Cancellie for en brav Student, som var Philolog, men manglede Examen Theologicum, hvilken han dog 3 Maaneder derefter vilde underkaste sig. Bispen er saa lidet geistligsindet, at han spørger alene, om en Mand besidder Sprogkundskab og historiske Indsigter, strax er han færdig at give ham en Plads i en latinisk Skole som Lærer. Men Cancelliet ivrer for Theologien, og vil ei taale nogen Lærer, som ikke kan fremvise geistligt Stempel. Nu klages Bispen an for Partisthed imod sin Stand!!!

Hvo bestyrer saa Indkomsterne ved de latiniske Skoler?

Magistraten og Sognepræsten. Den sidste er ifkun En. Den første bestaaer af flere Personer.

Hvem tilhører Ober-Directionen?

Stiftamtmanden og Biskoppen. Den første er den fornemste ic."

En anden Ankepost lyder saaledes:

„Academiske Lærere have for liden Eyst, Flid og Iver for at fremme Videnskaberne og Dplysningen“.

Hertil svarer Valle: „Hver svare for sig — jeg for mig. I Aaret 1772 blev jeg Professor, og var det i 11 Aar. Nu er jeg Biskop i 4 Aar.

Worms lærde Lexicon maatte behageligst eftersees.

I min Professoratstid vil man finde 24 Skrifter af mig udgivne, hvoraf nogle bestaae af flere Bind. Deriblandt ere mine Prædikener oversatte paa Tydsk, og det med saa stor Fremgang, at Oversætteren havde 1300 Subscriberter, hvis Antal siden forøgedes til 1500, som lærde Tidender have bemærket. Et andet Skrift om Trost ved Benners Død er oversat paa Svensk. Min Dogmatik er brugt som Lærebog ved fremmede Academier.

Som Biskop haver jeg udgivet 4 Skrifter, hvoraf det ene bestaaer i 2 Qvartbind, og indeholder philosophisk-critisk Forklaring over 6 Pauli Breve, som i sit Slags er det første i Danmark. Det tredie ligger længe færdigt til Trykken. Men formedelst Recensentens Ubillighed holdes det tilbage, med Andet mere.

Lectiøns-Catalogi for alle disse Aar maatte eftersees. I nogle Aar haver jeg hver Dag læst 4 Collegier, og i alle Aar hver Dag 3 Collegier, som Professor. Som Biskop læser jeg hver Dag eet Collegium, hvilket ingen af mine Formænd haver gjort.

At jeg virkelig haver læst, kan jeg strax lægge for Dagen, og hvordan jeg haver læst, iligemaade, da jeg haver opstrevet hver Leciøns Ord for Ord.

Desaarsag haver jeg 12 temmelig tykke Bind i Folio, alle skrevne med egen Haand, og alle gjenarbejdede med saadan Flid, at jeg strax tør fremlægge dem til Undersøgelse for hvilken lærd Commission, man vil udnævne.

Ofte har jeg havt 5 Timers Søvn, og meget ofte knap 4 Timers Søvn for idel Arbeide.

Den Dag idag er maa jeg 4 Dage om Ugen her op Kl. 4 om Morgenen, og sidder saa med Pennen i Haanden for at udarbeide Forelæsninger, til Kl. 9, da jeg gaaer ned paa Collegium at forelæse. Derefter staaer jeg paa Vinde for Folk, som have at bestille hos mig, til Kl. 2, og efter Maaltidet sidder jeg som en Støtte ved mit Skriverbord til Kl. 11 eller 12 om Aftenen, for at udarbeide Erklæringer, skrive Svar paa Breve, holde Regnskaber, med videre.

Min sidste Extractprotokol, som begyndte den 19de October, indeholder i denne Aften (den 2den December) 177 Numere, hvilke jeg alle haver expederet. Desuden haver jeg i Forening med Stiftsamtmanden i lige lang Tid havt nogle og halvsjerdingsstyre Sager at afgjøre, hvilke jeg ligeledes sætter i Stil og expederer.

Visitationer og Ordinationer, ved hvilke hver Candidat desuden for sig skal overhøres baade skriftlig og mundtlig, kommer heller ikke i liden Betragtning.

Derksom Kongen haver nogen Embedsmand, der paa min Post kan udrette Mere og arbeide med større Flid, viger jeg gjerne, velfornøiet, om et Præstekald allernaadigst maatte forundes mig, som er det eneste, jeg nogentid enten middelbar eller umiddelbar haver ansøgt. Og naar jeg da haver betalt min Gjæld, som i Kongens Tjeneste er paadrægen, liden at jeg nogen Tid haver levet høit, fører jeg Intet tilbage til mit Landsbyskald fra den store Verden uden 9 Børn

og et Bibliothek, bestaaende af 5000 Volumina, min eneste Skat, og tillige min kjæreste".

Paa en anden Anke af Riegels, der gaaer ud paa, at academiske Examina ere skabte, for at forsøge Docenternes Indkomster, som ere desuden heel tilstrækkelige — svarer Biskoppen for sig, at han har opskrevet Alt, hvad han har faaet af de Studerende, og at det i 11 Aar neppe løber til 1100 Rigsdaler; at han aldrig har taget en Skilling for nogen Examen, men alene for Collegier, naar det blev ham budet; at han aldrig har modtaget det Tilbudne uden først at spørge, om man havde Raad til at give det; og derhos erklæret, at han ikke agtede paa Saadant, men vidste selv, hvad det var at være fattig. Om sine faste Indkomster som Professor siger han, at hans første Corpus ved Universitetet var 800 à 900 Rdl., efter som Capitelskjøbet forholdt sig; det andet 1100 til 1200 Rdl., og det tredie, da han var primarius Theologus, indbragte henimod 1400 Rdl.

Endelig fordrer Riegels, at Biskopperne skulde have flere til Almuens Dplysning mere sigtende, og i Forhold til deres Indkomsters Betydelighed mere Indsigt og Flid krævende Objecter at være opmærksomme paa og offentlig at aflægge Regnskab for.

Hertil svarer Balle saaledes:

„Herved maa jeg erindre:

- a. Bispedømmet er mig allerede saa byrdefuldt, at

mine Kræfter neppe kunne tilstrække, jeg er ikke istand til at udholde Mere.

- b. Hvad jeg skal virke mere til Almuens Oplysning, end jeg gjør, forstaaer jeg ikke; thi naar jeg i 3 Aar og 4 Maaneder haver visiteret hele Stiftet igiennem, og til den Ende:

a. Selv overhørt 411 Sognes Ungdom i 251 Hovedkirker;

β. Aldrig sluppet ringere i nogen Kirke end med 4 Timers stedsevarende Arbeide, og i en stor Deel neppe med 5 Timers;

Saa veed jeg ikke, om mere kan for menneskelig Skrøbelighed være mueligt.

Naar jeg dernæst anden Gang haver begyndt i dette Aar at visitere Stiftet paany, og til den Ende

a. Anstillet samme Overhørelse med 54 Sognes Ungdom i 36 Hovedkirker;

β. Som Skolemester selv prøvet og underviist alle Børn, fra dem, der læse ABC, til de største i 81 danske Skoler, uden at slippe ringere nogetsteds, end 2 til 3 Timer;

γ. Herved uddeelt af egen Pung baade Penge paa sine Steder til fattige Skoleholdere og forældreløse Børn, saa vel som Bøger til Gløds Belønning, af hvilke i ingen Skole er udgivet mindre end 8 Bøger, og i mange 16 Bøger;

Saa veed jeg ikke, hvad jeg skulde virke mere. Bøgerne have været af de nyeste og bedste, saavel af Landets egne, som af oversatte fremmede Skrifter.

Desuden haver jeg bragt Catechisation alminde-

ligen i Gang, som før var forsømt, og ved min udgivne Catechismus sat Skoleholderne i Stand til at forklare Børnelærdommen. Geheimeraad Guldbergs Bidnesbyrd om denne Bog gjør mig ingen Skam.

c. I min Cirkel behøver jeg megen Udsigt og Indsigt til allehaande Kundskaber, saasom:

a. I Lov og Ret, Forordninger og Rescripter, til at give Resolutioner og forfatte Erklæringer.

b. I theologisk Lærdom til at læse Collegier, holde Ordinationer, og *ex tempore* paa Bistatser holde Læser over samme Text, som Præsten nys forklarede, samt examinere Candidater til Præsteembede.

e. I philologisk Lærdom, til at holde Examen i de latinske Skoler, hvilken jeg allevegne selv haver forrettet, hvor jeg visiterede, og derved prøvet alle Disciple igjennem alle Lectier i Alt hvad der læres; iligemaade til at holde latinske Provsteordinationer og Indsættelsesorationer, naar en ny Rector kommer til en Skole.

d. I Regnskabs- og Penge-Sager, da jeg alene haver imod 4 Tønder Guld at sætte paa Rente og skaffe Renter af til Pensionister. De ere alle bestemte, og ikke een Pensionist haver indtil denne Dag biet efter sin Pension, men Mange bekomme Forskud deraf. De ere Enker og Børn. Antallet af de første gaaer over 200.

Dersom Niels Riegels tvivler, om jeg er en Skjelm, ligesom han formoder om Professorerne ved

Universitetet, kan han bedst faae Sandheden at vide, naar han lader tillyse i Aviserne, at Enhver kan melde sig hos ham, der haver Noget at fordre i slig Henseende hos Bispen. Derpaa giue han de indkomne Besværinges til Regjeringen, og den vilde da nedsætte en Commission til at undersøge mine Dvitteringer og Regnskabsbøger med videre. Underledes veed jeg ikke, hvorledes offentlig Regnskab skal aflægges, da jeg ikke kan lade hele Dvitterings- og Regnskabs-Bøger astrykke.

Men om jeg nu besidder al foranført Indsigt, vil nok tilfalde Cancellie og Rentekammer, samt dernæst alle dem, der have hørt mig offentligen tale, at bedømme.

Selv kan jeg ikke dømme derom. Imidlertid tilbyder jeg mig, i Henseende til alle disse Embedspligter, at certere med hvilken Mand af min Orden i begge Rigerne, som Kongen befaler.

Dg er der nogen verdslig Mand, som vil indgaae Stridskamp med mig i det Hele tilsammen, staaer jeg tilrede. Maaskee dette kan synes stolt. Men man holde mig ved mit Ord, dersom jeg taber, vil jeg tabe med Ære — og med det samme have tabt den Værdighed, som Kongen haver forlenet mig; thi den Færmere og Bedre bør da beklæde den — og jeg kan ikke bestæmmes, naar jeg falder i en ordentlig Ridderkamp. Nu, da jeg skal falde for en Riegels og flere saadanne Skumlere, med hvilke jeg ikke kan indlade mig i Pasqvils-Skrivning, er jeg bestæmmet, og hele Universitetet tilligemed, samt hele

den geistlige Stand, og Fremmede vilde man høre sig, den hele Nation." —

Balle slutter med at erklære, at dersom han ikke kan nyde anden Beskyttelse imod offentlig Forhaanelse, vil han træde frem og yve en Dyst med Pasquillanterne paa deres egen Bane ved offentlig Tryk. „Mine tilbageblevne faae Timers Nattesovn,“ siger han, „faaer jeg dertil at opofre, og saa doe i Guds Navn med en rolig Sjæl, saasnart mit Forløser, der tillige er min Dommer, behager at kalde mig.“

Brevet er dateret Natten imellem 1ste og 2den Decb. 1787.

Skade synes det at være, at det ikke afgit til sin Bestemmelse; thi Noget vilde der rimeligviis være kommet ud af en saa omstændelig og ærlig Fremgangsmaade. Da derimod Balle og Alle paa hans Side bleve tause, bleve Skribenterne af det dadlende og skumlende Partie kun mere høirostede, og bestæmmede saaledes den gode Guldbergs og Fleres Forventning, at forfængelige Modeskribenter af sig selv vilde forstumme, naar ingen Mand af Anseelse mere modsagde dem. Alligevel tog Balle ikke videre til Gjenmæle imod dette Skriverie, men anvendte sin Tid paa Noget, som for den danske Kirke var og blev af større Betydning, nemlig Udarbejdelsen af den evangelisk-christelige Lærebog. Allerede 1785 androg han for det danske Cancellie, at en saadan Bog var fornøden, og udbad sig 3 Aar til dens Udarbejdelse. Den skulde slutte sig nøie til Luthers Catechismus, hvilken han for Alting ønsker

maa beholdes, baade fordi den er en symbolist Bog og som Elementarbog for den enfoldige Almue et sandt Mesterstykke; den skulde beholde hvad der var forstaaeligt og passende i Pontoppidans Forklaring, om hvilken han siger, at den vist ikke er den fletteste iblandt Lærebøger*). Udkastet til den nye Lærebog skulde først ondeles til Provster og Præster, for af disse at prøves, veies og lempes efter Almuens Fattævne, og derefter med de i saa Henseende fornødne Bemærkninger sendes Forfatteren, for at han ved Hjælp deraf kunde indrette Bogen paa det Bedste. Den skulde ikke paa eengang indføres, og kun de, som begyndte at læse Lærebog, bindes til den; de, som allerede havde læst eller lært den Gamle, skulde kunne vælge efter Behag. Efter at have bearbejdet det saaledes Indsamlede, sendte Walle i Aaret 1790 Bogen til det theologiske Facultet, med Anmodning om dets Bemærkninger. Hvorledes disse ere faldne ud, vidste Wæller ikke; men at Dr. Bastholm har betydelige Fortjenester af denne Bog, har Walle offentlig og taknemmeligen tilstaaet. Den første fuldendte Udgave udkom 1791, og 1792 udkom det Rescript, ved hvilket den blev authoriseret til fra 1794 at indføres i de danske Stater. Fra den dogmatiske Side stemte den jo ikke med Alles Smag; og hvad der i Begyndelsen gjorde de mindre dannede iblandt Lærere og Lærlinger misfornøiede med dem, var det, at der ikke vare Spørgsmaal, skjøndt Walle selv i Forerindringen modarbejder en saadan Misfor-

*) Denne Roes, om den skal kaldes Roes, er virkeligen altfor tarvelig.

noielse. En Oversømmelse af Spørgsmaalsböger, som udkom, truede at standse den Estertanke, man ved Bogens Indretning just havde til Hensigt at vække og nære; men Balle vidste ved Visitationer og Skolebesøg at vise, hvor let det var af enhver Thesis at udlede de fornødne Spørgsmaal, og hvor opmuntrende for den Unge ved egen Estertanke at finde Svaret. Allerede det første Aar efterat Lærebogen var anordnet fandt han den paa sin Visitation indført i 34 Skoler, og han beretter selv derom: „Drenge og Piger svarede bestemt, hvad der skulde svares efter de givne Spørgsmaal, som ikke sjelden bleve udledeede midt af en Læresætning. Mange svarede med stor Lyst og Munterhed. Ogsaa Lærere, saa vel uskulleerte, som studeerte, sagde mig, at den nye Bog opvakte baade dem og deres Børn til ny Flittighed, fordi de mærkede paa begge Sider, at den var meget fatteligere, end man havde forestillet sig. Maaskee sagde de det for at smigre mig? Men Børnene, som forud ikke vidste, hvordan jeg vilde spørge, beviste jo dog ved deres rigtige og færdige Svar, at man ei sagde Andet, end hvad der var sandt.“ — Nu bliver det jo en uimodsigelig Sandhed, at Catechetens Dygtighed er Catechumenens Ledestjerne; og her var Balle just i sit Element. Det er derfor en Glæde at betragte den Skildring, han etsteds giver af en vel oplært Ungdom: „Al Frygt er forjaget; Munterhed og Lyst besjeler Alle. Saa meget Liv er der skjult i den sjellandske Bondebrenge og Bondepiges Barm. Paa Kirkegulvet iblandt de Borne, som i Skolerne iblandt de Smaa, bryder det frem. Hvad Under,

at jeg 'elsker Folket, som min egen Sjæl, og taler høit imod det uforskyldte Klagemaal over den sjællandste Bondes Dorstthed og Brangvillighed'. Men hvad der især maatte bidrage til at gjøre Lærebogens Brugbarhed gjeldende, som overhovedet til at give Almueunderviisningen en bedre Character, var de vordende Skolelæreres hensigtsmæssige Dannelse — en Gjenstand, som alvorligen tiltalte og sydselsatte den nidkjære Biskops Sjæl. 1789 udnævnedes en Commission til de danske Skolers bedre Indretning, i hvilken Commission Valle arbejdede med flere for Almueoplysningen varmt følende Mænd. 1790 er Rescriptet angaaende Skolelærerseminariet paa Blaagaard udstædt, og snart viste sig de gode Frugter af dette Institut i en forbedret Methode og en fleersidigere Underviisning; skjøndt der ogsaa i den første Tid hist og her klagedes over Feil i de seminaristisk dannede Læreres Sindelag og Forhold. Det var maaskee heller ingen let Opgave for et Institut, altid at faae Religiositet og Beskedenhed til at trives og blomstre i Forening med en halv overfladisk videnskabelig Cultur. Hvor rigtigt Valle dømte om Seminaristens videnskabelige Vilkaar, er det saare interessant at erfare af en Erklæring, som han i Maret 1801 afgav i Anledning af en til Cancelliet indkommen Forespørgsel, hvorvidt det var Seminarister tilladt at prædike, det vilde dog kun sige, oplæse en Prædiken af en Bog, enten paa Prædikestolen eller i Chorsdøren. Valle erklærede da:

„Loven kræver udtrykkeligen, at hver den, der vil lade sig høre paa Prædikestolen, bør have Litte-

ras Attestationis og Dimissionis fra Kongens Universitet. Vel oplyst og vel begavet Seminarist vil ikke lade sig indskrænke til at oplæse en Prædiken af en Bog, som hver skikkelig oplært Bondefarl kan gjøre lige saa godt; han vil hellere oplæse eget Arbeide. Han prædiker af eget Hoved, og hvo fortænker ham sin Følelse af egen Indsigt og egen Kraft? Imidlertid kan Seminarist ikke læse Guds Ord i dets eget Sprog, ikke benytte sig af lærde Hjælpemidler til rigtig Tolkning, ikke vogte sig saa let for skjæve Forestillinger og vrang Begreber, som lede til Sværmerie. Han staaer i Fare for under den levende Fornemmelse af sin Iver og sin Virksomhed at blive Meningshelt og Sectstifter. Tusende og atter tusende lige saa varme Røgsfolk af alle Stænder anmasse sig snarligen lige Fortrin, som de, der vide med sig selv, at de ere lige saa gode og lige saa redelige. Forvirring reiser sig i Menigheden, som udarter til Fanatistighed. Følgerne ere ikke at oversee (beregne), men Videnskabernes Forsald er udeblivelig. Lærdom nedsynker i Foragt, og giver Plads for Barbarie. Jeg holder meget af Seminarister, naar de vise sig som forstandige og rettskafne Skolelærere. Men til Prædikantere og Sjælesørgere ønsker jeg ikke at see dem omdannede. Min gammeldags Smag kan maaskee forblinde mig *). Derfor ønsker jeg, at denne Punkt

*) Ved flere Leiligheder, hvor Balle har været nødt til at modsætte sig en ilde overlagt Neologisme, har han beraabt sig paa, at hans Principer udgaae fra en ældre Skole. Her maa man ansee hans Uttring for at være

især maatte forelægges det theologiske Facultet til behørig Overveielse."

Det theologiske Facultet fandt imidlertid ingenlunde Balles Smag i denne Materie at være for gammeldags, men erklærede ganske i Overeensstemmelse med Biskoppen; og at Biskoppen saae rigtigt, vil man vist til ingen Tid kunne negte. *Fiat applicatio!* *)

Foruden hvad der ved Seminariet til Skolelæreres Dannelse blev udrettet for Almueunderviisningen, virkede Balle selv for Catechetikken, i det han snart i een snart i en anden af Hovedstadens Kirker holdt catechetiske Vælsker, hvilke han indbød især theologiske Candidater til at bivaane. Disse Vælsker skulle, efter deres Forsikkring, som have bivaanet dem, have været meget lærerige, og for den vordende Præsts Embedsførelse lige saa gavnlige, som Balles tidligere homiletiske Vælsker vare det for det sammenhængende Religionsforedrag fra Prædikestolen; og det var ikke Balle nok, at der kunde gives Candidaterne Leilighed til at øve sig i den catechetiske Kunst, han

noget ironisk eller satyriske, og ikke den Sammenhæng aldeles værdig, i hvilken den staaer.

*) Den Dvæstion om Seminaristers Ret til at prædike synes at have staaet i Forbindelse med Rescr. af 13de Februar 1801, ved hvilket unge Studenters Adkomst til at prædike indskrænktes, hvilket Rescript ved Cancelliestriverselse af Sde August s. A. nærmere er forklaret. I denne Skrivelses 5te Post hedder det: „Men uftuberende eller seminaristisk oplærte Skoleholdere bør ikke tilstedes Adgang til at prædike, da deres Dannelse har havt et andet Formaal, og de savne lærde Kundskaber.“

søgte endog at paadrage dem en Forpligtelse hertil, og udvirkede til saadan Ende, at den endnu bestaaende catechetiske Prove, som theologiske Candidater have at aflægge, i Aaret 1792 blev anordnet.

Foruden det at Valle, efter at Lærebogen var udkommen, bar Omsorg for, at den kunde vorde rigtigheden forstaaet og rigtigheden benyttet, tog han tillige virksom Deel i Bestræbelserne for at skaffe Almueen en mere forstaaelig, en mere rensket og mere beqvem Psalmebog til Brug ved Kirke- og Hunsandagt. — Vel havde han i Aaret 1785 i sin Pastoralsskrivelse om Liturgien været af en anden Mening, end Dr. Bastholm i Henseende til de da bestaaende Psalmebøger; men efterhaanden har han dog overtøbet sig om Gyldigheden af adskillige imod disse gjorte Anmærkninger; thi allerede 1790 gjorde han Forslag til Revision af den saa Nar i Forveien indførte Guldbergs-Harboeske Psalmebog, og flere af Datidens begavede Mænd traadte sammen med ham for at omarbejde ældre Psalmer og tillægge nye. Samlingerne holdtes i Bispegaarden hver Søndag efter Aftensang, naar Biskoppen var i Byen. Da han ikke selv var Digter, tog han i dette Arbejde ei videre Deel, end at han med de Dvrige bedømte de Omarbejdelser og Udarbejdelser, som leveredes Commissiønen. Det første Hefte udgik, som Prove, 1793, det andet 1795; og da den offentlige Stemme i Almindelighed billigede den fulgte Plan, blev det Hele revideret, og af Biskoppen indsendt til Cancelliet 1797, hvorpaa Psalmebogen ved Kongelig Resolution af 13de April 1798 blev approberet.

Den Anmærkning, Jac. Baden i Universitetsjournalen allerede gjorde over første Hefte, blev neppe tagen noksom i Betragtning. Baden roser den Om-
sorg, man havde baaret for at oplyse Forstanden, men føier til: „Maatte kun ligesaa godt være sør-
get for Andagten! Maatte man kun ikke alt for ofte
savne den Mandrigthed og Salvelse, som op-
løfter Sjelen fra det Jordiske og hæver den til sit
guddommelige Udspring! Maatte kun det Lys, som
er antændt for Forstanden, tillige hede Hjertet!“ —

Denne Anke, og flere, er, som bekjendt, ofte,
af Mange, og med Grund, gjentagen. Men her tør
man ikke saa meget badle Udgiverne, som man maa
beflage, at Tiden havde avlet en Fordring, som det
laae udenfor dens siebliftige Character at tilfreds-
stille.

De gamle Psalmer vare ofte for langtrukne, og
deres Billeder ei allevegne ægte, eller deres Udtryk
tækkelige. At dette blev forandret, var jo rigtigt;
men Guldbergs Opfordring i et af hans Breve til
Balle: „Formeer os kun gode, sunde og aandrige
Psalmer!“ blev ei ganske opfyldt; og Grunden hertil
har Pastor Grundtvig med Sandhed paapeget i
det Spørgsmaal: „Hvilken dansk Digter kunde og vilde
under Revolutionen forbedre de gamle Psalmer og digte
gode nye?“

Et andet Anliggende, som sysselsatte Balle
langt mere, og langt anderledes, end Psalmebogens
Revision, var Bibellæsningen.

Det er forhen bemærket, at han i Fortalen til
sin Udgave af Pauli mindre Breve yttrede det Haab

at faae Bibellæsning forenet med den offentlige Gudsdyrkelse i Kirken. Dette stete, saa vidt jeg veed, ikke; men Valle undlod ikke at gjøre for Sagen, hvad han kunde. Han udgav Tid efter anden flere Bind af Bibelsk Søn- og Helligdagslæsning, og selv begyndte han i Efteraaret 1793 at holde Bibellæsning hver Søndag Aften om Vinteren i Waisenhuskirken; og da denne 1795 var afbrændt, blev Bibellæsningen senere fortsat snart i een og snart i en anden af Byens Kirker, ei uden opmuntrende Opfordring fra mange agtværdige Medborgere, men heller ei uden fortrædige Bevægelser og Rygter om Uorden, som berunder skulde foregaae, saa at Valle, for ei at opgive en Andagtsøvelse, der var ham selv og mange Andre kjær, formaaede 24 agtede Borgere til verelviis, Otte hver Søndag Aften, at have Opsyn i Kirken, for at skaffe Almeenheden Visshed om, at ingen Uorden fandt Sted. Denne Bibellæsning har jeg bivaanet i Vinteren 1806—7, og den blev, saa vidt jeg veed, ei længere fortsat; thi Begivenhederne i Efteraaret 1807 gave den gamle Evangelists medtagne Kræfter et Stød, der kunde rettfærdiggjøre, at han imod sin Villie indskrænkede sin Virksomhed.

Valle havde, efterat Lærebogen var udkommen, i nogle faa Aar levet og virket i Ro i og for sit Embede; men denne Ro var kun som et Haablik for de Storme, der i Slutningen af det 18de Aarhundrede rev ham ud i Tidernes Uro. Den franske Revolution havde baade i politisk og religiøs Henseende givet et Exempel, der i Begyndelsen fristede og loffede mange Hoveder, som ei gave sig Tid til at opløse de fremtrædende Phæ-

nomener, eller som i Tillid til deres Genie og Tæ-
lenter gjerne saae Vandene rørte for da deri at søge
Bytte. Biskoppen i Sjælland ansaae sig som en af
dem, der nærmest havde Kalb til at modstaae det Far-
lige i disse Bevægelser, og efterkomme det Bud i Em-
bedsmændens Kalbsbrev: Skade og Fordærv af
yderste Magt, Evne og Formue hindre,
forekomme og afværge. En Opgave, der var
saa meget mindre let, som det Nye, blot i det det
er nyt, ofte insinuerer sig mægtigen, og naar det
besuden i sit Væsen er piqvant og livligt i den Form,
under hvilken idet fremtræder, vanskeligen bringes til
at vige for den sindige Forstands roligere og dybere
Betragtninger.

Under Titel af Repertorium for Fædres-
landets Religionslærere havde en ung dansk
Theolog, Mag. Malthé Møller, udgivet et Skrift,
som gjorde megen Opsigt. Forfatteren, som i Be-
gyndelsen var anonym, annoncerede sig som Præst, og
Bogens Indhold var i sig selv fri for Spot over Re-
ligion og Geistlighed, ja endog stemt i en Tone imod
Balle, som udtrykte Erbødighed og Høiagtelse.
Men under denne Indklædning skulde de friere natur-
lige eller psykologiske Forklaringer af Jesu Mirakler,
som vare laante af eller stemte overeens med Dr.
Paulus's senere noksom bekendte Commentar, pas-
sere, tilligemed et Angreb paa adskillige af Kirkens
Symboler. Balle var nu baade for klog til at lade
sig indtage af en Captatio benevolentiae, og for nid-
kjer paa den geistlige Stands Begne, til at lade et
saadant Skrift af en Præst være upaataalt. Den

frie Tænkning over de religiøse og dogmatiste Materier, den Ret at forske efter Sandhed, indrømmede han Enhver; men af Kirkens beskiftede Tjener fordrøede han, at hvis han kom til at tænke og lære anderledes, end vor Troesbekjendelse tilstøder, maatte han, som ærlig Mand, fratræde sit Embede. Dette er det væsentlige Indhold af hans Svar til Repertøren af 15de Januar 1796, og han glædede sig høiligen, da han omsider erfarede, at Forfatteren ikke var offentlig Lærer i Kirken.

I samme Aar, som Balle i Egenskab af Geistlig stred imod Repertorium, geraadede han, mere som Borger og Undersaat, end egentlig som Geistlig, i en ny Strid paa Grund af Aristokraternes Catechismus. Under denne Titel havde Malthes Conrad Bruun, en ung Student med gode Skolekundskaber og skønne Aulag, udgivet et lille Skrift, i hvilket den bitterste Ironie og alle de Vaaben, som ungdommeligt Skarpsind og Vid kan opbyde, vare flebne og anvendte imod Kongedømme, Arveregjering og Enevoldsmagt, tildeels og imod den positive Religion. De franske Revolutionsideer spøge der i livagtige Gjenfærd, og jeg erindrer, at jeg i Aaret 1796, som en munter Almueyngling, lærte endeel af denne Catechismus udenad, meest formedelst dens vittige og paa sine Steder skarpt vedligeholdte Parallelisme med Luthers Catechismus, men harmede mig over dens Indhold, for saa vidt jeg forstod den. Ligeledes erindrer jeg, at den i visse Cirkler, som vilde være supra vulgus, gjorde en vældig Opsigt. Iøvrigt gjør man saa meget mere Forfatterens Manees en Tjeneste ved ikke at citere

Noget af den, som han sikker i modnere Dage, da han levede just i det Land, hvor det fuldkomneste arvelige Monarkie udviklede sig af Forvildelserne, anvendte sin forøgede Videnskabelighed og sine skønne Talenter paa en Naade, der maatte forsone Fædrelandet med ham; hvilket viser, at han, som Møller siger, i en modnere Alder har lært i Frihedens Land (NB. det han engang ansaae derfor) — at skjelne imellem Tingenes Navne og deres sande Væsen.

Balle fandt det at være Pligt for sig, at tage Notits af dette Produkt, og sendte det ledsaget af adskillige Bemærkninger til det danske Cancellie, hvilket fandt Biskoppens Betænkkeligheder aldeles grundede, og foranstaltede Sag anlagt imod Forfatteren, som dog ved Regjeringens Naade slap for denne Gang med en ubetydelig Straf. Men nu var alligevel den aarvaagne Biskop paa eengang bleven Gjenstand for deres Harme, der yndede Principerne i Aristokraternes Catechismus, og der udkom det Spørgsmaal, „om det nuomstunder hørte til Bispembedet at være Fiskal og Angiver af politiske Skrifter,“ hvilket Spørgsmaal Balle besvarede ved at henvise Embedsmanden til hans Bestalling, og enhver Anden til Lovens første Capitel. Dog ogsaa sindige Mænd meente, at Biskoppen kunde have ignoreret Sagen. Denne Mening foranledigede Balle til vidtloftigen at fremsætte de Grunde, formedelsk hvilke han ikke taug eller burde eller kunde tie; i denne Forbindelse siger han iblandt Andet: „Bispen har fire Gange, som Landsbyepræst, Professor, Hofpræst, Biskop, underskrevet Eden; og man forvarer hans Haand i Cancelliet.

Han er slet ikke mere fritagen end nogen Anden fra Lovens 6, 1, 11. Biskoppen i Sjælland kan tværtimod retteligen tænkes at have Forpligtelsen nærmest hvilende paa sig iblandt alle sine Ordensbrødre i begge Rigerne. — — Han lever just paa Stedet, hvor der gives ham Leilighed, endog ved Titlen af Skriftet, *Catechismus*, til at vise i Gjærning, om han enten er feig eller ond nok til at forestille en Meeneder, da han jo ikke kan være bekjendt at lade et Skrift være ulæst, som forkhynder ved sit Navn, at det indeholder Noget til hans Fag hørende. — — Det hedder i Loven, at hvo som har Kundskab om Forseelser imod Kongens Høihed, skal strax aabenbare det. Fraværende vidste jo ikke strax, at sligt et Skrift var udfommet, men Sjællands Biskop kunde og burde vide det, som boende i Kjøbenhavn. Da tænke man sig, hvad jeg saa skulde fremføre til Undskyldning for min Tausshed. — — Ach! jeg var bange for de hvassse Penne og de skarpe Tunger! Men er dette et Svar, som kan gjælde for retfærdig Domstol? Ach! jeg var bange for Arme og Been, for Halsen og Liv! Men har Dommeren Ret efter Loven til at antage dette Svar for gyldigt? — Hvad jeg derimod stedse har været bange for, var ikkun dette, at jeg paa nogen Maade skulde udsætte mig for indvortes nagende Bebreidelse i min Sjel. Men denne Bebreidelse er ingenlunde at undgaae, uden ved den onthyggeiligste Sagttagelse af hver Pligt efter bedste Evne, hvad timeligt Døde der end ifølge deraf skal udholdes. — — Efter mangehaande Overveielse i trende Dage, sendte jeg min Indberetning i det Kongelige danske

Cancellie, og hvad Kamp jeg under Følelse af den paaliggende Pligt havde at udfægte forinden med min herstende Attraae efter Venstab hos alle Menneſter, kan ikkun den forestille ſig, der ſelv beſjeles af ſamme Livlighed. — — Inderligen ſmerter det mig, at Loden ſkulde falde paa Bruun, ſom efter det Haab, hans Talenter havde opvakt, ſyntes at love Fædrelandet værdige Frugter af ſin Duellighed og Flid i en modnere Alder. Men Brutus ſkaaner end ikke ſin Søn, da han beſindes at have overtraadt Lovene, og Brutus er allevegne bleven roeſt for ſin Retsſtæffenhed."

Ligeſom Cancelliet billigede Balles Fremgangsmaade i Henſeende til Ariſtokraternes Catechiſmus, ſaaledes tiltaler Guldberg ham i et Brev fra Aarhus af 26de April 1796 ſit fuldeſte Biſald med hvad han i den Anledning havde foretaget. Dette Brev og et tidligere fra Guldberg af 23de Febr. ſ. N. viſer, at Balle, paa Grund af Embedsfortrædeligheder, var betænkt paa at modtage et andet Embede, og Møller ſiger, at efter Alt, hvad han havde kunnet erfare, havde han ſaaet en Indbydeſe fra Dresden. Med en Kraft og en Hjertelighed, ſom Guldberg forſtod at udtrykke, raader han Balle fra at gjøre dette Skridt. Etſteds ſriver han: „Min Hjerte-Ven har alle Godes, men iſær alle ſande Chriſtnes Biſald; og det veed De; men dette er, min Ven! af en Værd, ſom er hellig. Dette være Dem helligt. De Andres Mening bør være Dem ligegyldig; Intet kan give den Vægt, uden en Emule Levning af vort Eget, ſom bør hendøe, og vi have dømt til at døe“.

Et andet Sted siger han: „Nei! Kjæreste, Værdigste Biskop! De kan ikke modtage anden Vocation; De kan ikke for Deres Samvittighed. — — — De skal doe paa deres Post, og Gud lade Dem staae der til den silbigste Alder, og følge Dem med sin Betsignelse!“ Endelig i sidste Brev: „Hvad angaaer det Dem stete Tilbud, saa lad det komme formeligen; men jeg kan aldrig troe, at De med god Samvittighed kan antage det, og mine eengang anførte Grunde blive stedse de samme. Men det skader ei, at Bedkommende *) saa og dette Beviis paa Deres Værd: det under jeg Dem.“

Den alvorligste og længste Strid var vel den, alle maatte kæmpe imod Ugebladet *Jesús og Fornuftén*, som i Aarene 1796—1801 først i en taaleligere, men senere i en overgIVEN og toisels Tone behandlede Bibel og Christendom. Først i Aaret 1799 blev det bekjendt, hvo Forfatteren var, nemlig Vice-Decanus Otto Hørrerbow, som baade havde Talent og Kundskaber, og som ved andre Smaaafskrifter har lagt en elskeligere Stemning for Dagen, ligesom han og i Begyndelsen igjennem Ugebladet yttrede usfrømtet Afgtelse for Jesu høie Character. Om det da laae i hans Plan at gaae saa vidt, som han siden gif, eller om blot de først høstede Laurbær,

*) Hvo disse Bedkommende have været, kan her ikke oplyses, og behøver det ei heller. I *Guldbergs* Brev af 23de Febr. 1796 forekomme Udtrykkene: „Forsølgelse af visse Folk (lad det endog være Foresatte)“ og „disse større Avindsmænds voldte Besværligheder;“ saa man seer, der har været Noget ibeien.

bragte den unge Forfatter til at glemme sig selv og Sandheden, bliver det ikke let for Mennesker at afgjøre. Men Valle, om hvem Møller, S. 96 og 97, siger, at han allerede 1776 havde taget sit dogmatiske Partie, og derhos fremstiller som et Spørgsmaal, om han ikke noget for tidligt undertrykte Grandstningsaanden og kom til at see med de ældre Theologers Brillen, var under tidligere dogmatiske Bevægelses bleven styrket i sine Principer, og sølte sig opfordret til strax at træde ethvert Phænomen imøde, som forekom ham betænkeligt. Han bekendtgjorde derfor strax i Sommeren 1796, at han, saasnart han var færdig med sin Visitats, vilde besvare Alt, hvad der saa vel i dette, som i de øvrige Blade var indvendt imod Bibel og bibelsk Christendom. Hans kloge Ven, Guldberg, som i en Avis havde læst denne Annonce, raader ham strax i et Brev af 2den Aug. 1796 at opgive dette Forsæt, og anfører gode Grunde; men Løftet var gjort, og man seer af Guldbergs senere Breve, at han glædede sig over Maaden, paa hvilken det blev opfyldt. Valle udgav nemlig imod Bladet Jesus og Fornuften et Ugeblad under Titel: Bibelen forsvarer sig selv, og kun ved at sammenholde disse Blade vil man kunne see, hvorledes Striden, e mitiore principio, fra Horrebows Side dreves til en beklagelig Uberslighed, imedens Valle med Sindighed og Værdighed stræbte at værne om det Gode. Hans Embedsbrødre lode ham staae alene i denne Strid. Møller nævner Janson, og jeg troer sikkert, han kunde have taget Teten's med, som den, der besad de fornødne

Egenskaber til at tiltræde Kampen, hvorfor man saa meget mere maa være misfornøiet med, at de, som flere, lode det beroe ved i Breve, stundom skrevne i en noget sygelig Tone, at opmuntre den enestaaende Uforfærbede. Kun den stærkere Guldberg maa man atter her elske; thi skjøndt han ei gif offentlig med i Striden, ere dog hans Breve af den Natur, at de maae have stærket Vaabnene i Valles Haand. Saaledes skriver Guldberg den 3die September 1799 iblandt Andet: „De klager over at segte alene; men Jesus stod alene, og Ingen var med ham; Paulus alene, men Herren var med ham; Valles alene, og Herren er med ham, og Bønner af sande Christne til Herren for ham. — — Var jeg ikke 68 Aar, og havde jeg ikke et Embede, som holder mig, De skulde vist have mig bag Dem; men nu kan jeg ikke; og om jeg kommer til at kunne for Tid, kan jeg maaskee ikke da af Mangel paa Kraft.“ Den Bistand, Valles maatte savne hos sine nærmeste Brødre, havde han stundom den Opmuntring at nyde af Andre, saa som Brødrene Esaias og Rasmus Fleischer og Jac. Baden; og fra en anden Kant fik Horrebows Navn endog hos det saakaldte Fornuftpartie et sefeligt Stød, da Andreas Sandøe Drsted i en Recension lagde Bladet Jesus og Fornuften paa Philosophiens Bægttskaal, og godtgjorde, at dets Forfatter var lige saa blottet for Indsigt i Philosophien, som for religiøs Sands og Christendom.

Efterat Forordningen af 27de September 1799 var udkommen, forlangte Cancelliet det theologiske Facultets Betænkning, om Ugebladet Jesus og For

nuften kunde fortsættes. Balle erklærede offentlig uden Opfordring, at man for Guds Skyld ikke maatte paabyde Tausshed, at det ei maatte hedde, at Christendom og Sandhed kun kunde reddes ved Magtsprog. Bladet vedblev altsaa, indtil det, som Møller siger, hendøde af Læring. Balle talede endnu i sit Ugeblad, saa vidt jeg veed, i det Mindste et Aar efter at Hørrebom var bleven taus, og saaledes kunde den redelige og utrættelige Balle, hvad denne Sag angik, lukke Janustemplet.

Maatte end Balle, som vi have bemærket, ofte stride alene for den gode Sag paa Religionens og Kirkens Vegne, saa er det derhos vist, at han under sin Kamp havde mange kraftige og dyrebare Opmuntringer. Selv melder han i sin sidste Haandskrift med inderlig Erkjendtlighed om „den fulde Tillid, som Kronprindsen, vor nuværende dyrebare Konge, værdisgiede ham, ved nafladeligen at opmuntre ham og styrke hans Iver for Religionen, for Konge og Fædreland i de farlige Frihedens og Lighedens Dage, som den franske Revolution fremkaldte.“ I samme Skrift berømmer han Grev G. Moltke for den Hjælpsomhed og Bevaagenhed, han stedse af ham havde oppebaaret. Ogsaa den navnkundige N. P. Bernstorff gif ham tilhaande med gode Raad og Opmuntringer; og hvad Guldberg var for ham, have vi forhen berørt. Men ei blot Enkelte skjønnede paa den Ridfjæres utrættede og mandige Færd, men, som Guldberg sagde, han nød alle Godes Bifald, og han vidste det. Han modtog i Aaret 1797, altsaa just under den heftigste Storm, et Legn paa

den almindelig: Belvillie, der overrasfede og rørte ham i lige Grad. Et Selskab værdige Mænd af alle Glasfer forenede sig om at sammenskyde en Sum til et Afgtelsestegn for Biskoppens store Fortjenester. Der blev præjet en Medaille i Guld for Biskoppen selv, og 11 Sykker i Sølv for hans Familie. Den af disse, som skænkedes hans Hustru, ledsagedes med et Halsfmykke af Guld, hvori Biskoppens Portrait hængte. Skæpningen viser paa Forsiden Biskoppens Billede med Omkrift: Dr. Nicolai Edinger Balle, Biskop over Sjælland; paa Bagsiden fremstiller den en Klippe i et oprørt Hav, paa hvilken staaer en qvindelig Figur (Religionen) med Kors og Bog i den høire Arm, og med en brændende Fakkel i den venstre. Ansigtet er skjult med et Slør. I Baggrunden sees et Skib, som seiler trygt hen over de brusende Bølger. Omkriften er: Religionens Ven, Statens Ven. Nedan under: Matth. 10, 32. 1798. Denne Guldmedaille tilligemed de deraf i Sølv tagne Aftryk for Familiens samtlige Lemmer tilsendtes Biskoppen med følgende Skrivelse:

„Deres Høierverdighed vilde tillade, at et Antal Medborgere, ledet af Afgtelse og Erkjendtlighed, og (hvad som endnu vil være Deres Hjerte kjerere) af Hengivenhed til den Religion, som ved Deres Foredrag vinder ny Glands og Erverdighed, ofrer i Dag til Dyd og Fædrelandskjerlighed et Skjønshedsstegn, som Smiger kun alt for ofte yder Forsængelighed.

Alt forsvare Religion og Dyd og Sæder, hvis Grundsætninger den lærer, at fordoble sin egen Iver

ved at see Andres aftage, og ligesom i Svælget af uoverseelige Vanskeligheder at øse nyt Mod og ny Styrke, det er Dyder, der stedse finde deres egen Len i dem selv, og — vi føle det — ere langt op- høiede over en ofte misbrugt og stundom tvetydig Udmærkelse. Men det er en Trang for vore Hjerter, som vi ønske at fyldestgjøre, og Deres Høierverdighed vil ikke være ufølsom ved at erfare af deres Antal, der have ilet at tage Deel i dette offentlige Afgtelsesbeviis, at der iblandt Deres Medborgere ere Mange, som vide at paastjonne Deres ædle Bestræbelse.

I Sindbilledet af Religionen, der modstaaer Bølgernes Rasen, have vi troet at finde et sandt Billede paa dens dygtige og utrættede Forsvarer. Alt ønske Dem et Held, der svarer til Deres Iver og Gavnelyst, er at ønske Dem et Held uden Grændser. Ugrændsede ere og de Dnsker, vi gjøre for Deres Dages Bedligholdelse, og for Alt det, der bidrager til Deres Glæder.

Kjøbenhavn den 24de April 1798.

Af Medborgere og Medborgerinder."

Med Hals Smykket til Bispiden fulgte en Skrivelse til hende, i hvilken de skjønneste og sømme Følelser udtalede sig. Balle havde neppe ventet denne Udmærkelse, som derfor synes at have overrasket ham. At de Gode yndede og agtede ham, vidste han nogenlunde; men at Flere vilde forene sig om at give ham udtrykkelige og offentlige Bidnesbyrd derom, inedens Bladskriverne, som den Gang ligesom altid søgte at udgive deres Mening for den offentlige, ikke

levne de ham nogen Gæ, dette havde han ikke ventet. Han var tværtimod, som Møller siger, vant til i mange Aar at nøies med Guds, sin Samvittigheds og sine Foresattes Bisald. I glad Overraskelse, men med ædel Bestedenhed, udtrykker han sin Følelse i følgende Brev, hvilket han lod indrykke i en offentlig Tidende, da han ei vidste, til hvem han skulde henvende sig med sin Tak:

„Dyrebareste Venner!

Deres Kjerlighed rører mig inderligen. Deres Tillid indgyder mit Hjerte en sjelden Glæde. Men jeg gjorde kun det, som mit Embede, min Overbeviiisning, min Samvittighed krævede. Ikke af Mangel paa Lyst eller Flid, men af Mangel paa Evne og Tid, gjorde jeg det ei saa fuldkommelige, som jeg onskede. Deres Agtelsestegn — ædle Medborgere og Medborgerinder! er overmaade hæderligt. For mig og Mine er dette alt for meget. Tillader, at jeg betragter det fra sin eneste rette Synspunkt! det er et Pant paa danske Borgeres uroffelige Hengivenhed til Sandheds Ord, kommet fra Gud. Det er et Beviis, som taler fra Slægt til Slægt, om nordisk Trofskab imod christeligt Samfund og christeligt Fædreland. Jeg modtager Guldbedaillen, som en Helligdom, ikke mig men Efterslægten tilhørende. At jeg maa gjemme den hos mig selv til min Død, som et Mindesmærke paa standhaftig Religion hos vort retslafne Borgerstab i Kjøbenhavn, er mig en Gæ og en Belønning, som langt overgaaer min Fortjeneste. I Haab om bevaagen Tilladelse bestemmer jeg den til at nedlægges efter min Død i Stadens Ar-

thiv under de to og tredive Mænds Tilsyn, som et fjert Minde for Børn og Børnebørn i mange Led om Fædres og Modres faste Sindelag i Prøvelsens Dage. Brystbilledet forbliver hos min Kone, som med taknemmeligst Glæde har modtaget samme tilligemed Brevet, hvorved det sendtes hende, og Sølvmedaillerne forblive deels hos hende og deels hos vore Børn, som alle fryde sig med ærbødig Taksigelse. Det gjemmes alt i min Familie, saa længe den vedvarer, til stedsevarende Bestyrkelse i Troskab og Retsindighed. Gud bevare Kongen! Gud bevare hans Folk, det gode, det trofaste!" —

Balle blev i Maret 1796 udnævnt til Medlem af den Commission, der arbejdede paa en ny Reform af det lærde Skolevæsen. Denne Commission havde da allerede i 7 Mar under Præsidium af Hertugen af Augustenborg været i Virksomhed, og Planen for Skolernes nye Indretning var allerede udarbejdet og af Kongen approberet. Det maatte naturligtviis fortørne Biskoppen, at han havde været udelukt fra Forhandlinger, der laae ham og hans Embede saa nær; og at Campos Ledetraad ved Religionsunderviisningen var indført, maatte have mishaget ham, om han end ei selv havde været Forfatter af den evangelist-christelige Lærebog. Da Hertugen indbød ham til at tiltræde Commissionen, og derhos forklarede ham de Grunde, der havde bestemt Commissionen til at authorisere Campos Ledetraad, frabad Balle sig med Værdighed og Ærbødighed den ham tiltænkte Ære., og tilstaaer, efter at have omstændeligen viist den Campiske Lærebogs Mangler og Farlighed, at han, saa

længe den skulde lægges til Grund for den første Religionunderviisning, ikke med frelst Samvittighed kunde indtræde i Commissionen. Ved denne Leilighed siger han om sig selv: „Til alt dette kommer endnu, at jeg har forhyrvet mig mine ringe Indsigter i en anden Tidspunkt, og kan derfor slet ikke stikke mig i nye Former; men til at lære om igjen er jeg for gammel. Den Religion, jeg bekjender og forsvarer, er saa indslættet i min hele Tænkform og i alt mit Sindelag, at Skribenten havde Ret, der sagde om mig: Han bliver ei anderledes, om man endog støder ham i en Morter.“ Hertugen, som vidste at agte Balles Fæsthed, tillod gjerne, at Campes Lærebog veeg for den evangelisk-christelige Lærebog, og nu gif Balles ind i Commissionen, og blev der, indtil denne afløstes af den nu bestaaende Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler.

Da Dr. Bastholm i Maret 1800 formedelst Svagelighed nedlagde sit Embede som Kongelig Confessionarius, blev Balles valgt i hans Sted. Denne saa hæderlige Befordring var et nyt Vidnesbyrd om Kronprindsens Agtelse for Manden og for den Sag, han altid havde forsvaret. I sin Egenstabs som Confessionarius fik Balles snart den vigtige og ham dyrebare Forretning at forberede Arveprindsens ældre Børn til Confirmation; i hvilken Anledning han raader fører sig med Guldberg, som i et Brev af 3die August 1801 meddeler ham sine Tanker med sædvanlig Udferlighed, Klarhed og Orden, og raader ham iblandt Andet at bruge Bastholms Lærebog og oplyse denne ved Hjælp af det nye Testamente. I Sommeren 1803

bleve Prinds Christian Frederik og Prindses-
 serne Juliane Sophie og Louise Charlotte
 confirmerede; Prinds Frederik Ferdinand blev
 confirmeret 1810, ogsaa af Balle, som lige til sin
 Død vedblev at være Confessionarius. Derimod bleve
 Bispeembedets Byrder ham med Tiden for tunge.
 Først havde Familieforg nedbøiet ham, da han 1802
 mistede sin Hustru, som havde vandret med ham i 20
 Aar, og efter nogle Aars Forløb mistede han en voren
 Datter. Men den Tanke, som allerede i Aaret 1804 i
 modløse Dieblikke rørte sig hos ham, blev ved Dan-
 marks Uheld i Aaret 1807, som sonderrev hans Huus,
 men endnu mere hans Hjerte, bragt nærmere til Mo-
 denhed; og den Grundsætning: *potius desinere quam
 deficere* maatte paa en Mand med Balle's Sam-
 vittighed have en afgjørende Virkning. I sin Auto-
 biographie siger han derom: „Koffet omsider, ikke
 blot ved overspændt Arbeide, men af mangefold til-
 stødende Kummer, fandt jeg mig uskicket til at be-
 stride mit Kald med tilbørlig Ridfjerhed, og efterdi
 Mand er til for Embede, men Embede ikke for Mand,
 befalede mig ufravigelig Retskaffenhed at søge om
 allernaadigst Entledigelse, som ogsaa i Raade be-
 vilgedes mig med tillagt anseelig Pension. Dog vilde
 vor Allernaadigste Konge, at jeg fremdeles skulde be-
 sørge det Kongelige Confessionariat, og tillige beholde
 min Plads i Commissionen for de danske Skoler.“

Foruden det, at Balle ved sin Entledigelse er-
 holdt, som han selv udtrykker sig, en anseelig Pen-
 sion, blev der ogsaa foiet Anstalt til Betaling af
 hans Gjeld, og en Understøttelse tilstaaet dem af

hans Børn, som endnu vare uforsørge. Møller citerer i denne Henseende følgende Ord: „med Hensyn til Biskoppens mangeaarige troe Embedsførelse, og som et Beviis paa, at Hans Majestæt havde paa- skjønnet hans Værd som Embedsmand.“ Hans Fra- trædelse fra Bispeembedet var saa høitidelig, og for ham selv, som endnu med megen Aandskraft kunde forskjonne den, saa glædelig, at den kunde ansees som den meest smilende Aften paa en urolig og mørksom Dag. Hans Eftermand var Dr. Frederik Münter, hvem han havde kjendt som Barn, yndet som Ungling, agtet som Mand, og elsket som Embeds- broder.

Denne sin Eftermand indviede Balle til Præste- embedet den 8de Mai 1808, som var tredie Søndag efter Paaske. Münter var den Sidste af 453 Præ- ster, og den Sidste af 17 Biskopper, som Balle havde indviet. Han havde i sin Embedstid indviet 80 Provster.

Dagen efter at Biskop Münter var ordineret, forsamledes Kjøbenhavns Geistlighed, 23 i Tallet, med Stiftsprovsten, nu afdøde Biskop Plum, i Spidsen, og gik op til den afgangne Biskop, for i eget og den sjællandste Geistligheds Navn at takke ham for den Trofasthed og Nidkjerhed, med hvilken han havde baaret Hyrdestaven iblandt dem. Stiftsprov- sten forte Ordet med saa megen Hjertelighed, at Bi- stoppen og de tilstedevarende Præster vare inderligen rørte. Især var Balle, som man let kan forestille sig, saaledes overvældet af Følelser, at hans Taus- hed ved denne Leilighed talede stærkere end Ord.

Han kunde kun sige saa meget, at han takkede sine Ordensbrødre for deres Opmærksomhed og Kjærlighed, og forsikrede, at han, saa længe Gud vilde forunde ham Liv og Helbred, vilde arbejde for Christendommens Sag og virke for Geistlighedens Lær.

Meget er der endnu, som jeg her gjerne medtog, for at skildre Balle som Theolog og Liturg; men her maa være en Grændse, og jeg vil blot anføre eet Træk, som viser, at den strængt-orthodore Biskop ikke havde glemt den christelige Liberalitet. Lad det endog være sandt, hvad Møller siger Pag. 273, at han meget for tidligt blev enig med sig selv om sit dogmatiske System, og i Fremtiden ei var istand til at foretage nogen Forandring derved, og at han ikke kunde fælde en sikker Dom om, hvad der i det rationalistiske System er sandt og foreenligt med den Erbødighed, som skyldes den guddommelige Aabenbaring; saa var han dog saa langt fra at være nogen Slave af Mennefsord, at han endnu i August 1799, da der handlede om Formularen i Nadverens Sakramente, foreslog, at man, istedet for hvad vort Ritual byder, maatte bruge Christi egne Ord, og sige ved Brødet's Uddeling: Jesus sagde: Dette gjør er til min Thukommelse! og ved Vinens Uddeling: Jesus sagde: Dette gjører saa ofte, som I det drikke, til min Thukommelse! Derpaa henviser han til den evangelist-christelige Lærebog, 7 Cap. IV § 2, c. og e., og siger da: „Med hiin Tiltale opfordres hver Communicant til at agte paa sin Christendoms Pligt med kjærligste Redebonhed. Han tænke som Luther eller Zwin-

gel eller Calvin, eller som forðum Cyril af Jerusalem, den første Catholskhedens Formand i dette Stykke. Intet høres, som støder hans individuelle Troe ic. ic." Paa dette Sted forbigaaer han det imellem Litr. c. og e. staaende Litr. d., skjøndt det Ene, saa vel som det Andet er udgaaet fra hans egen Tanke og Pen; og hvo glæder sig ikke ved at see en saadan Liberalitet just i den strengeste Mand! *) Her taler han og om en forbedret Liturgie som en ønskelig Ting, men fraraader al Overivelse, og siger: „Ifald vi med forbedret Liturgie og med en Bibel-Christendom i alle Hjertes helligholde det tilstundende Reformations-Jubilæum i Aaret 1817, uden at Tvang har fundet Sted, maae vi prise os over al Naade lykkelige.“ — — „Vi maae lede vore Brødre til sund og fornuftig Oplysning, uden at krænke eller forvirre dem.“ — — „Der kommer den Tid,

*) Det forekommer mig, at her møder os et ganske smukt og kjendeligt Aftryk af Morten Luthers Billede i hans Fortale til Libellus de infantibus baptizandis, 1526: „Non volui mutare multa, licet optarim, melius armatam esse istam formam. Nam negligentes habuit autores, qui dignitatem Baptismi non satis perpenderunt. Verum pleraque sic relinqvo, ne infirmæ conscientiæ qverulentur, ne novum Baptismum instituere, neve hactenus baptizati crimentur, quasi non sint recte baptizati Nam, ut dictum est, in adjectionibus humanis non multum est situm, modo ipse Baptismus verbo Dei, vera fide et seria invocatione Dei administratur. Deo te commendo. Amen!“

da Sjellands saakaldte hyperorthodore Biskop vil findes at have bidraget mere til sand Sjelsfrihed og ægte christelig Fordragelighed, end mange Kraftmænd midt i deres springende Fakkeldands."

Den salige Balles Bønner om en forbedret Liturgie gif ei i Opfyldelse. Den Svage kan i Almindelighed ei taale den Næring, som den Stærke søger og behøver; derfor kan Skaansomhed og Klogskab stundom tilraade, at der gjøres sindige Skridt, selv i at fremhjælpe det Bedre. Rom. 15, 1. 1 Cor. 9, 22.

Mener man, at Balles ikke havde Mand og Sands for Andet end Theologie og Kirkesag, saa feiler man. Sjellands Stift eier flere skønne Mindemærker af hans verdslig-praktiske Dygtighed, iblandt hvilke den geistlige Hjælpe-Præsteenkasse har udbredt mange Enfers og Faderløses Betsignelser over hans Navn. Dgsaa for Skolelærere og deres Enker vidste han at sørge. — Til Sikkerhed for Præstegaardenes Bedligholdelse fik han Indløsningssummen for en Præstegaard forhøiet til 500 Rigsdaler, som kunde tabes, dersom Bedligholdelsen var forsømt. At hans Hensigt ei allevegne blev opnaact, var ikke hans Skyld. — Han var ingen Ynder af Tiendeforeninger, indgangne paa Præsters Embedstid, eller for stedse; thi han meente, at disse maatte geraade Embedsmanden til Skade, hvori han vist heller ikke feilede, da han indsaae, at den Fordeel, som Udskiftningen med Tiden maatte bringe Tiendeieren, vilde være tabt. Han siger selv i denne Anledning i en offentlig Erklæring: „Jeg tilstaaer gjerne, at Mismodighed anspænder min Mand, og det er mig ikke givet at tale eller skrive

anderledes, end jeg tænker; men derfor aflader jeg ikke at være og stedse at vise mig som tro og lydlig Undersaat efter Jesu Læres hellige Forskrift."

Ved Kjøbenhavns Bombardement 1807 blev Bispegaarden, hvis Beliggenhed udsatte den for de Ødelæggelsesredskaber, der især vare rettede imod Vor Frue Kirke, saaledes gjennemboret og mishandlet, at den ikke uden en Hovedreparation kunde tjene Noget til Bolig. Dette foranledigede, at Valle tog Hjem hos sin Datter og Svigersøn, Statsraad Olsen. Her tilbragte han sit daadrige Livs heldende Dag i Omgang med elskede Børn og Børnebørn; men kunde ikke nøies med det Arbeide, hans Confessionariat gav ham, hvorfor han nu søgte at praktisere i det Liturgiske, og erholdt Kongelig Tilladelse til fra Nytaarsdag 1811 selv at forrette Gudstjeneste i Hellig-Nands Hospitalskirke med de faa Forandringer, der laae i hans Plan. Men denne Anstrængelse angreb den Affældige saaledes, at han efter et Aars Forløb maatte lade den ophøre. Endnu levede han i 5 Aar under Livskræfternes kjendelige Aftagen, og allerede 1814 ansaae han sin paa Palmesøndag samme Aar i Cabinetet holdte Prædiken for sin Svanesang, med hvilket Udtryk han tilegnede sin ham saa hengivne Biograph den.

Den 28de Januar 1809 blev han udnævnt til Commandeur af Dannebrog; og i det han i sin Autobiographie omtaler dette Beviis paa sin Konges vedvarende Naade, beklager han kun, at hans Kræfter og Virksomhed ei længere svarede til hans Duffer og Forpligtelser. — Møller tilføier: „Neppe har

nogen Dannebrogssridder dybere følt Betydningen af Indskriftens Ord: For Gud og Kongen."

Hans Livs Lampe udslyktes langsomt. Han døde uden nogen smertelig Sygdom den 19de October 1816, 72 Aar gammel. Møller siger: „Hans sidste herlige Bøn, hvilken han med halvbrudt Stemme fremstammede, var for Kongen og Kongehuset." Vi ville føie til: Her bad den døende Sjelesørger og Undersaat; og den Retfærdiges Bøn var vistnok alvorlig. Paa hans Begravelse anvender Møller, hvad Plutarch siger om Numas Jordfærd, at den bidrog endnu mere til at forhøie hans Livs Hæder. Tvende Prindsfer af det Kongelige Hus, Prinds Christian Frederik og Prinds Frederik Ferdinand, fulgte hans Liig til Graven. Resten beskriver Møller omtrent i Plutarchs Maaer: „Folk af alle Stænder samledes til hans Begravelse; mangfoldige Præster, ogsaa fra fjerne Egne, vare tilstede og ledsagede Liget; den øvrige Skare, blandet med Qvinder og Børn, fulgte, ikke som ved en gammel Foresats Begravelse, men Alle ledsagede de ham under Taarer og Sukke, som om Enhver af dem havde havt en af sine bedste Venner, hendsød i sit Livs blomstrende Alder, at begrave."

Universitetets unge Theologer havde udbedet sig det som en Ære at hembære hans affjelede Legeme til dets Hvilested. Det blev nedsat i Trinitatis Kirke, hvor Biskop Münter først holdt sin Sørgetale, og Pastor N. F. S. Grundtvig, en Frænde af den Hensøvede, derefter tilføiede nogle Ord til hans Aminselse. Herfra bragtes Liget til Petri tydske Kirke,

hvor det blev bisat, ved hvilken Keilighed ogsaa denne Menigheds Præst, Dr. Kochen, bragte den Hedensfarne sin Afstedshilsen, og hvad disse Talere tolkede os i Religionens Navn, det sang Ingemann og flere Digtere i Begeistringens Toner. Ogsaa det Kjøbenhavnske Universitet bevidnede paa flere Maader sin Høiagtelse for den Aføde, især ved at anstille en Sørgefest til hans Hæder den 12te December 1816, da Professor Eloquentiæ, Dr. Thorlacius, i en latinisk Tale udviklede, hvad Balle havde været som Lærer, som Biskop og som Menneske. En Cantate til denne Keilighed var forfattet af Professor Rahbek og udførtes af de Studerende.

Møller slutter saaledes: „At see Kirken ved oplyste Lærere opbygget, Religionen ved indsigtfulde Forsvarere haandhævet, og dens Bekjendere lykkelige formedst en god Samvittigheds Pagt med Gud — dette vorde Din Løn i Himlen, Du Forklarede! saa sandt som det var den eneste, for hvilken Du her paa Jorden levede, virkede og stred!“

Saa vidt har jeg kunnet tale med og efter Møller. — Ei uden Smerte gaaer jeg over til at tale om ham, som den, hvis Ord saa tidligt skulde høre op at lyde iblandt os. Men ligesom Himlen nu forener Balle og ham, saaledes, som en levende Mand for sand Christendom forenede dem paa Jorden, og saaledes, som de Begge vare enige i at elske Slagelse Skole, fra hvilken de som Unglinger vare udgangne, saaledes bør og deres gamle Fostermoder

samle deres Eftermæle paa disse Blade; og jeg haaber ei at fortørne den høiærværdige Forfatter af Jens Møllers Levnetsløb, meddeelt i Dansk Litteraturtidende for 1834, No. 13 og 14, og senere aftrykt i det efter Jens Møllers Død udfomne fjerde Bind af Tidsskrift for Kirke og Theologie, naar jeg til dette Niemeed benytter hans Arbeide.

Jens Møller er fød den 19de Marts 1779 i Karrebek, hvor hans Fader, Joachim Christian Møller, var Sognepræst. Da han var 5 Aar gammel, mistede han sin Moder, og skjøndt Faderen bemærkede hos ham et godt Remme, havde han dog besluttet, ei at lade ham gaae den videnskabelige Veie, fordi han selv med megen Møie havde maattet kæmpe sig frem paa den. Derimod var det hans Beslutning, at Sønnen skulde sættes i Lære hos hans Svoger, Apotheker Worsøe i Holbek. Men — „Hvad Gud vil have frem, kan Ingen forholde,“ og igjennem Veie, der aabne sig under Sorg og Savn, veed Forsynet ofte at naae sit Maal. Saaledes med Jens Møller. Hans Fader havde indgaaet nyt Egteskab, men døde kort derpaa, førend han endnu fik sin Plan med Sønnen idærksat. I Møllers Barndom var en aldrende Jomfru Paludan hans første Lærerinde, og siden traadte hans Fader til og gav ham Underviisning i Religion, Skrivning og Regning. Den af Faderen fattede Plan for Sønnens Anbringelse tilfredsstillede ikke den velsindede Stedmoder, som hos Drengen lagde Mærke til saa bestemte Anlæg og en saa afgjort Lyst til Studering, at hun ansaae det for en Samvittighedsag at følge de Bink, Naturen

gav; og skjøndt hun var uformuende, vovebe hun dog at drage til Slagelse, hvor hun satte Sønnen i den lærde Skole, efterat han først i nogen Tid havde nydt Underviisning af en brav og omhyggelig Mand, Skolelærer Dahl i Fuglebjerg.

I Slagelse lærde Skoles Protokol findes om ham følgende:

„Jens Møller,
antagen den 7de Mai 1790,
født den 19de Marts 1779. Hans Fader, Hr. Joschum Christian Møller, døde den 14de Juli 1789. Efter hans Død er han underviist af Jvar Dahl, Skoleholder i Fuglebjerg i et halvt Aar til Paaaste 1790. Har lært Forklaring, at skrive, Regning efter Gramers Regnebog til Beretregning, begyndt paa Donat. Hans Stedmoder cavit de cursu Academico absolvendo. Fik Plads nederst i nederste Klasse.

Bed	Eramen	1790.	Hurtig og tro Hufommelse, skarp Dømmekraft.
—	—	1791.	Ligesaa. Opflyttet i mellemste Klasse.
—	—	1792.	Beskynderlig Bequemhed, udmærket Flid, roesværdig Fremgang.
—	—	1793.	Ligesaa.
—	—	1794.	Ligesaa. Opflyttet i øverste Klasse.”

Videre har Skoleprotocollen ikke ham angaaende; thi den brave Professor Bøldike, hvis i Skolearchivet beroende Regnskaber og Concepter iøvrigt be-

vise, at han var en dygtig Contorist — maaskee noget langsom, men og desmere omstændelig — har i Skoleprotokollen ikke fortsat de aarlige Notater og tilføjet Dimissionsnotater for alle Skolens dimitterede Disciple; men hvad der i saa Henseende mangler angaaende vor Møller, er suppleret i foran omtalte af H. H. Hr. Biskop R. Møller forfattede Levnetsløb, for hvilket en Autobiographie, den Afdøde har efterladt sig, er lagt til Grund.

Den, hvem J. Møller meente at skyldte Meeest iblandt alle sine Lærere, var Skolens Rector, den værdige Professor Peder Woldike, som, uagtet sin Alvorlighed, behandlede sine Disciple med Kjærlighed og Humanitet. Af ham nød Møller en grundig Underviisning især i Latin og i Græsk; og da Woldike fremfor Alt drev paa Latinen, tog han, især for den latinske Stiils Skyld, Disciplene hjem til sig udenfor de sædvanlige Skoletimer *). Sin Tak-

*) Paa den Tid, da Sangopvartning og anden Skolevedtægt forantedigede megen Afbrydelse i Skolegangen, kunde saadan Extramanuduction vel være nødvendig og nyttig. Som Skolesagerne derimod nu staae, maa man i Regelen ønske, at al Privatmanuduction bortfalder; thi er Underviisningsplanen rigtigheden lagt, og bliver den trodsigen fulgt, da kan og maa Discipelen hjælpe sig med den Underviisning, der gives i selve Skoletiden. Han kan ei engang uden Savn af den Tid, han behøver til Recreation og til selvvirksom Repetition og Præparation, modtage Privatmanuduction udenfor Skoletiden. Mange andre Fag vorde da ofte satte tilside for et enkelt; og hvad det Værste er: i den Tanke, at Repetenten kommer udenfor Skoletiden, hændovner og, hvis Læreren ikke pas-

nemmelighed imod Wøldike, sin Kjærlighed for denne Mand og hans Minde, har Møller flere Gange i Samtale med mig hjerteligen udtalt. Endnu sidste Gang, jeg talte med ham (i Juli 1833), sagde han mig, at han agtede at indbyde nogle af Wøldikes Disciple til i Forening med sig at reise den Elskede et Monument, og han glædede sig, som et fromt Barn, da jeg førte ham op i Sanct Mikkel's Kirke, og viste ham, at Monumentet alt længe stod der. Hans ærlige Følelse var her et langt skjønnere Monument, end Marmoret *).

Imedens vi talte om Valle, have vi paa sit Sted bemærket, hvorlunde Møllers Primat iblandt

ser paa ham, henføres Disciplen den gyldne Tid paa Skolen, og har, naar han har gaaet i Skolen et Aar, neppe været der en Maaned, saaledes, som han burde være der. — Jeg beder bemærket, at jeg kun siger i Reglen; thi fornustige Undtagelser kunne Omstændigheder gøre.

- *) I Skjønksomhed imod værdige Lærere, som i mere Godt, vare Valle og Møller hinande nlige. Foruden hvad der paa sit Sted forhen er anført om Valles Uttringer i saa Henseende, kan her tilføies, at der i Skolens Archiv ligger et Brev fra ham til Rector Rhud af 30te August 1767, hvori han melder ham, at han har faaet det Winstrup = Resenske og det Rosenkranske Reifestipendium; i hvilket Brev den unge, glade og lykkelige Candidat med udtrykkelige Ord erindrer „hvad Glid og Umage Læreren har havt med ham i hans Skolegang, og hvad Godhed der i den Tid er ham viist.“ — Med Glid siger jeg værdige Lærere; thi baade Valle og Møller forstode meget godt, quid distent era lupinis.

sine Meddisciple kaarede just ham til i Aaret 1796 at være Skolens Tolk til Bispens Gre. Foruden dette siger hans Biograph os, at det tillige blev ham overdraget at forfatte nogle latinske Inscriptioner, som ved denne Leilighed skulde bruges. I Udkastet til en af disse havde den unge Latiner, som i dette Dieblis havde tænkt mere paa sine Classikere, end paa sin Catechismus, skrevet *Dii* istedetfor *Deus*, og fik, da han viste sin Rector Udkastet, den Anmærkning: „I er dog vel ingen Hedning?“ ved hvilken den brave Rector paa en net Maade viiste ham, at man kan undgaae at synde imod Grammatikken, uden endda at være skyldfri. At Valle allerede ved den Leilighed lagde Mærke til Møller, er forhen fortalt. — At Møllers Talenter ogsaa vare erkjendte udenfor Skolens Kreds, sees deraf, at han af Flere blev opfordret til at forfatte en Hæderssang til en Høitidelighed, som Grev von der Rath paa Antvorskov anstillede til Gre for sin Svigersfader, Statsminister P. A. Bernstorff; og det gjør uidentvivel Møllers Bestedenhed Gre, at han undslog sig for dette Hverv, og beviser, at han allerede da kunde fatte Idealer, som han ei ansaae sig selv istand til at naae: thi hos den unge Discipel skal man dog vel ikke antage dette Afslag for en subtil Retirade med Hensyn paa Sententsen: *Si tacuisses, Philosophus mansisses*. Selv bemærker Møller i denne Anledning, at det saae temmelig upoetisk ud i Slagelse-Eggen, efterdi man henvendte sig til en Skolediscipel om en Belkomstsang.

I Efteraaret 1797 blev Møller dimitteret til Universitetet med et meget hæderligt Testimonium,

til hvilket jeg har Professor Wøldike's Concept ligegende for mig, og af hvilket Møllers Biograph meddeeler følgende: *Ex plurimis, quos nobis cognoscere contigit, egregiæ indolis adolescentibus, haud scimus an quæquam huic nostro anteferendum autumemus. Sive enim munera naturæ studioso necessaria spectentur, alius sane alio præpollere solet, æqvabiliter temperata et amice conspirantia pauci sortiuntur, quibus ille sine dubio est adjungendus* — og efter en Skildring af Ynglingens vedholdende Flid hedder det: *Sive demum facienda sit morum censura, tam castigata fuit a prima pueritia vitæ institutio, ut voluptates illicitas caute reformidans otia sua potius in eruditis traduxerit deliciis.* — Til Examen artium blev han indkaldt, og til Philologicum og Philosophicum erholdt han Laudabilis præ ceteris i alle Rubrikker.

Allerede under sin Forberedelse til anden Examen lagde han sig med Iver efter de levende Sprog og de skjønne Videnskaber, og retfærdiggjorde saaledes strax det Vidnesbyrd, der fra Skolen var givet ham — *judicia de se non dedecoravit.* — Under sit Ophold ved Universitetet nød Møller, som drog til Kjøbenhavn med en contant Formue af 25 Rigsdaler, og kunde af sin fattige Stedmoder Intet vente, Understøttelse af Afsessor, Apotheker Hagen, som, skjøndt kun fjernt beslægtet med hans Stedmoder, tilbød ham frit Middagsbord, hvilken Velgjerning han nød i 3 Aar, desuden af Grosserer Wassard og Flere. — Ifølge det af Professor Wøldike for Aaret 1797 aflagte Regnskab havde Møller ved sin Dimission

et Dplag af Skolestipendier til Beløb 177 Rdl. 40 ſ. Han oeconomiske Vilkaar vare faaledes heldigviis ei faa ublide, at han jo ved at tilbringe nogle Timer med at manuducere i de gamle Sprog, Philosophie og Astronomie kunde leve aldeles sorgfrit ved Univerſitetet. Iblandt hans academiske Venner nævner Biſkop Møller Chr. Jensen, nu Sognepraſt i Kirkeſaabye, og P. D. Brøndſted, ved hvem han senere ſtiftede Bekjendtkab med P. Kjerulff, nu Embedsmand i Norge, og i Selſkab med de tvende Sidſte gjorde han en kort Reife i det nordlige Lydſland, efter at han i Aaret 1800 havde taget theologifk Embedseramen med Characteren *Laudabilis et quidem egregie*.

Det var imidlertid ikke Møllers eget Valg, der oprindeligen bragte ham til at studere Theologien; meget mere havde han ſtrar efter at have taget anden Examen ifinde at forberede ſig enten til Skolebanen, eller til at kunne ſøge Anſættelſe i det udenlandſke Departement, hvilket ſidſte Duſkej vakttes hos ham af Lyſt til at ſee fremmede Lande; men Geheimeraad Guldberg, hvis Yndest han var ſaa heldig at vinde, og ſom var noget beſlægtet med Møllers egen Moder, beſtemte ham til for det forſte at tage Atteſtats. Men ſkjøndt de daværende Docenters Underviisning og Veiledning gjorde ham de theologifke Discipliner intereſſante, blev dog Theologien endnu ikke hans Yndlingsſag, hvorimod hans Tilbøielighed drog ham hen til den claſſiſke Philologie, og meeſt for at ære ſin høie Beſynders kloge Raad, tog han den Gang Theologien med, uden at tænke paa engang

at vorde Præst, og end mindre paa at vorde Professor i Theologien. Biskop Møller siger, at hvad der svækkede hans Lyst til det theologiske Studium, var den da herskende Tidsaand, der drog flere gode Hoveder med rebelige Gemytter bort fra det præstelige Kald; thi — som han siger — „naturligviis vilde unge Menneſter, der endnu ikke havde Mod nok til at trodse Verdens Domme, nødigene passere enten for Hyllere eller for Dosmere; men for en af Delene blev af de Fleste paa den Tid den Præst anseet, der ærligen troede det Gudsord, han var kaldet til at forkynde.“ Hertil tør maaskee føies, at det sikkert og vil have været Tilfældet, at den theologiske Candidat, ei saa meget med Hensyn paa, hvorledes Andre vilde dømme om hans Ærlighed eller hans Forstand, som af Frygt for, at han ei retteligen skulde kunne forkynde Sandhedens Ord til Opbyggelse, kunde undvige det Kald, hans Hjerte meest elskede, just og blot af Ærbødighed for Kaldet selv.

Istedetfor at gaae ind i det pædagogiske Seminarium, som kort før Møller tog Attestats var blevet oprettet, valgte han hellere at studere paa egen Haand og derhos øve sig i at undervise. I Aaret 1801 blev han Huuslærer hos Hofjægermester Ewa-nenskjold, og havde i denne Situation, foruden andre Fordele, ogsaa den, at være om Vinteren i Kjøbenhavn, og om Sommeren Kjøbenhavn nær — et Gode, saa mangen Candidat er nødt til at opgive, og dermed tillige sin bedste Leilighed til at fortsætte sine Studier. Møller benyttede Leiligheden og deelte sin Tid imellem Theologie, Philosophie og de skjønne

Bidensfaber; men skjøndt han øvede sig i at prædike og læste theologiske Skrifter, kunde dog den theologiske Litteratur endnu ikke saaledes interessere ham, som den gamle classiske og den nyere skjønne Litteratur. De levende Sprog, først Tydsk, siden Fransk og endelig Engelsk, lærte han sig selv.

Ved tvende Priis Skrifter, det ene om den nordiske Mythologies Brugbarhed i Poesien, det andet en Sammenligning imellem et Par Digte af Horats og Virgil, af hvilke det sidste vandt Universitetets Guldmedaille, banede han sig Vej til fortrinlig Nudest hos Moldenhawer, Baden og Thorlacius, og blev som en Følge heraf, uden at have været i det pædagogiske Seminarium, kaldet til at være Adjunct ved Slagelse Skole 1802. I Slagelse fandt han endnu sin gamle elskede Rector Wøldike, og ved Skolen vandt han saaledes sine Foresattes Tillid, at han efter et Aars Forløb blev beskikket til Conrectorens Vicarius.

Paa denne Post forøgedes hans Skolearbeide, men han nød og den Glæde at have mange lærvillige og begavede Disciple, iblandt hvilke nogle, saasom Jungemann, Rosenkilde, Brødrene Westengaard, Freuchen og Flere, siden have skaffet sig et Navn, deels i Kirken, deels i Litteraturen. Hvad det forøgede Arbeide angaaer, da kunde Møller ved sin Kraft og Flid bære Meget, og endda have Oidium til egen Uddannelse; og var det — som han selv anmærker — til Skade for hans senere academiske Stilling, at han saa tidligt forlod Universitetet, saa bemærker han tillige, at det i Slagelse ei

fattedes ham paa Omgang med Lærde, af hvilke denne lille Bye paa den Tid havde foruden hans gamle Lærer, Wøldike, endvidere Conferentsraad E. Fleischer, den ældre og yngre Bastholm, daværende Pastor Plum og dennes Eftermand, Fuglsang, hvilke baade ved at aabne ham deres rige Bogsamlinger, og ved at give ham Opmuntringer og Raad, fremmede hans Studier.

Kun i kort Tid skulde Slagelse Skole nyde Godt af Møller som Lærer. Da Münter var bleven Biskop i Sjælland, og Krog-Meyer Lærer for Prindserne paa Augustenberg, blev Møller, som i Aaret 1806 ved et Priisfrift over „den pragmatiske Histories rette Bæsen og Misbrug,“ havde vundet Videnskabernes Selskabs Culdmédaille, i September 1808 af Hans Majestæt kaldet til at være Professor *theologiae extraordinarius*, med Befaling at tiltræde sit Embede den 13de October. Udgiveren af disse Blade hørte hans første Forelæsning „om Humanitetsstudiernes Vigtighed og Værd for Theologen,“ og jeg vedblev stadigen at høre ham med Nytte og Taknemmelighed, indtil han den 10de Januar 1810 examinerede mig til *Examen theologicum*.

At Møller var tilfreds med sin academiske Stilling, kan iblandt Andet derved godtgjøres, at han ei ønskede at omskifte den med andre, som i oeconomic Henseende vare mere fordeelagtige, skjøndt han flere Gange havde kunnet det. Han har i denne Henseende i to Samtaler med mig til forskjellige Tider yttret, at hans Tilværelse var saa sammenvoret med Kjøbenhavns Universitet, at den neppe førend ved

Døden lod sig afføndre derfra. Og at hans Stilling var tjent med ham, derom vidner deels den Omstændighed, at han ingensinde anmeldte noget Collegium uden at have den Opmuntring at læse det til Ende, enten for et talrigt eller dog for et ikke lidet Auditorium, og deels de praktiske Functioner, han i Egenstabs af Professor overtog og til de vedkommende Gjenstandes Lærø beførge, saasom Ephoratet for Valkenborghs Collegium, Directoriatet for Professorernes Enkekasse, foruden andre Ephorater og endelig Opsynet over Universitetets Dvæstus, i hvilket Embede det lykkedes ham ved sine værdige Collegers Bistand at bringe et indviklet Pengevæsen i en bedre Orden.

Som academisk Docent var Møller meget flittig, og som Skribent har han leveret rige og skønne Frugter af sine mange og fleersidige Kundskaber. Strax efter at han havde tiltraadt sit academiske Lærereembede, hørte vi af ham tvende Collegier, det ene over Kirkehistorien, det andet over Bøger af det gamle Testamente. Siden læste han som oftest tre og undertiden fire Collegier, og i Aaret 1812 begyndte han desuden at holde Skrive- og DisputeresDvæstus med proveciores iblandt sine Tilhørere. Han har i sin Embedstid læst over de allerfleste til den lærde Theologie henhørende Discipliner, og derhos fra 1811 af, da han var bleven færdig med den første Cyclus af sine Forelæsninger, været een af Danmarks flittigste Skribenter. Hans theologiske Bibliothek udgjør 40 Bind, og at det Allermeste deraf er hans eget Arbeide, er bekjendt. Hans Tidsskrift for Kirke og Theologie slutter sig som en Fortsættelse hertil, og

af dette Skrift udkom 3 Dele imedens han levede, den 4de er udkommen efter hans Død. I mange Aar var han æsthetisk Recensent i den danske Litteraturtidende, og fra den Tid, da Prof. P. E. Müller var bleven Biskop, var han denne Tidendes Redacteur.

I hvor meget han af Tilboielighed og Pligt syslede med Theologien, blev dog Historien, især Fædrelandets, ved at være Gjenstand for hans Forsken og hans Arbeidsomhed. Hans til Historisk Calendar, 1814—17, givne Bidrag, hans Lovtale over Daniel Rantzau, men især hans Mnemosyne, give ham en hæderlig Rang iblandt Fædrelandets Historikere. For det danske Bibelselskab arbejdede han meget og kraftigen, og som Medlem af Directionen for Forgerdybskolen paa Christianshavn var han i 13 Aar et virksomt Medskab til denne Skoles Fremme.

I Aaret 1813 blev han Professor Theologiæ ordinarius, og tog samme Aar den theologiske Doctorgrad. 1819 blev han Assessor Consistorii, i hvilken Egenkab han 6 Gange har været Decanus, og 2 Gange Universitetets Rector. I Aaret 1828 blev han Ridder af Dannebrog, og har sikkert selv ved denne Leilighed følt Bægten af de Ord, om hvilke han 11 Aar i Forveien taler i Valles Levnetsløb.

Meente Møller om Valle, at han for tidligt affluttede sit theologiske System, saa begik han neppe selv denne Feil. Hans værdige Biograph bemærker, at der i de første Dele af theologisk Bibliothek spores nogen Vaksen imellem den blotte Fornuft-

troe og den egentlige Aabenbaringsstroe; men han tilstaaer derhos, „at Møller, som Theolog, stræbte at holde sig lige langt fra Manges Forgudelse af den menneskelige Fornuft og fra Andres Redværdigelse af denne Menneskets ypperlige Gvne — at han indsaae, at vi kun ved Fornuften have Receptivitet for Troens Sandheder, — saa at han stod ligesom i Midten af de stridende Partier; men fordærvede maaskee derfor sin Sag med begge.“ —

Keppe var andet mueligt, end at Møller, som med sin livlige Sjel greb og veiede ethvert Sandhedsstof, som med sin rastløse Virksomhed producerede Resultatet af sin Pønsen, og med usorbeholden Aabenhjertighed sagde om de drøftede Gjenstande, hvad han meente, — maatte i et langt Skribentliv, naar dette maales efter Udbyttet, mere end efter Aarene, udtale Meget, der kunde synes at vise hen til forskellige Sider, saa at hans Tanker kunne ansees at have — om jeg her tør bruge dette Udtryk — gaaet Compasset rundt. Men har han aldrig indrømmet en Mening Mere, end den med Sandhed tilkommer, saa kan netop intet besindigt Partie anke paa hans theologiske System; og skal man her ved de stridende Partier tænke Rationalisme og Suprarationalisme i deres Yderligheder, saa have vi jo her just den Scylla og den Charybdis, imellem hvilke det er den ubornerede Theologs høieste Navigationsopgave — rigtigheden at kunne styre.

Imedens Møller var Lærer ved Slagelse Skole, givte han sig med en Kjøbmands Datter i Slagelse. Denne hans Hustru døde 1823 efter en haard og

langvarig Sygdom, og efterlod ham 3 Døtre og 2 Sønner. 1825 indgik han nyt Ektefæb med en Datter af Justitsraad, Amtsforsvalter Kellermann i Neumünster. Hun fødte ham 2 Døtre og 2 Sønner, saa at han ved sin Død efterlod 9 Børn.

Hans Ven erklærer, at hvad der især bandt ham, den Ældre og Fjerntboende, til ham, var det aabne, oprigtige, christelige Sindelag, der fremlyste af hans Breve, den sande uhyklede Guds frygt, Frugten af barnlig Tro paa Guds Ord, hvilken var den Aføde — saa høit han end agtede Talent og Videnskab — den egentlige Maalestof til at bedømme Menneſkeværk. — Hvad jeg kjender om den Aføde, stemmer hermed; og jeg kan sige til — hvad der rigtig nok er mindre vigtigt — at jeg, imens han var min academiske Lærer, havde Keilighed til at kjende ham, som den, der behandlede den fattige og beskedne Student med inderlig Humanitet og Godmodighed, at jeg har flere ret venlige Breve fra ham, og at jeg har havt mange opmuntrende Samtaler med ham i Aarhus, i Kjøbenhavn og i Slagelse, af hvilke den sidste, i Juli 1833, baade var den længste og den dybeste. Ved den blev Aftalen, at vi nogle Dage efter skulde sees i Kjøbenhavn. Uheldet vilde, at jeg kom en Dag eller to for sildigt (den 5te August). Han havde foretaget sin sidste Reise til sine Kjere i Provindsferne, og jeg saae ham ikke mere. Kort Tid efter faldt han i en haard Sygdom, af hvilken han dog igjen for saa vidt blev restitueret, at han den 15de October kunde skrive til sin Ven Biskop Møller, i hvilket Brev han takker for Liv og gjenvunden Sundhed — næst Gud — sin fortræffelige Hustrues omme

Pleie og sin Læges store Omsorg. Men det skulde være anderledes. Et Tilbagefald indfandt sig og endte hans Liv den 25de November.

Den 29de November blev hans Liig bisat i Vor Frue Kirke. En overordentlig Mængde Studenter, iblandt hvilke Alumnerne paa Valkendorphs Collegium, havde samlet sig og bare Liget, hvilket et talrigt Følge ledsagede. Efter at en Psalme under Accompaniment af Orgelet var affungen, holdt Stiftets nuværende Biskop, Hr. Dr. Confessionarius Mynster, en Tale, hvori han skildrede den Afdøde og hans mangesidige Arbeidsomhed. Paa Talen fulgte Jordspaakastelsen, og en Psalme sluttede Høitideligheden. — Ligesom Ingemann engang i sin Tid sang i dybe og hjertelige Toner ved Balle's Afsteed, saaledes stemte han og sine Strengte til at udtrykke Bæmd, Ekjensomhed og Kjerlighed ved Møllers, sin fordums Lærers, Baare, og vi Andre hynnede efter i London, men derfor ei med mindre Følelse.

Trykfeil.

S. 8, Lin. 9, Lærestifter, læs: Læverstifter.
— 67, — 16, fulde, læs: hulde.

Den offentlige Examen

i

Slagelse lærde Skole

for Aaret 1835

foretages i følgende Orden:

Mandag, den 14de September.

- Kl. 9—1 (IV, III og II Kl. Latinsk Stil.
I Kl. Dansk Stil.
— 3—6 (IV, III og II Kl. Dansk Stil.
I Kl. Latinsk Stil.

Onsdag, den 16de September.

- Kl. 9—12 IV Kl. Latin.
— 3—6 — — Historie og Geographie.

Torsdag, den 17de September.

- Kl. 9—10½ IV Kl. Fransk.
— 10½—12 — — Tydsk.
— 3—6 — — Arithmetik og Geometrie.
— 3—6 II og I Kl. Regneprove.

Fredag, den 18de September.

- Kl. 9—12 IV Kl. Græsk.
— 12—1 — — Gymnastik.
— 3—4½ I — Historie og Geographie.
— 4½—6 — — Religion og bibelsk Historie.
— 3—6 IV og III Kl. Arithmet. og geometr.
Udarbeidelse.

Fredag, den 25de September.

Kl. 9—10½ III Kl. Dansk.
— 10½ 12 — — Latin (Prosa).
— 3—5 II — Latin og latinsk Grammatik.

Lørdag, den 26de September.

Kl. 9—11 III Kl. Fransk.
— 11—1 — — Religion.
— 3—6 II — Arithmetik og Geometrie.

Mandag, den 28de September.

Kl. 9—11 III Kl. Hebraisk.
— 11—1 — — Latin (Poësie).
— 3—5 I — Latin og latinsk Grammatik.

Til at overvære denne Examen indbydes herved Disciplenens ærede Fædre og Bærger, samt enhver Under af den videnskabelige Skoleunderviisning; og ønskes, at Disse, saa ofte deres Leilighed maatte tillade det, vilde hædre og opmuntre Skolen ved deres Nærværelse.

Onsdag, den 30te September afholdes Censuren.

Torsdag, den 1ste October bestemmes til Prøve for tiltrædende Disciple.

Fredag, den 2den October foretages Translocation, hvorpaa Underviisningen samme Dag tager sin Begyndelse.

Efter Examen agtes følgende af Skolens Disciple
dimitterede til Universitetet:

1. Vilhelm Ludvig Birch, Søn af Hr. Jus-
titsraad, Borgemester Birch i Slagelse.
2. Johan Christian Henrik Fischer, Søn
af Hr. Kjøbmand Fischer i Slagelse.
3. Julius Paludan, Søn af Hr. Justitsraad,
Postmester Paludan i Korsør.
4. Morten Hansen Bech, Søn af Hr. Kjøb-
mand og Brændeviinsbrænder N. Bech i Sla-
gelse.

Slagelse den 22de August 1835.

Obistgaard.

Labo. 104/63

